

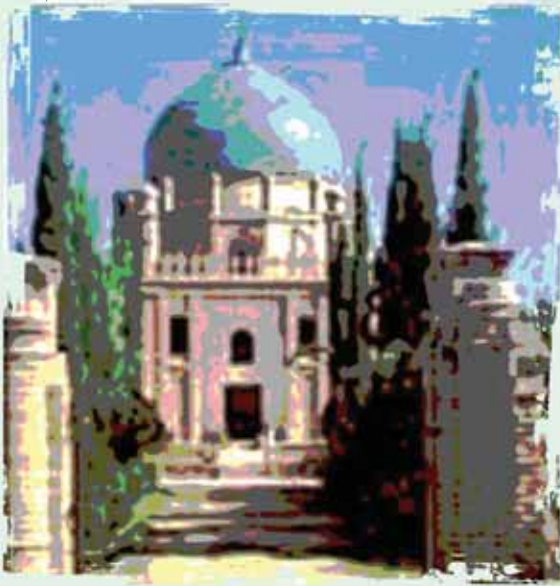
د پوهني وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونكو د
روزني او د ساينس د مركز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
كتابونو د تاليف لوي رياست

پښتو

اووم ټولگي

پښتو

اووم ټولگي

په بازار کې، بي اخیسته
ره قانوني چلن کېږي.

د ۱۳۹۰ هـ. ش.

Ketabton.com

د دوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزني او د سلېس د مرکز معیبت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

پښتو

اووم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

الف

لیکوالان:

محمد قاسم هیله من، د مؤلف مرستیال محمد قدوس زکوخیل

ایډیټوران:

محمد زین انخوره، پوهنمل بریالی، باجوړی

دیني، سیاسي او فرهنگي کمیټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد يوسف نیازی
- حبیب الله راحل د پوهني وزارت سلاکار د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې.

د څارني کمیټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزني او د سپینس مرکز معین.
 - دکتور شېر علي ظریفی د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژي مسؤل.
 - د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.
- کمیوز او ډیزاین:** صفت الله مومند

دا وطن افغانستان دی

کور د سوې کور د توري

دا وطن د ټولو کور دی

د پښتون او هزاره وو

ورسره عرب، گوجر دي

براهوي دي، قزلباش دي

دا هیواد به تل ځلېږي

په سینه کې د اسیا به

نوم د حق مو دی رهبر

وايو الله اکبر وایو الله اکبر

د پوهني د وزير پېغام گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکي دي چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولني د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رضنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدرسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو مينځني او بلرونه هم د خپلو لوبو او زامنو په پاکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهني د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برېاوې وړر په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رضنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په رښتيني توگه سرته رسوي.

د پوهني وزارت تل زيار کاږي چې د پوهني تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولني د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او بلرونو څخه، هيله لرم چې د خپلو نظريو او رضنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لاسنه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې ښې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وپس کې ښې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق
فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهني وزير

لیک لړ

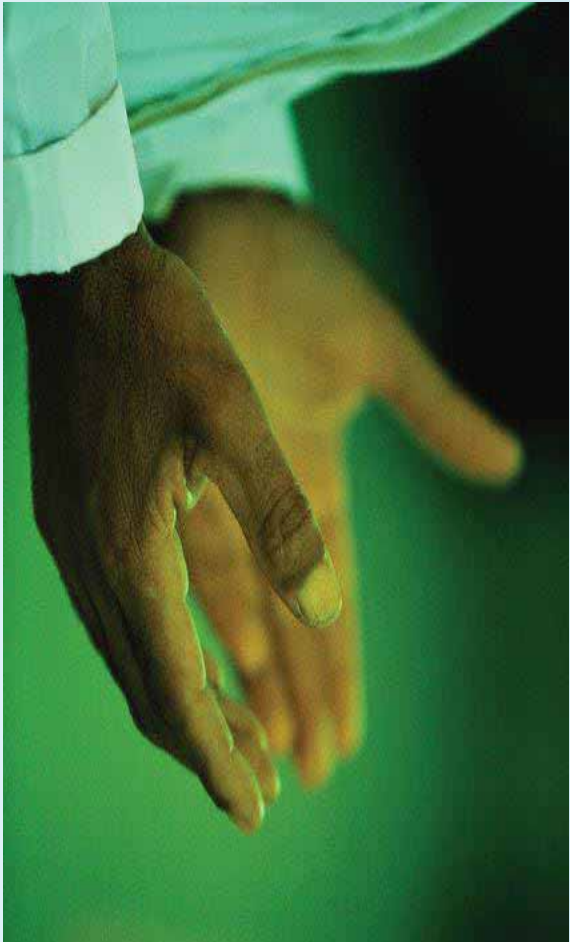
مخ	سرلیکونه	شمیره
۱	د خدای ﷻ ستاینه	لومړی لوست
۵	زموږ گران پیغمبر	دویم لوست
۹	پسرلی اوښکالا بې	دریم لوست
۱۳	د (ی) ډولونه	څلورم لوست
۱۷	ملي مشر میرویس نیکه	پنځم لوست
۲۳	کلمه ، نوم او ډولونه یې	شپږم لوست
۳۱	بلخ ، د مدنیت زا ننگو	اووم لوست

۳۵	لنډۍ، ولسي ادبيات	اتم لوست
۴۱	زده كره : د ژوند اړتيا	نهم لوست
۴۵	ليكدود او اړتيا يې	لسم لوست
۴۹	ورځپاڼه : د معلومانو چينه	يوولسم لوست
۵۵	ليكوال اوښوونكي : صالح محمد هوتک	دوولسم لوست
۵۹	طاق ظفر : د خپلواکۍ څلي	ديار لسم لوست
۶۳	قاضي او نوکر	څوارلسم لوست
۶۷	عبدالقادر خان خټک : نامتو شاعر	پنځلسم لوست
۷۱	دوديزې لويې	شپاړسم لوست
۷۷	کرستين اندر سن	اوو لسم لوست
۸۳	د مطالعي ارزښت	اتلسم لوست
۸۷	د يوروالي گټه	نولسم لوست
۹۱	د سبوگتې : ورځنۍ اړتيا	شلم لوست
۹۵	چاپيريال څنگه وساتو؟	يووېشتم لوست
۹۹	ژبه او گرامر	دوه و يوشتم لوست
۱۰۳	د نشي زيا نونه	درو يوشتم لوست
۱۰۹	د ماين خطرونه	څلر و يوشتم لوست
۱۱۳	شاعر او سپورزمۍ	پنځه و يوشتم لوست
۱۱۹	د مشرانو حقونه	شپږ و يوشتم لوست
۱۲۳	صفت (ستانوم) او دولونه يې	اووېشتم لوست
۱۲۹	نظم او دولونه يې	اته و يوشتم لوست
۱۳۵	وښانگه	

لو مری لوست

د خدای ﷻ ستاينه

هر نيك كار د خدای ﷻ په پاك نامه پيل كېږي. هر كار چې د خدای ﷻ په نامه پيل شي، پای يې نېكمرغه وي. په هغه كې برکت ايښودل كېږي، ستونزې يې له مخې څخه په اسانۍ لېږي كېږي او په پای كې هغه څه لاس ته راځي چې خوښتنه يې شوي وي. له خدای ﷻ سره د مينې په پيدا كېدو د مسلمان زړه پياوړی كېږي. د خدای ﷻ ستاينه په زده كوونكو كې د مينې احساس روزي او په هغوی كې د توحيد روحيه پياوړي كېږي. زده كوونكي به دې حقيقت پوهېږي چې الله ﷻ د ځمكې، اسمانونو او ټولو كایناتو خالق دی.

■ مور چا پيدا كړي يو ؟

■ ځمكه، اسمان او كاینات د چا خلقت دی ؟

زنا رب جي هم خالق دڪل جهان دی
هم مالڪ دی د زسین او هم آسمان دی
جهانفونه واره ده دي پیدا کړي
دی د دوارو جهانونو نگهبان دی
که مارغه دی، که حیوان، که بنیادم دی
د الله ﷻ د عظمتونو ثنا خوان دی
د موسیٰ سره بي راز په کوه طور کړ
محمد ﷺ بي مېلمه کړی په اسمان دی
محمد ﷺ چي دی بهتر د مخلوقاتو
نازل کړی یې په ده باندې قرآن دی
د خالق صفت مخلوق کولی نه شي
ای نسیمی ستا په ځان د څه گومان دی؟

سیده حیات بیگم نسیم

سیده حیات بیگم نسیم د الطاف گل کاکاخیل لور ده. په کال ۱۹۳۸ م. کې
په چترال کې زېږېدلې. سیدې قران کریم، احادیث، عربي، فارسي، اردو او پښتو
لوستي و. د شعرونو د یوان یې د "نسیم وږمې" په نامه په کال ۱۹۸۶ م. کې
چاپ شوی دی.

یادونه:

هغه کلمې چې د ت، ح، ذ، ص، ط، ظ، ع، ف او ق توري په کې راغلي وي،
عربي کلمې بللې کېږي، لکه: خالق، معبود، ثواب، طاهر، مضمون...

د متن لنډيز:
 الله ﷻ د ټولو نړۍ پيداكوونكې او خالق دى. دى د دواړو جهانونو ساتونكې دى. جبران، پيرى، ماهى، مرغه او... انسان د لوى خداى ﷻ ستاينه كوي. پيغمبران يې د مخلوقانو د لارښوونې لپاره را استولي دي. د الله ﷻ ستاينې ډېرې دي او مخلوق يې ټولې ستاينې نه شي پوره كولى.

- ۱- زده كوونكې دې لاندي پوښتنو ته څوابونه ووايي:
 - ◆ ستاسې په اند حمد و لي د كتاب په پيل كې راغلي دي ؟
 - ◆ حمد څه ته وايي او مورې و لي د خداى تعالى حمد وايو ؟
 - ◆ د حمد په ويلو زموږ په كار كې څه اسانې راځي ؟

۲- زده كوونكې دې په متن كې:

- ◆ عربي، دري او پښتو كلمې پيدا او په دريو كتارونو كې دې وليكي.
- ◆ ورته او مشابه كلمې و لټوي او په جلا، جلا كړنو كې دې وليكي.
- ◆ د ستاينوم، رب، كوه طور، خالق، مالک او واړه كلمې پيدا او په جملو كې وکاروي.

۳- زده كوونكې دې لاندي بيت په نشر و اړوي:

که موسی سره یې راز په کوه طور کړ
 محمد ﷺ یې سېلمه کړی په آسمان دی

۴- زده كوونكې دې:

- ◆ پورته حمد په گډه په خوږه ژبه او لوړ او از و وايي.
- ◆ په څو جملو كې د خداى ﷻ په هكله د خپل احساس څرگندونه وكړي.

زده کو ونکی هی راتلو نکی ورخی ته د خدای ﷻ پالنی په اړه یو شعر، نثر او یا یو
انځور راوړی.

د ځان پیژندل، د خدای ﷻ پیژندل دي (حدیث شریف)

دویم لوست

زهو گران پیغمبر ﷺ

- تاسې د گران پیغمبر ﷺ د مبارک نامه له او رېدو وروسته څه وایئ؟
- حضرت محمد ﷺ په مکه مکه مه کې زېږېدلی او په (۴۰) کلنۍ کې په پیغمبرۍ گومارل شوی چې انسانان د خپل ځان او خدای ﷻ پېژندلو ته راوبولي. قرآن پر هغه نازل شوی چې د انسان د دواړو جهانونو د کمال او نیکمرغۍ لارې پکې ښوول شوي دي. د اسلام پیغمبر حضرت محمد ﷺ د نیکو خوښو او غوره اخلاقو یوه بشپړه بېلگه ده. د هغه هر عمل او وینا د مسلمانانو لپاره لوی لارښود دی.
- پر کشرانو باندې د گران پیغمبر د شفقت او مهربانۍ په هکله څه پوهیږئ؟
- د حضرت پیغمبر ﷺ وینا او کړو ته څه وایئ؟

الهي راڳره وصال د خپل حبيب
زړه هي بنسټ کړي په جمال د خپل حبيب
د هغو به گفتگو وي له قرآنه
چي تل اوري قيل و قال د خپل حبيب
د قيامت له حرارته يي باک نشته
هر چي نوش کاندې زلال د خپل حبيب
د صحرا د ريگ حساب راسره نشي
که هر خو شميم کمال د خپل حبيب
دروزي مې دواړه سترگي د ختن شوي
چي پري وينم خط و خال د خپل حبيب
که نظر په واړو بسکلو د جهان کړم
هرگز نه وينم څوک سيال د خپل حبيب
آرام نه کړي د سرو شونډو بي جوابه
خوله مې سترې کره په سوال د خپل حبيب
پيړوده دې شمس الدينه قيل و قال دې
خو آگاه نشي په حال د خپل حبيب

شمس الدين کاکړ

د شاعر پيژندگلوې:

دا نعتيه کلام د شمس الدين کاکړ دی. نوموړی د ديار لسيمې هجري پيړۍ
له تکړه شاعرانو څخه و. شمس الدين کاکړ د پير محمد کاکړ د سبک له
پيروانو څخه و. نوموړی په اصل کې دکندهار و، خو د عمر ډېره برخه يې په
هند کې تېره کړې ده. د شعر ونو يو په زړه پورې ديوان لري چې په ۱۳۸ هـ
ق. کال کې يې بشپړ کړی دی.

د متن لندیز:

په دې نعت شریف کې د خدای ﷻ ستر پیغمبر حضرت محمد ﷺ یادونه د ((خپل حبیب)) په نامه شوي ده. د شمېر له مخې د بیابان د شگو په اندازه د هغه د کمال او حکمتونو یادونه شوي دي. په دې شعر کې له ((خپل حبیب)) څخه هدف د اسلام ستر پیغمبر حضرت محمد ﷻ دی او شاعر یې د ټولو نېنگونو مالک گڼي او په مینه یې یادوي.

خرگنده

کمال هغه حالت دی، چې انسان په کې د خپل پیدایښت حقیقت پېژني. د خپل خدای ﷻ او د هغه د بنده گانو په وړاندې خپل مسوولیت درک کوي.

فعالیتونه

۱- د لاندې نوو کلمو معنا د کتاب په پای کې و لټوئ، ځان پرې وپوهوئ او په جملو کې یې راوړئ:

قتل و قال	زلال	بناد
سیال	باک	ختن

۲- زده کوونکي دې په وار سره نعت په لور او از و لولئ او بیا دې مفهوم پخپلو خبرو کې څرگند کړي.

- ۳- زده کو ونکی دی د گرویی کار په ترڅ کې عربي، دري او پښتو کلمې بېلې کړي.
۴- په متن کې ورته او مشابه کلمې و لټوی.
۵- څو تنه زده کوونکي دی د متن له مخې د پیغمبر د اخلاقو په اړه خبرې وکړي.
۶- یو شمېر زده کوونکي دی لاندې بیت معنا کړي:
د صحرا د ریگ حساب راسره نشي
که هر څو شمېرم کمال د خپل حبیب

- ۷- نور زده کوونکي دی دا بیت په ساده ژبه تحلیل او په نشر دي و لیکي:
د قیامت له حرارته یې پاک نشمته
هر چې نوش کاندې زال د خپل حبیب

زده کوونکي دی د حضرت محمد ﷺ د نیکو اخلاقو په هکله د خپل مور او پلار
په مرسته په خپلو کتابچو کې څو لنډې، لنډې جملې و لیکي.

درېم لوست

پسرلی او ښکلا يې

■ پسرلی د کال څویم فصل دی ؟

یو کال څلور فصله لري. پسرلی د کال لومړی فصل دی. اوړی (دوې)، منی او ژمی د کال نور درې فصلونه دي. د نړۍ یو شمېر هېوادونه د افغانستان په څېر څلور فصلونه، نه لري. یو شمېر هېوادونه چې سمندر ونو ته نژدې او یا د استوا لیکي ته څېرمه پراته دي، دوه فصله لري. یوه ته يې وچ او بل ته يې باراني فصل وايي.

■ پسرلی د عصر له کومې برخې سره پرتله کېدای شي ؟

■ د پسرلي موسم څه ځانګړتیا وي لري ؟

افغانستان يو غرنی هېواد دی. سمندر ته ډېر نژدې نه دی. له دې امله بېل بېل فصلونه لري. په يو شمېر سيمو کې ژمی ډېر سوړ وي، خو يو شمېر نورې سيمې بيا معتدل ژمی لري. يو شمېر سيمې په اوړي کې ډېرې تودې او په ژمي کې ډېرې سړې وي. په لوړو سيمو کې په ژمي کې واورې او په تېټو کې بارانونه اوړي. همدا واورې او بارانونه دې چې په هېواد کې د او بو زېرمې جوړ وي.

په پسرلي کې په دېټو، غرونو، رغوونو او بېونو کې راز راز گلان زرغو تېري. خلك ډلې ډلې د گلاتو د سيل او د طبيعت له ښکلا څخه د خوند اخيستو لپاره دېټو، د غرونو لمنو او سيل ځايونو ته ځي. که په ژمي کې ډېرې واورې او په پسرلي کې ډېر بارانونه و اوړي، نو له امله يې راتلونکي کال بېراره او پسرلی يې له ښکلا ډک وي. په پسرلي کې په ځمکه کې نوې ساپو کېږي. ځمکه يا په طبيعي توگه او يا هم د بزگرانو او نورو کروندگرو د کار و زيار له امله شنه او خړوبېږي او د انسانانو د اړتيا وړ غلې دانې او ډول ډول مېوې زرغونوي. مرغان هم له يخو او سړو سيمو څخه تودو او گرمو سيمو ته ځي. انسانان هم د نورو په څېر په خوځښت او حرکت راځي.

ځمکه تمابه شنه بڅملي ده
نوی بهار دی د کال ځواني ده
دا زور جهان چي بېرته ځوان شوی
اغېزه ټوله د پسرلي ده
ځمکې په خپل مخ ايښي گلونه
ونو په غکاره کړه امپلونه
د کال ځواني ده وطن سمسور دی
خوشحاله گرځي زلمي او نجونه

سحر سبا دی غوټی، غوړپړي
د گل په پاڼو شبنم ځلیري
عجب احوال دی نن په گلشن کې
گلونه خاندي بلبل کړپړي

گل پاچا الفت

د متن لنډيز:

د طبیعت پسرلی مور ته دا پیغام راکوي چې ژوند هم بېلا پر او و نه او مو سمنه نه لري. کله پر انسان پسرلی وي او کله منی. د ځوانۍ دوره پسرلي ته ورته وي او منی زړښت ته. د طبیعت پسرلی د نوي کال په راتلو بیا راځي، خو د ژوند پسرلی پر انسان یو وار راځي او چې تېر شو، بیا نه راځي. له دې امله باید د ژوند له پسرلي نه چې انسان د کار و زیار و سه لري، سمه گټه و اخلي او د ژوند د مني لپاره ترې توښه برابره کړي. پسرلی زموږ د ژوند لوی او ارزښتمن لوست دی. باید هغه د خپل ژوند مثال کړو.

فعالیتونه

۱- زده کوونکي دې د لاندې نوو کلمو معنا د کتاب په پای کې و لټوي او په مناسبو جملو کې دې وکاروي:

زوکړه، ښیرازه، ښکلا، مثال، خرو ب

۲- زده کوونکي دې په متن کې ورته او مشابه کلمې پیدا او و لیکي.

۳- شاگردان دې یو یو دې پوښتنو ته څو اېونه ورکړي:

◆ پسرلی څو میاشتي او د کال کوم فصل دی؟

- ◆ د پسرلي او ژمي د فصلونو تر منځ توپير څه دی؟
 - ◆ د پسرلي د فصل ښکلا په څه شي کې ده؟
 - ◆ پسرلی د انسان د ژوند کومې برخې ته ورته دی؟
- ۴- لاندې بيت په نثر و اړوی :

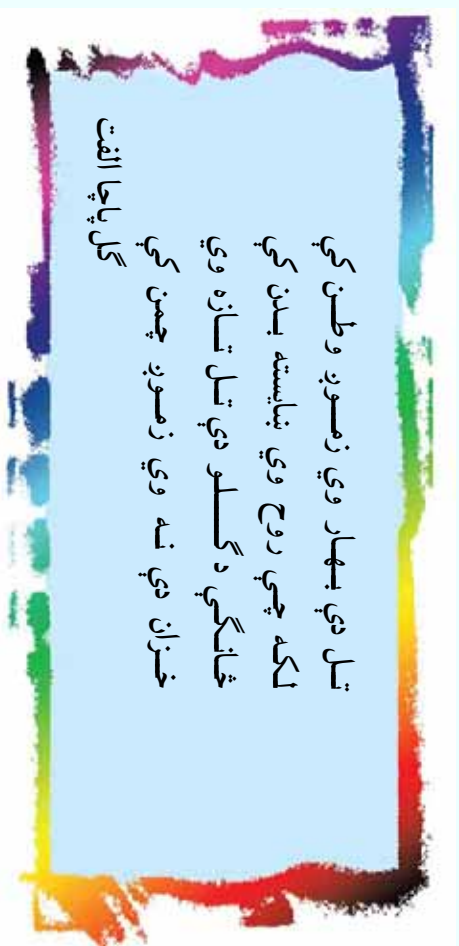
دا زور جهان چي بېرته ځوان شوی
اضيره ټولمه د پسرلي ده

۵- زده کوونکي دې د کال د څلورو فصلونو او د نړۍ د نورو برخو د اقلیمونو په هکله خبرې وکړي.

۶- زده کوونکي دې د پسرلي د ښکلا او په ژوند کې د ځوانۍ له موسم سره د هغې پرتله وکړي.

زده کوونکي دې د پسرلي متن ولولي، په مفهوم دې ځانونه پوره کړي او د پسرلي د ښکلا په اړه دې یو څو کرښې په کتابچو کې وليکي.

د (ی) ډولونه

■ که مو د (ی) بېلا بېل ډولونه زده نه وي، ایا یو متن لوستلای یا لیکلای شی؟

هره ژبه ځانته بېل گرامر او قاعدې لري. پښتو هم د خپل جوړښت له مخې له نورو ژبو سره په غږ او لیکنه کې توپیر لري. که دا بڼې د چاپ زده نه وي، نو د یو پښتو متن په لوستلو او لیکلو کې له ستونزو سره مخامخ کېږي او هغسې چې لازمه ده، کلمې او جملې په سمه توګه نشي لوستلای. په پښتو کې (ی گانې) پنځه لیکنې، بڼې لري. دلته تاسو ته په لنډ ډول درېژندل کېږي.

■ د سړي جمع او مفرد څنګه لیکي؟

■ هغه لیکنه به سمه وي چې د (ی گانو) توپیر او سمه کارونه په کې نه وي شوي؟

لکه دمخه چي وويل شول، (ی) د پښتو ژبې يو کومکي غږ دی او پنځه ډوله وويل (تلفظ) کېږي. دا غږونه په عمومي ډول د کلمو په منځ او پای کې څرگندېږي.

۱- نرمه (ی): دا (ی) هېڅ ټکي نه لري، بې ټکو (ی) هم ورته وايي. زياتره د نارينه نومونو لپاره کارول کېږي. لکه: سړی، منگی، لرگی، زلمی، تورپالی. بېلگې يې په لاندې جملو کې وگورئ:

يو سړی را روان دی او لرگی يې په لاس کې دی.
منگی يې له سره ولويد.

زلمی او تورپالی نن سهار لاړل.

۲- څرگنده (ی): د دې (ی) لاندې دوه ټکي څنگ په څنگ ايښودل کېږي. زياتره د جمع، مغیره او د نسبتې نومونو په پای کې راځي، لکه: سړي، منگی، لرگی، دوبي، موچي، پردي، خپلوي.

بېلگې يې په لاندې جملو کې وگورئ:
سلیم او وزیر کاکا ډېر ښه سړي دي.

کله کله پردي هم په کار راځي.
خپلوي او دوستي پال غواړي.

موچي ته مې بوتونه د گندلو لپاره ورکړل.
دوبي ته مې کالي راوړل.

۳- اورده (ی): هغې (ی) ته وايي چې لاندې تړي دوه ټکي سرپر سر يا لاندې باندې راغلي وي. دا (ی) زياتره د مؤنثو نومونو په پای کې راځي، لکه: ادې، شيدې، ناوې، مستې. بېلگې يې په لاندې جملو کې وگورئ:

ادې شيدې تو مننه کوي.
د کاکا ناوې مستې جوړوي.
زرغونې ادې ته غږ کړ.

۴- د تانيث (ی): دې (ی) ته لکې لرونکي (ی) يا زورکې، واله وايي چې د مؤنثو

نومونو په پای کې راځي، لکه: دوډی، خوډی، خوځی، سپوږمۍ، تورپیکۍ او نور.
بېلګې يې په لاندې جملو کې وګورئ:
ګالای پر خوځۍ ناسته ده.
تورپیکۍ د احمد خوډی پرېمېنځي.
هو سي، دوډی، خوډی.

۵_ مخاطبه (ی): دې (ی) ته فعلي (ی) وایي او په جمع امر په فعلونو کې راځي، لکه: خوډی، ځي، کښینی، پاڅیږی، ودرېږی.
بېلګې يې په لاندې جملو کې وګورئ:
هلاکانو دوډی و خوډی.
ځي لار شي.
کښینی او درس ولولئ.

د متن لنډيز:

(ی) ګانې د پښتو ژبې غږونه دي. پنځه بېلا بېل ډولونه لري. د کلمو په پای کې راځي. په پښتو کې پنځه ډوله (ی) ګانې دي چې هر هره يوه يې ځانته ځانګړنې لري او په جلا جلا ځایونو کې استعمالېږي. ددې تورو د بنو زده کړه د هر چا لپاره، په تېره هغو ته چې د پښتو متنونو له لیکلو او لوستلو سره سروکار لري، اړینه او ضروري خبره ده.

لکۍ لرونکې (ی) او فعلي (ی) دواړه يو ډول تلفظ لري، خو لکۍ لرونکې (ی) په ښځينه نومونو کې او فعلي (ی) په فعلونو کې راځي. ددې لپاره چې د نومونو او فعلونو توپير و شي، دغه بدلون پکې راغلی دی.

۱- په لاندې جملو کې د (ی) تلفظي بېلابېلې بڼې وگورئ او اړوند ټکي ورلاندې کيږدئ:

- ◆ تاسی په کوم ټولگی کې باستی؟
- ◆ زموږ کور ډېر لوی دی.
- ◆ د احمد خپلې شکېدلې ده.
- ۲- دا لاندې جملې بشپړې کړئ:
- ◆ خپلوي او پالل غواړي.
- ◆ دروي ته مې راوړل.
- ◆ ادې تومنه کوي.
- ◆ هوسی خوري.

۳- په لاندې کلمو کې نرمله (ی) په څرگنده (ي) وړوئ او بیا یې تلفظ او د معنا توپیر په گوته کړئ:

سړی	لرگی	منگی	پردي	مړی
۴- په لاندې کلمو کې د (ی) گانو نومونه ولیکئ:				
خولې، منگی، لرگی، لیکې، څې				

۵- پنځه مؤنث نومونه ولیکئ چې په پای کې یې لکې لرونکې (ی) راغلې وي.

زده کوونکي دې د مور او پلار د حقونو په اړه یو څو کرښې ولیکي او بیا دې په متن کې پورته ټولې نومول شوي (ی) گانې په نښه کړي او په بله ورځ دې په ټولگی کې د نورو ترمنځه ولولئ.

پنځم لوست

ملي مشر، ميرويس نيكه

د افغانستان د تاريخ په پاڼو كې يو شمير داسې نومياي، څېرې شته چې كارنامې او يادونې يې په زرينو كرښو ليكل كېږي. په دغو نامتو څېرو كې د ميرويس نيكه څېره ډېره ځلنده او تلپاتې ده. په دې لوست كې به د افغانستان د تاريخ د دغه نومياي او مهم شخصيت په هكله يو مطلب ولولئ.

- د ميرويس نيكه ستره ځانگړتيا كومه وه؟
- ميرويس نيكه څنگه واکمن و؟
- ميرويس نيكه له كومه لارې مشري ته رسيدلى و؟

میرویس نیکه زموږ د هېواد ملي مشر او نوميالی واکمن و. د اټکل له مخې په ۱۰۸۴هـ. ق. (۱۶۷۳میلادي) کې زېږېدلې دی. پلار یې بنالام خان نومېد. بنالام خان د کندهار د هوتکو د قبېلې یو منلی مشر و. میرویس نیکه د وخت زیاتره دیني زده کړې په کوچنیوالي کې سرته رسولې وې، په زلمیتوب کې یې د سوداګرۍ په کسب پیل وکړ. په دې توګه یې ډېرو ځایونو ته سفر وکړ. د سفرونو په ترڅ کې د بېلابېلو خلکو او ولسونو له حال احوال څخه خبر شو. پوهه، تجربه او معلومات یې لا زیات کړل.

په ۱۱۰۶هـ. ق. کال کې د صفوي شاه حسین د واکمنۍ په پېر کې گرګین د کندهار حاکم و. گرګین ډېر ظالم سړی و. د کندهار پر او سیدونکو یې زیات زور او زیاتنی کاوه. د خلکو شکایتونه او عرضونه چا نه او رېدل. د افغانانو ددغه مهال زیاتره مشران او لویان صفوي برغلګرو بنديان کړي یا وژلي وو. د خلکو سترګې یوازې میرویس خان ته اوښتي. میرویس خان چې تر دغه مهاله په سوداګرۍ بوخت و، د خلکو غوښتنو ته یې غاړه کېښوده. هغه له سوداګرۍ څخه ملي خدمت غوره وباله او د خلکو او قومونو تر منځ د اختلافونو په لېږ کې یې پیل وکړ. خلک یې د ملي یوالي تر بیخ لاندې راټول کړل.

میرویس خان د خپلې پوهې او تدبیر له مخې ځان گرګین ته نژدې او د هغه باور یې پر ځان پیدا کړ. له دې وروسته میرویس خان اصفهان ته سفر وکړ. هغه چې ډېر پوه، زړور او ژور سړی و، ډېر ژر یې د اصفهان په دربار کې نفوذ وکړ. ځان یې په هغوی باندې د افغاني قبیلو د مشر او د گرګین د سلاکار په توګه ومانه. نوموړی له یو سپارښت لیک سره بېرته کندهار ته راستون شو.

میرویس نیکه له بېرته راستنېدو وروسته د قومونو تر منځ د اختلافونو د له منځه وړلو لپاره هلې ځلې چټکې کړې. گرګین ځان له خطر سره مخامخ ولید. وارخطا شو او میرویس خان یې بندي اصفهان ته ولېږه. میرویس خان هلته د خپلې پوهې، تدبیر، فصاحت، بلاغت او قوي منطق له لارې ډېر ژر له بند څخه خوشې او د حج د فریضې د ادا کولو اجازه یې هم ترلاسه کړه. د حج پر مهال یې د هغه ځای له وتلو عالمانو سره

وليد او دگرگين زور زياتی، بي هغوی ته بيان کړ او له هغوی څخه يې د يو ظالم حاکم په وړاندې د يو پاڅون لپاره شرعي فتوا وغوښتله. اصفهان ته راستون او له صفوي دربار څخه يې د خپلې مشرۍ او گرگين ته د مشورې وړکو لو فرمان تر لاسه کړ.

کندهار ته له راستنېدو وروسته يې يو شمېر قومونه د صفوي واکمنۍ په وړاندې مخالفتونو ته وهڅول. بيا يې د يو ملي پاڅون له لارې گرگين وواژه او د هغه لښکر يې تارو مار کړ. په دې توگه پر کندهار باندې د يرغلگرو واک پای ته ورسېد. ميرويس خان په ه. ق. کال کې د کندهار په کوکران کې د افغانانو د يوې ملي جرگې له لارې په مشرۍ وټاکل شو او د يو ملي خپلواک ولسي حکومت بنسټ يې کېښود.

ميرويس نيکه په ډېره پوهه او تدبير د هېواد د ملکي او پوځي چارو په سمبالښت پيل وکړ. شاوخوا سيمې يې په خپل حکومت پورې وتړلې. د ټولو ميشتو قومونو او قبيلو د ملي يووالي لپاره يې نه ستړې کيدونکې هلې ځلې وکړې، د ميرويس نيکه ستړه ځانگړتيا دا وه چې هغه د خپل ژوند تر پايه هيڅکله ځان د پاچا يا امير په توگه نه ښود او نه يې درباري تشريفات خوښول، بلکې د يو ملي مشر په توگه يې له هر چا سره غوره سلوک کاوه. هر چا خپل عرض او فریاد له ستونزو پرته تر هغه رسولی شو. له همدې امله يې د افغان ولس په زړه کې ژور ځای نيولی او له ډېره درنښته او گرانښته خپل دغه نوميالی مشر د ((نيکه)) په درانه لقب لمانځي.

ميرويس نيکه د يو ملي مشر په توگه افغان ولس ته له او و - اتو کالو نه هيريدونکې خدمت او وياړلو کارنامو څخه وروسته په ۱۲۷ ه. ق. (۱۷۱۸ م.) کال کې وفات او د کندهار د نوي ښار لويديځ ته د (کوکران) په کلي کې خاورو ته سپارل شوی دی.

د متن لنډيز:

مير ويس نيكه يو ملي مشر و. له كوچنيوالي په زړكتيا او پوهي مشهور و. هغه مهال پښتانه له يو شمېر ملي ستونزو سره مخامخ و و. له يوې خوا قومي مشران په خپلو كې مخالف و او له بلې خوا په كندهار كې د شاه حسين صفوي د حكومت حاكم، گرگين له خلكو سره ناوره چال چلند كاوه. هغوى به يې په يو او بل نامه غرورول. يو شمېر قومي مشران يې بنديان كړي و و. لنډه دا چې وضعه ډېره كړكچه وه. په دې وخت كې پښتنو ميرويس نيكه ته مخ و اړاوه. دغه نوميايي مېړه هم ملي خدمت له خپل شخصي خدمت څخه غوره وباله. ملا يې و ترله، د ډېرو ستونزو له گاللو وروسته يې د ولس په مرسته دښمنان مات كړل او د ملي افغاني حكومت بنسټ يې كېښود. افغانانو د يوې ملي جرگې له لارې ميرويس نيكه د هغه د غوره خدمتونو د سرته رسولو له كبله د ملي مشر په توگه وټاكه.

- ۱- په متن كې ورته او متضادي كلمې ولټوي.
- ۲- د لاندې نوو كلمو معنا د كتاب په پاى كې پيدا او په جملو كې يې وکاروي:
واکمن، ترجیح، نومیالی، منلی، وپلر، اټکل، یرغلاگر، پاڅون، پېر.
- ۳- د جرگې په اړه خبرې وکړئ.
- ۴- زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د میرویس نیکه د ژوند په اړه خبرې اترې وکړي.

۵- زده کو و نکي دي د پورته متن په لومړي پراگراف کې (ی گاني) و لټوي او و دي و ابي چې کوم ډول (ی گاني) دي.

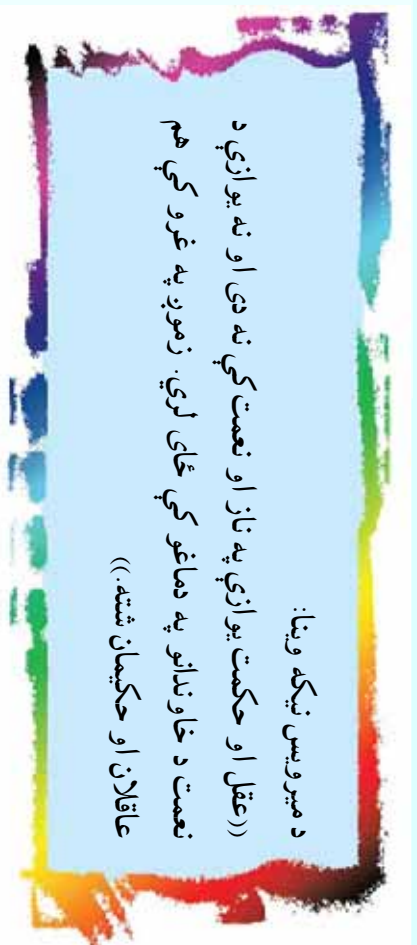
۶- زده کو و نکي دي و و ابي چې له يوه هېواد څخه د پرديو د شړلو لار د ولس په څه شي کې نغښتي ده؟

۷- زده کو و نکي دي يوه ملي جرگه تشيل کړي. هغوی دي موضوع پخپله يا د ښو و نکي په مرسته وټاکي او د بېلابېلو مشرانو د خبرو اترو له لارې دي د حل يوه لاره راوباسي.

۸- زده کو و نکي دي يو يو د ملي مشر ځانگړتيا وي بيان کړي.

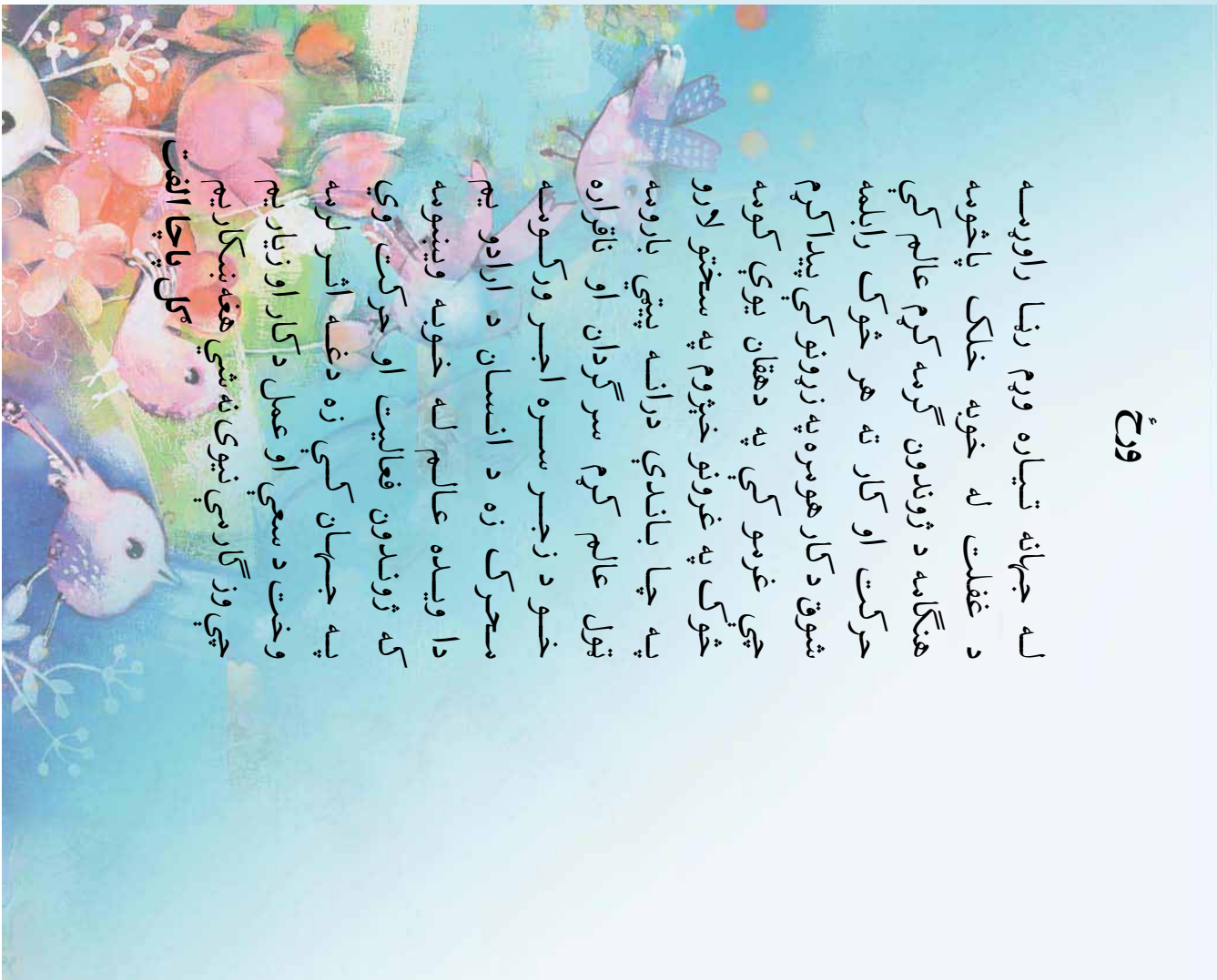
زده کو و نکي دي د تر لاسه شوو معلوماتو په رڼا کې د ميريس نيکه په اړه په خپلو کتابچو کې يو څو کرښې وليکي.

زده کوهنکي دي لاندې شعر ولولي او خوندي تړي واخلي:

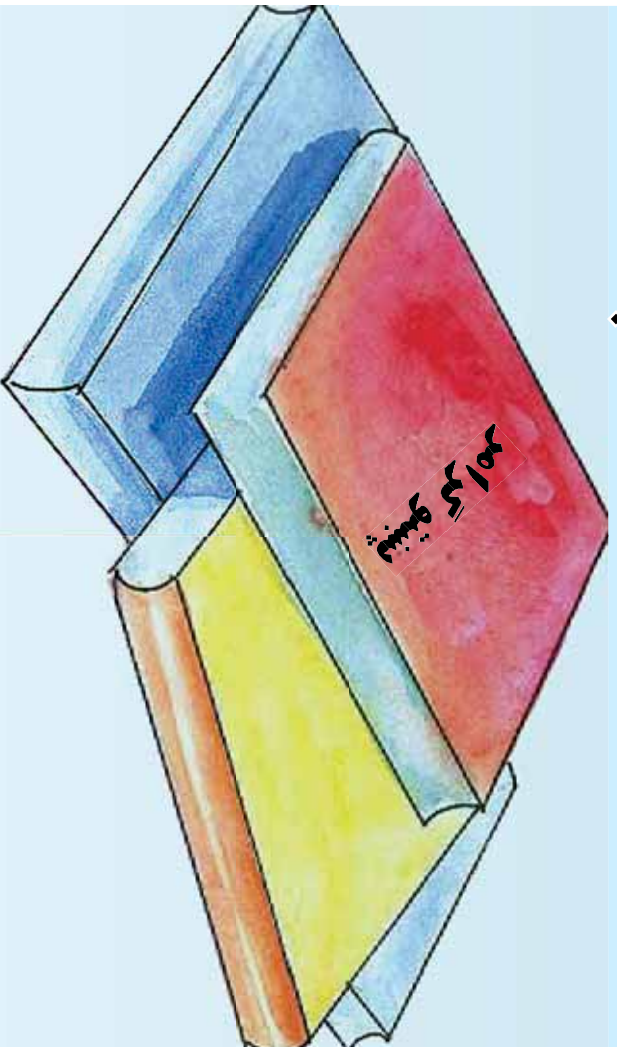
ورخ

له جهانہ تياره ورم رڼا راوړه
د غفلت له خوبه خلک پاڅوه
هنگاهه د ژوندون گرمه کرم کي
حرکت او کار ته هر څوک رابله
شوق د کار هوسره په زبونو کي پيدا کړم
چي غرمو کي په دهقان يوي کومه
څوک په غرونو خپروم په سختو لارو
په چا باندي درانه پتي باروه
ټول عالم کرم سرگردان او ناقراره
خو د زجر سره اجر ورکومه
محرک زه د انسان د ارادو يم
دا ويده عالم له خوبه وينومه
که ژوندون فعاليت او حرکت وي
په جهان کي زه دغه اثر لرمه
وخت د سعې او عمل د کار او زيار يم
چي وزگار مي نيوک نه شي هغه بنکار يم
هکَل ياجا الفت

کلمه ، نوم او ډولونه يې

■ کلمه څه ته وايي او له جملې سره څه توپير لري؟

هغه لفظ چې د يوې معنا د افادې لپاره له خولې راوځي، کلمه نو مېږي.

هغه کلمې چې کلام جوړوي، د کلام توکي نو مېږي او د کلمې ډولونه هم ورته وايي. جمله لږ تر لږه له دوو کلمو څخه، چې معنا څرگنده کړي، جوړېږي. په پښتو کې د کلمې ډولونه يا د کلام توکي له نوم، ضمير، صفت، فعل، قيدونو او اداينو يا تورو څخه عبارت دي.

■ نومونو په ژبه کې کومې اسانتياوې رامنځته کړې دي؟

نوم:

دا سړی خورا نیک خوږه دی.

احمد زما پروړوی دی.

زرغونه ښه ښایست لري.

ایمل ستا پخوانی ملگری دی.

دا تیره ډېره درنه ده.

په پورته جملو کې هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ور لاندې کښل شوي ده.
نوم هغه کلمه ده چې پرته د زمانې له ښوولو یو څوک، یو څیز او یا یو شی ونوموي،
لکه په پورته کلمو کې سړی، احمد، زرغونه، ښایست، ایمل او تیره.
نوم د معنا او مفهوم له مخې پنځه ډولونه لري، لکه: خاص نوم، عام نوم، ذات نوم،
معنا نوم، جنس نوم، جمع نوم.

۱- خاص نوم:

په لاندې جملو کې نومونو ته پام وکړئ او وگورئ چې څه راز شیان نوموي:

احمد شاه بابا د معاصر افغانستان بنسټ ایښودونکی دی.

ننگرهار د گلوهار دی.

مالی، د میوند د جگړې امله پښتنه وه.

هند ډېر لرغونی تاریخ لري.

ایران زموږ گاونډی هیواد دی.

په پورته جملو کې احمدشاه بابا، افغانستان، ننگرهار، ملاکي، میوند، هند او ایران

داسي نومونه دي چي د او رېدو پر مهال يې فکر هماغه لوري ته ځي او سمدلاسه هماغه خلك، بنسارونه او يا هېوادونه درېه زره كېږي.
په دې توگه خاص نوم (خانگړی نوم) هغه نوم دی چي يو خانگړی شخص، څيز يا ځای و نوموي.

۲_ عام نوم:

لاندي جملې و لولئ او نومونو ته پکې پام وکړئ.
دا يو تکړه هلاک دی.

هېواد پر هر چاگران دی.

سپوکال د وچکالي، له امله کابو ټول څاروي مړه شول.

د اښځه او سړی څوک پېژني؟

په پورترتيو جملو کې هلاک، هېواد، څاروي، ښځه او سړی داسې نومونه دي چي په يو خانگړي شخص يا څيز باندې دلالت نه کوي او د اروند جنس ټول غړي څرگندوي. دغو نومونو ته عام نوم ويل کېږي.

عام نوم داسې يو شی يا څيز نوموي چي خانگړی يا خاص نه وي، لکه په پورته جملو کې درکړل شوي بېلگي.

۳_ ذات نوم:

دا جملي ولولئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چي کرښه ور لاندې کښل شوي ده:

ډېره درنه ده، که مالوچ؟

د خا او به ډېرې بېخي وي.

د و مره لور غږا ستونئ به دي و شکېږي.

پورته جملي وگورئ او هغو کلمو ته څير شئ چي کرښي ور لاندې ايستل شوي دي .
ذات نوم يو حس کېدو نکى شى رانښيي. يا په بله وينا داسي يو نوم نوموي چي زموږ

په حواسو حس کېدای شي او بهرنى وجود ولري، لکه : ډېره، مالوچ، لرگى ، خا ، اوبه،
ستونئ .

۴_ معنا نوم:

لاندې جملي ولولئ:

دا خپل ښايست راپورې اور شو .

روغتيا د نېكمرغه ژوند ضامنه ده.
داسې هيله مې درڅخه نه كېده.

ننگ، پت او ميرانه پښتني دودونه دي.
رخه د خوښۍ مخه نيسي.

خدای ﷻ دي له درد، غم او اندېښني څخه لبري لره.

د معنا نوم په يو غير محسوس څيز يا په يوې پدېدي پورې اړه لري او هغه نوموي،
يعني هغه څيز نوموي چې بهرنی وجود نه لري، لکه په پورته جملو کې ښايست، روغتيا،
هيله، ننگ، پت، ميرانه، رخه، خوښي، درد، غم، اندېښنه.

۵- جنس نوم:

وخت لکه سره زر دی.

که اوبه نه وي، ژوند به نه وي.

جوار او غنم د افغانستان کرنیز محصولات دي.

بې تېلو څراغ نه بلېږي.

په پورته جملو کې د کرنې له پاسه کلمو ته څير شئ او وگورئ چې څه راز نومونه دي؟

هغه نوم چې نه شمېرل کېږي مفرد او جمع يې يو څېر وي، د جنس نوم ورته وايي،
لکه په پورته جملو کې سره زر، اوبه، غنم، جوار او تېل.

۱- جمع نوم:

د سړي مياشتني ملي ټولنه له پوزلو کورنيو سره مرسته کوي.
دا رمه د باټور کاکا ده.

افغان ولس له برمه ډکه مخينه لري.

دا نوم په څرگنده لفظ له مخي يو مفرد نوم دی، خو په معنا کي يوه ډله يا ټولې نوموي
او جمع نوم ورته وايي، لکه: ټولنه، ولس، رمه او نور. په پښتو کي جمع نوم د ډبرو
ډلو په لحاظ بيا هم جمع کيږي، لکه: ټولني، ولسونه، رمي.

نوم د شمېر له مخي په دوه ډوله دی، مفرد او جمع.
۱- مفرد نوم:

په لاندي جملو کي هغو نومونو ته پام وکړئ چي کرينه تري لاندي ايستل شوي ده:
دا هلاک ولي ځانته راغي، هغه نور څه شول؟
ددي باغ دا يوه ونه خرابه ده، هغه نورې ښې دي.

د توري او قلم خاوند، خو شمال خټک د پښتو وتلی شاعر او اديب و .
مفرد نوم هغه نوم دی چې د بوري ډلې په يو شخص يا يو څيز دلالت وکړي، لکه په پورته جملو کې هلاک، باغ، ونه، قلم، خاوند، شاعر.

۲- جمع نوم:

لاندي جملې ولولئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ترې لاندي ايستل شوي ده:
دا هلاکان څوک دي؟

زموږ د کلي باغونه خراب او ونې بې تولې و چې شوي دي .
د مال او دولت خاوندان تل له بېوزلو سره مرسته کوي .
په پورته جملو کې هلاک په هلاکانو ، باغ په باغونو ، ونه په ونې ، خاوند په خاوندان او پښتي او د جمع حالت بې نېولۍ دی .

په دې توگه ويلي شو ، جمع نوم هغه نوم دی چې د بوري ډلې له يو څخه زيات اشخاص يا شيان ونوموي ، لکه: هلاکان، نجونې، ونې، قلمونه او نور .
په پښتو کې د مفرد نوم جمع کول ځانته قاعدې لري . نارينه نوم ځانته او ښځينه نوم ځانته د خپلو قاعدو له مخې جمع کېږي .

۱-

◆ زده کوونکي دې وړايي چې کلمه له جملې سره څه توپير لري؟ څو مثالونه دي

وړاندي کړي.

◆ نوم څه راز کلمه ده؟ څو مثالونه يې په ټولگي کې و وياست.

◆ د نوم ډولونه کوم دي؟ يوازې نومونه يې واخلئ.

۲_

◆ په متن کې دا راغلي کلمي : افاده، سربتوب، وچکالي، توکي، پوروبری، پت، توپير، چابک، مېړانه معنا او په مناسبو جملو کې يې وکاروئ.

◆ وگورئ، په متن کې د کلمو په پای کې د (د گانو) کومې بڼې راغلي، وبي ليکئ.

۳_

◆ ددې لاندې مفردو نومونو جمع حالت وليکئ: کتاب، هلك، باغ، قلم، نوم، کلمه.

◆ د خاصو نومونو يو څو بېلگې و وايئ.

◆ جنس نوم څه ته وايي؟ بېلگې يې وليکئ.

۴_

◆ د زده کوونکو يوه ډله دې مفرد نومونه و وايي او بله ډله دې د هغه نومونو د جمع

حالت و وايي.

◆ زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي، يوه ډله دې له بلې څخه د عام نوم او

د جنس نوم پوښتنې وکړي او هغه بله ډله دې هغه نومونه و وايي.

◆ لاندې څو نومونه درکړل شوي، تاسو و وياست چې هغه کوم ډول نومونه دي:

جلال اباد، زرمينه، مالوچ، بڼياست، ټولنه، هلاکان، پسرلی، واوره، غنم.

زده کوونکي دې په کور کې يو متن وليکي او د پورته يادو شونو نومونو ټول ډولونه دې په کې وکاروي او په نښه کې کړي. سبا دې هغه په ټولگي کې و وايي.

او و م لوست

بلخ، د مدنیت زانگو

■ بلخ ته و لې د مدنیت زانگو و ابي؟

بلخ يا بخدي زموږ د هېواد يو لرغونی ښار دی. بلخ د هېواد په شمال کې د امر د سیند تر څنګ پروت دی، له ډېرو سمسورو او حاصل خېزو و لایتونو څخه گڼل کېږي. بلخ په تاریخونو کې په ډېر وياړ او نښه نوم ياد شوی، له دې امله ورته ام البلاد (د ښارونو مور) ويل شوی دی. بلخ د مېړنيو خاوره وه. رستم له همدې ځايه پورته شوی دی چې د فردوسي په شهنامه کې ددې سيمو ائل و. اريايان د خپل مدنیت په لومړي پړاو کې دې ځای ته رارسېدلي او دلته مېشت شوي دي (۲۸۰۰ ق. م). د بلخ تاريخي ښار د هېواد تېر وياړ را په زړه کوي.

■ ستاسو په اند به بلخ څومره تاريخي مخينه ولري؟

بلخ په ځينو ليکنو کې په (باختريش) يادشوی دی. د تاريخ په ډبرو پاڼو کې بلخ د ام البلاد، يعنې د ارانا او افغانستان لومړنی ټاټوبی او د ښکلو او لوړو بڼيزوونو د ښار په نوم ياد شوی دی. د بلخ تاريخي مخينه له ميلاد څخه دمخه څه ناڅه دوه زره اته سوه کالو ته رسېږي.

د بلخ يا بخدي کلا د وارا (ارگ) په نامه هم ياده شوې ده. دا ځای د ارانا لومړنی استوگنځی او پلازمېنه وه. دا پلازمېنه لومړنی ټاټوبی و چې ارابي پاچا، يما د هغې بنسټ ايښی و. وارا د خوندي او سپېدو ځای (پناگاه) معنا لري چې بيا وروسته د کور، ماڼۍ او معبد په نومونو هم کارول شوي ده.

د ارانا دايرة المعارف د ليکنې له مخې هغه خزای، چې د بلخ د شاوخوا په څو کيلو مترۍ کې ليدل کېږي، ددغه ځای دښه او تاريخي عظمت په سترگو کې مجسموي. د هغې له پاته شونو او اثارو څخه د بلخ بالاحصار، د بالاحصار د مدخل برج عياران، يو پند او لوی دیوال، لوی منارونه او د خاورو يوه غټه غونډۍ د يادونې وړ دي. د بلخ نهه گوندي جو مات په بلخ کې پروت دی او د ځينو څېړونکو په وينا د افغانستان اسلامي ابداتو ډبره پخوانۍ اېده گڼل کېږي او په اتمي پېړۍ پورې يې تړي.

او سنی بلخ چې مزار شريف يې و لايتي مرکز دی، پخواني بلخ ته نژدې ودان شوی دی. د بلخ پخواني باگراونه زياتره د بلخ په ولسوالۍ کې تر سترگو کېږي. خلک يې له علم او پوهې سره مينه لري. زياتره پخواني پوهان، عارفان او شاعران په دې لرغوني ولايت کې تېر شوي دي.

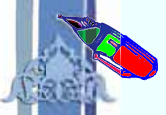
د حضرت علي کرم الله وجهه مبارکه روضه هم د مزار شريف په ښار کې موجوده ده. دا ښکلي او له شان او شوکته ډکه مقبره د هرات د تيموريانو د وخت له شاهکارونو څخه شمېرل کېږي. دا مبارکه روضه د مزار شريف د ښار د پرمختيا لامل شوه، خو د ام البلاد بلخ له ښار څخه او س له ځينو کنډوالو او د کلا له خرابيو پرته نور څه نه دي پاتې. د مولانا جلال الدين محمد بلخي، ناصر خسرو بلخي، رابعه بلخي، ابن سينا بلخي او نورو د زېږېدو ټاټوبی د بلخ لرغونی ولايت دی.

د بلخ په و لایت کې معارف پر مختللی دی. په هرې و لسوالی، کې د هلاکانو او نجونو ښوونځي شته او زیات شمېر زده کونکي ورته ځي. یو پوهنتون هم لري چې د بلخ پوهنتون په نامه یادېږي.

د متن لندیز:

بلخ د افغانستان لرغونی ښار دی. ډېر بډای مدینت یې درلود. تاریخي مخینه یې له میلاد څخه دمخه تر ۲۸۰۰ کلونو پورې رسېږي. بلخ هغومره ښایسته ښار و چې د ښارونو د مور یا ام البلاد په نامه یې شهرت درلود. د بلخ پخوانی ښار په ځینو لیکنو کې د (باختریش) په نامه یاد شوی دی. د تاریخ په ډېرو پاڼو کې بلخ د ام البلاد، یعنی د ارانا او افغانستان لومړنی ټاټوبی او د ښکلو او لوړو بیړغونو د ښار په نوم یاد شوی دی. هغه خرابی، چې د بلخ د شاوخوا په څو کیلومترۍ کې لیدل کېږي، ددغه ځای دښه او تاریخي عظمت په سترگو کې مجسموي. د بلخ نهه گونډۍ جومات په بلخ کې پروت دی او د ځینو څېرو نکو په وینا د افغانستان اسلامي ابدانو ډېره پخوانی، اېده گڼل کېږي او له اسمې پېړۍ سره تړاو لري.

فعالیتونه

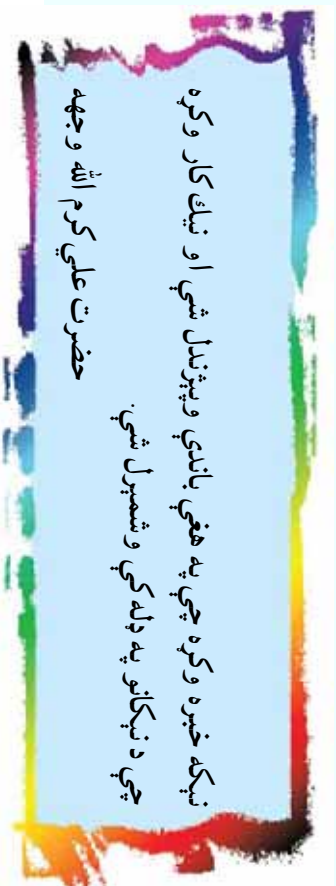
- ۱- زده کونکي دې په پورته لوست کې:
 - ◆ خاص نومونه پیدا کړي.
 - ◆ مترادفي کلمې و لټوي.
 - ◆ د (ی گانو) مختلف ډولونه په نښه کړي.
 - ◆ د بلخ د نومياليو پوهانو، لیکوالو او شاعرانو نومونه واخلې.

۲- زده کو و نکي دي لاندې پوښتنو ته ځوابونه وړايي:

- ◆ د بلخ يا بخدي کلا په نوم ياده شوي ده؟
 - ◆ بلخ ته ولي د بنار و نو مو ر يا ام البلاد ويل کېده؟
 - ◆ د اريانا لومړنی ټاټوبی کوم ځای دی؟
 - ◆ د لرغوني بلخ بېلابېل نومونه کوم دي؟
 - ◆ ستاسو په اند به بلخ څومره تاريخي مخينه ولري؟
 - ◆ د حضرت علي کرم الله و جهه روضه چېرته واقع ده؟
- ۳- زده کو و نکي دي د لاندې جملو خالي ځايونه په پينسل ډک کړي:
- ◆ د بلخ نهه گوندي جومات پروت دی.
 - ◆ د افغانستان د اسلامي ابدانو ډيره پخوانی اېده د يادېږي.
 - ◆ د بلخ نهه گوندي جومات په پېړۍ پورې اړه لري.
 - ◆ اوسنی بلخ د هېواد په کې د پروت دی.

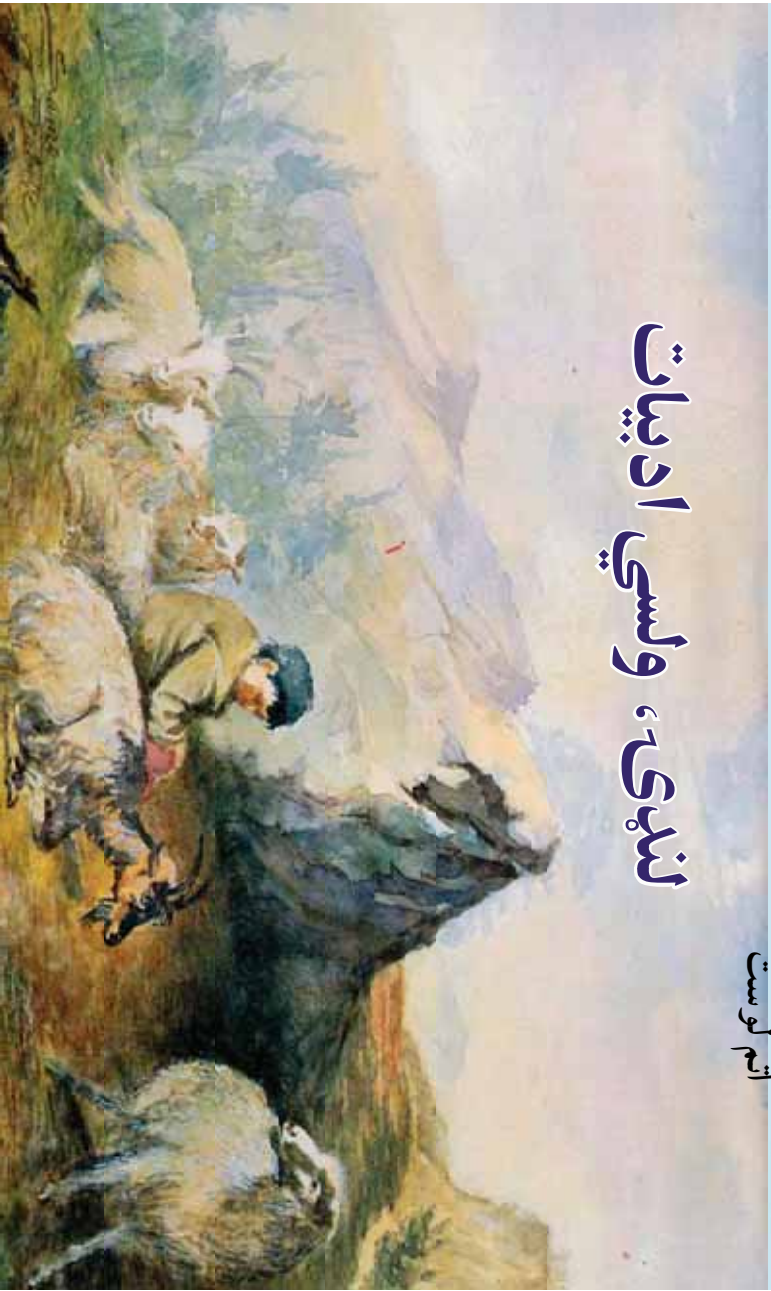
زده کو و نکي دي د بلخ د لرغونتيا او د افغانستان په تاريخ کې د هغه د ارزښت او اهميت په هکله څو لنډې جملې وليکي او بيا دي په دي ليکنه کې نومونه او د (ی گانۍ) بېلابېل ډولونه وښيي.

اتم لوست

لنډې، ولسي ادبيات

■ ولسي ادبيات يا شفاهي ادبيات څه ته وايي؟

ولسي ادبيات د ولسي پوهې او يا ولسي زده کړې برخه ده. د ولسي پوهې لمن خورا پراخه ده او د يو ولس دودونه، عادتونه، کرڼه، پوښاک، خصوصيات، کيسې، سندري او داسې نور شيان پکې شامل دي. ولسي ادب د ټولني د ادب هغه برخه ده، چې د خلکو په ژبه جاري وي، له يوې خولې نه بلې ته لېږدول شوي او لومړی جوړوونکی يې معلوم نه وي.

■ تاسو تر اوسه د ادم خان او درخاني، يا د موسی خان او گل مکی په څېر کومه کيسه اورېدلې ده؟

■ وايي چې ولسي ادبيات د يو ولس د ژوند هينداره ده، څنگه؟

لنډۍ د ولسي ادب يوه برخه ده. جوړوونکي يې معلوم نه وي او د ټول ولس مال گڼل کېږي. په دې ترتيب که لنډۍ واورو، نو بايد د جوړوونکي د نوم فکر يې راسره پيدانه شي، خو دومره پوهېدای شو چې دا لنډۍ د يو نارينه د زړه اواز دی، که د يوي ښځې.

لنډۍ او متلونه د ټولني گډ مال دی او شعر او شاعري د يو شاعر خپل مال.

د ولسي ادب په څنگ کې ليکلي ادب پروت دی. ليکلي ادب په يو ځانگړي شاعر يا ليکوال پورې اړه لري. مؤلف يې معلوم، نوم يې خوندي او حق يې ساتلی او محفوظ دی. د ولسي اثر ليکوال که څه هم لومړی پوښځ وې، خو وروسته د هغه نوم هېرېږي او اثر يې د ټول ولس د ژبې مال گرځي.

د ولسي ادب او ليکلي ادب تر منځ يو بل مهم توپير دادی چې په ليکلي ادب کې يو ليکوال کوشن کوي په معياري او نسبتاً منل شوي املاء او انشاء يو شی و ليکي، خو ولسي ادب له دغه قيد او شرط څخه وتلی دی او خپله لهجوري ځانگړتيا ساتي. په بل عبارت د ولسي ادب ژبه د ليکلي ادب لپاره د خامو موادو حيثيت لري. يو ليکوال له ولسي ژبې او ادب څخه هم خام مواد اخلي او هغه په ليکلي ادب کې پخوي.

پښتو ولسي ادب د څرنگوالي او ډول له مخې زبنت ډېر ډولونه لري. په هره سيمه او هر خپل کې تقريباً خاص ډول سندري پيدا کېدای شي. مور: دلته د هغوی له ډلې څخه يوازې په لنډيو خبرې کوو.

لنډۍ

لنډۍ د پښتو د ولسي ادب يوه بيساري بډايه پانگه ده. زموږ د ټولني د ژوند او فکر داسې خوا نشته چې په لنډيو کې غبرگه شوي نه وي. مينه، ښکلا، وصال، بهتون، خوښي، خوشيني، تبری، عدالت، سرښندنه، هېوادپالنه او داسې نور په لنډيو کې ځای شوي دي. لنډۍ چې د ټپې، مسرې او ټيکې په نومونو هم يادېږي، د پښتنو په هره سيمه، هر کلي او کور کې د ولسي ادب يوه مهمه برخه ده. په هره سيمه کې په خاصو غونډو او

ټاکلي ډول ويل کېږي.

پښتو لنډۍ دومره ستره زېرمه لري چې د نړۍ په بله ژبه کې به ساری ونه لري، که څه هم تر اوسه په زرگونو لنډۍ راټولې شوي دي، خو بشپړ باور دی چې په لس کې د هغو شمېر په سلگونو زره دی.

لنډۍ د جوړښت له مخې دوه مسرۍ لري. لومړۍ مسرۍ يې نهه او دويمه يې ديارلس سيلابه وي.

د پښتو په ولسي ادب، په تېره بيا په لنډيو کې د ښځو ونډه ډېره زياته ده. همدغه لنډۍ دي چې د وېرولو، ودولو او د غم او خوښيو په وختونو کې يې وايي. د لنډيو جوړونکي هم زياتره ښځې دي. زيات شمېر لنډۍ د هغوی د زړونو د ژورو تاثراتو، خو اشينيو او څپگانو انعکاس کوي. دا لنډۍ د هغوی د زړونو او ازدي، د هغوی د دردمند زړه ځگېروې دي او د هغوی د غمگېلې سينې اه دي. دلته د لنډيو يو څو بېلگې وگورئ:

د ننګۍ لال به پرې خيرات کړم

که مې اشنا په دښمن مات کړل سنگرونه

زما د زړه صدوف دي مات کړ

ځکه تر سترگو مرغلري تويومه

له مانه ولي مرور يې

کم عقله ياره په پردي اختيار کې يمه

گريوان مې ټول په اوبښکو لوند دی

ما د جانان له غمه ډېر ژرلې دښه

سترگي به ولي اوبنسکي نه کړي
چي په موسم د خوشحالۍ راغلل غمونه

تر توريالي مين به جار شم

چي د غلیم په وینو سره کاندې لاسونه

په ناموس ننگ په وطن جنگ دی
د وطن جنگ ته په غورځنگ ورځه مینه

څپه

پورته مو د لنډۍ په جوړښت کې څپې با هجا او سیلاب یاد کړل، دلته یې په لنډه توګه درپېژنو.

څپه، هغه ژبنی واحد دی چې یا یو خپلواک (vowel) وي او یا له یو خپلواک او یو پاڅو بیواکو (consonant) څخه جوړه او په یو ځایي ډول له خولې راوځي، لکه ایا، چې دوه څپې لري. لومړۍ یې یوه څپه او یو خپلواک دی او دویمه څپه یې (با) ده، چې له یو بیواک او یو خپلواک څخه جوړه شوې ده او په ګډه دواړه یوه کلمه جوړوي.

څپه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
لومړۍ مسره	که	په	می	وند	کې	ش	هید	نه	شوي				
دویمه مسره	خدای	رو	لا	له	په	بې	نن	ګۍ	ته	هي	سا	تي	نه

د متن لنډيز:

پښتو ډېر پراخ ولسي ادبيات لري. دغه ولسي ادب چې له ليکني يا تحريري ادب سره توپير لري، د ولسونو او پرگنو د رښتينو هيلو څرگندوی دی. لنډۍ زموږ د ولسي ادب يوه ډېره په زړه پورې برخه ده. د لنډيو ځانگړی شاعر يا وينا وال نه دی څرگند او د ټول ولس شريکه پانگه گڼل کېږي. د منځپانگې له پلوه لنډۍ بيلابيلې موضوعگانې په خپله خوځی کې رانغاړي.

۱- زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو څو ابونه و ابي:

- ◆ ولسي ادبيات د څه شي برخه ده؟
- ◆ په ولسي پوهه کې کوم شيان شامل دي؟
- ◆ ولسي ادب يا شفاهي ادب څنگه له يوه نسل څخه بل نسل ته لېږدول کېږي؟
- ◆ ايا د ولسي ادب جوړوونکي يا ويونکي څرگند دي؟
- ◆ د ولسي او ليکلي ادب تر منځ مهم توپير څه دی؟
- ◆ د ملالی لنډۍ ټول په يادو: ياده کړئ او و ابي چې دغه لنډۍ زموږ په تاريخ کې څه مقام لري.

- ۲- زده کوونکي دې دا لاندې جملې په پښل بشپړي کړي:
- ◆ لنډۍ، چاريتي د مال او غزل او شعر د مال دی.
 - ◆ د ولسي ادب په څنگ کې ادب پروت دی.
 - ◆ ليکوال خپل خام مواد له اخلي.
 - ◆ څپه په ډوله ده، يوه او بله

۳- زده کو ونکي دي په څلور و ډلو و وېشل شي:
لومړۍ ډله دي د لنډۍ جوړښت و وايي او په څو بېلگو کې دي بيان کړي.
دويمه ډله دي د لنډۍ برخي بيان او په څو لنډيو کې دي و پېښي.
درېمه ډله دي دا لاندي لنډۍ هجا کړي:

د بني څو راباندي و شو

لکه دوډۍ په تتراره کې ورېته شو مه

څلورمه ډله دي دا لاندي لنډۍ بشپړې کړي:

۱- که په ميوند کې شهيد نه شوي

.....

۲- جانان مې سر په وطن کينود

.....

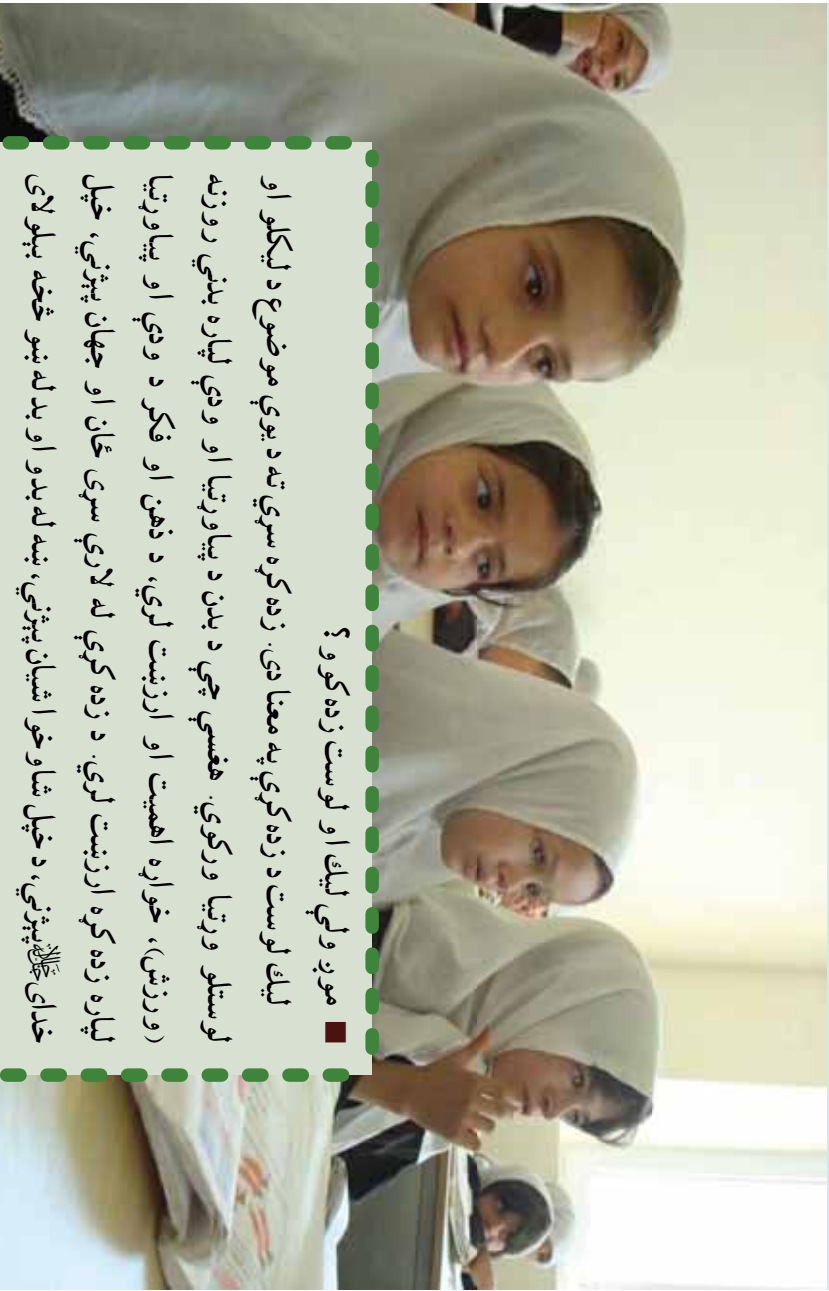
زده کو ونکي دي د خپل کور له خلکو او گاونډيانو څخه لږ تر لږه لس لنډۍ زده کړي،
په کتابچه کې يې وليکي او سبا يې په ټولگي کې و وايي.

نهم لوست

زده كره: د ژوند اړتيا

■ مور بړ و لي لياك او لوست زده كو و ؟

لياك لوست د زده كړې په معنا دى. زده كړه سړي ته د ټوې موضوع د لياكلو او لوستلو وړتيا ور كوي. هغسې چې د بدن د پياوړتيا او ودې لپاره بدني روزنه (ورزش)، خواړه اهميت او ارزښت لري، د ذهن او فكر د ودې او پياوړتيا لپاره زده كړه ارزښت لري. د زده كړې له لارې سړى ځان او جهان پېژني، خپل خدای ﷻ پېژني، د خپل شاو خوا اشيان پېژني، ښه له بدو او بد له ښو څخه بېلو لاي او د دوست او دښمن توپير كو لاي شي. د خپل ځان، خپلې كورنۍ او خپلې ټولنې د سوکالۍ او هوساينې لپاره كار كو لاي شي، خپل وطن و دانو لاي شي او د خپلو خلكو او هېوادوالو لپاره د ښه خدمت جوگه كېدای شي.

■ زده كړه د انسان په ژوند كې څه ارزښت لري ؟

■ لوستي او نالوستي خلك يو له بله څه توپير لري ؟

زموږ په هېواد کې د زده کړې بهير په دوډيز ډول له ډېر پخوا څخه پيل شوی او په بېلابېلو لارو يې وده او پراختيا موندلې ده. پخوا به هلاکانو او نجونو په جو ماتونو کې ديني زده کړې کولې. قرآن کریم به يې زده کولو، د هغه په معنا او تفسير به يې ځان پوهولو او نورې ديني او مذهبي پوهې به يې تر لاسه کولې، د وخت دوډيز کتابونه به يې لوستل چې ليکل او لوستل زده کړې. دې زده کړو ته غير رسمي زده کړې ويل کېدې.

د وخت په تېرېدو، ددې زده کړو تر څنگ رسمي زده کړې پيل شوې. د زده کړې منظمې دورې رامنځته شوې. لکه لومړنۍ بنوونځي، منځنۍ بنوونځي او نور. په دې بنوونځيو کې د ټولني د اړتيا و له مخې د ټاکلو هدفونو او موخو د تر لاسه کولو لپاره ټاکلې درسي کتابونه لوستل کېدل. کله چې به له دې بنوونځيو څخه څوک فارغ شو، نو په ښه ډول به په ليک او لوست پوهېدل او خپلې اړتياوې به يې پوره کولې.

په هېواد کې عصري زده کړې د امير شير علي خان په وخت کې پيل او د امير حبيب الله خان د پاچاهۍ پر مهال په ۱۲۸۲ هـ . ش (۱۹۰۳ م.) په هېواد کې د حبيبيې د لېسې په جوړېدو د رسمي او اساسي زده کړو بنسټ کېښودل شو. اوس دا زده کړې ډېرې پراخې شوي. پر لومړنيو او منځنيو زده کړو سربېره ثانوي زده کړې، مسلکي زده کړې، د لويانو زده کړې او لورې زده کړې شته. په مليونونو هلاکان او نجونې پکې لوست لولي او د هېواد لپاره ديني عالمان، قاضيان، ښونکي، طببان (ډاکټران)، انجينران، اقتصاد پوهان او نور روزي.

همدا زده کړې د هېواد د ودانۍ، پرمختگ او د هغې د اوسيدونکو د هوسا او سوکاله ژوند بنسټ او تهذيب جوړوي.

د متن لنډيز:

زده کړه د انساني ژوند د ښکمرغۍ کونجې ده. هغسې چې ورزش د بدن د ودې لپاره ارزښت لري، همداشان زده کړه د انسان د فکر او ذهن له ودې او پراختيا سره مرسته کوي. زده کړه له انسان سره مرسته کوي چې ښه له بدو څخه توپير کړي. زده کړه انسان لوړو پوړيو (مدارجو) ته رسوي. زده کړه د ژوند يوه ډېره مهمه اړتيا

ده. بي زده كړي ژوند په تورتم كې او سپېدو ته پاتې كېږي. په تورتم كې سړۍ خپله شاوخوا نه شي ليدلاى. د شيانو د ليدلو لپاره زيا ته اړتيا ده. ژوند لكه تياره ډگر او زده كړه لكه ډبره ده، چي په بركت يې سړۍ هرڅه ليدلاى شي. زموږ په هېواد كې د زده كړې بهير په دوډيز ډول له ډېر پخوا څخه پيل شوى او په بېلا بېلو لارو يې وده او پراختيا موندلې او تر اوسنۍ كچې رارسېدلې دى. لنډه داچې د ژوند ټولې نېكمرغۍ او خوشحالي، په زده كړې كې نغښتې دي. موږ ټول بايد هم پخپله او هم د كور او گاونډ نجونې او هلكان زده كړې ته وهڅوو او د هغې په گټو يې وپوهوو. بېرې نه ېږدو چې يو هلك او نجلۍ هم له زده كړو بې برخې پاتې شي.

فعاليتونه

۱- زده كوونكي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- ◆ كه د بدن ودي ته ورزش ارزښت لري، د ذهن ودي ته څه شى ارزښت لري؟
- ◆ د انساني ژوند د نېكمرغۍ كرنجې څه شى ده؟
- ◆ دوډيزې زده كړې څه ته وايي؟
- ◆ موږ ولې زده كړه كوو؟

۲- زده كوونكي دې په څلورو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د لاندې پوښتنو يوي ته تشريحي ځواب ووايي:

- لو مړۍ ډله: د پوهو او ناپوهو خلكو توپير په څه كې دى؟ ايا هغوى يو تر بله برابر دي؟ بيان يې كړئ.
- دويمه ډله: زموږ په هېواد كې د زده كړې بهير څنگه وده موندلې ده؟ په خپله ژبه يې بيان كړئ.

درېمه ډله: د اوسنيو زده كړو بهير او د هغې له لارې د ټولني د اړتياوو د پوره كولو

په اړه خبرې وکړئ.
خلو رمه ډله: ستاسو په اند یو انسان ولې باید تل د زده کړې لوړ ته هڅه وکړي، څه گټه لري؟ په تفصیل پرې خبرې وکړئ.
۳- هر زده کوونکی دې په پورته لوست کې د معنا نومونه و لټوي او و دې یې لیکي.

زده کوونکي دې په خپلو کورنو کې د زده کړې د ارزښت په هکله پنځه کرښې مقاله وليکي او بله ورځ دې د ټولگيو الو په وړاندې ولولي.

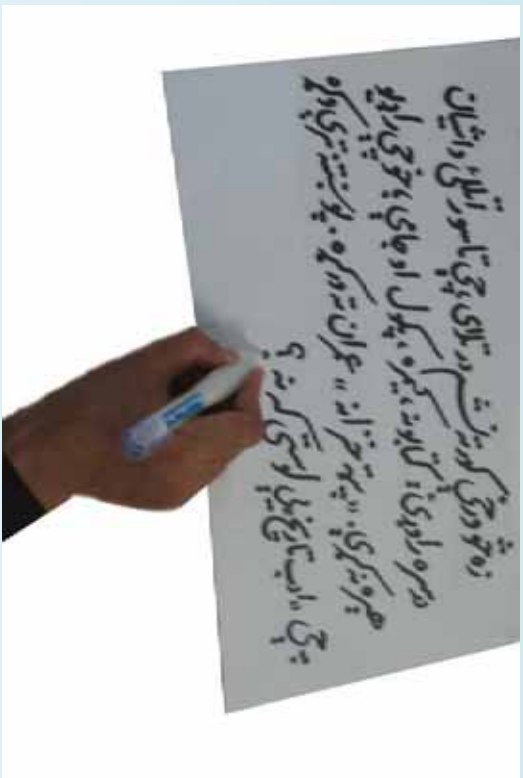
زده کړه له کوره تر کوره

وايي: یو دوست د یو عالم د ناروغی پر مهال د پوښتني لپاره د هغه کور ته ورغی. عالم چې د څنګدن په حالت کې و، له خپل دوست څخه یې د یوې مسئلې پوښتنه وکړه. دوست یې ورته وویل، ته د څنګدن په حالت کې یې، په مسئله څه کوي؟ عالم ورته وویل: ((دا به ښه وي، چې پر دې مسئلې باندې پوره شم او بیا مرشم.))

لسم لوست

ليکدود او اړتيا يې

په تېرو ټولگيو کې مو يو شمېر کلمې او د هغو د کره ليکلو بڼې وليدې. دا هم درته څرگنده شوه چې د زده کړې لپاره بايد په سم او کره ليکلو او لوستلو وپوهېږئ. په هره ژبه کې د وينا او لیک ترمنځ توپير شته. هغسې چې ځناک خبرې کوي، په لیک کې نه ليکل کېږي. سم ليکل ځانته يو معيار لري او دا معيار د ژبې د قاعدو له مخې رامنځته کېږي. ددې لپاره چې په لیک او لوست کې له گډوډۍ سره مخامخ نشو، نو لا زمه ده چې دغه معيارونه زده او په لیک لوست کې يې په پام کې ونيسو.

■ که مو د کلمو سم ليکل زده نه وي، ايا سمه ليکنه کولای شو؟

■ څنگه کولای شو چې د سم ليکلو او سم لوستلو ژمنۍ وړتيا ولرو؟

د متن لنډيز:

املا او ليك د بوي ژبې د سمې ليكنې لارې ته وايي. هره ژبه ځانته ليكدود لري. دا ليكدود د هغې ژبې په ټولو ليكنو كې كارول كېږي. موز په خپل ګر دود او لهجه كې يو راز خبرې كوو، خو په ليكنو كې بيا هغه ډول نه لیکو، لكه: ((څه كې؟)) سمه او ليكنې بڼه يې (څه كوي؟) ده. ((لكه البته ورشه)) سمه او ليكنې بڼه يې ((هلاكه هلته ورشه)) دې ته ليكنې بڼه وايي. په واحد ليكدود كې د ژبې له لهجو او څانګو څخه هغه بڼه را اخلي چې ليكل يې اسانه وي او له بلې كلمې سره يې معنا ګډه نشي.

۱- زده کونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- ◆ املا څه ته وايي؟
 - ◆ له اسلام دمخه په پښتو نڅو كې كوم ليك مشهور و ؟
 - ◆ په افغانستان كې د اسلام تر راتګ وروسته كوم ليك دود شو ؟
 - ◆ ايا د ولس ژبې ته ليكنې ژبه ويلى شو؟
 - ◆ ليكلې ژبه څه شي ته وايي؟
- ۲- زده کونکي دې د لاندې جملو تش ځوابونه په مناسبو کلمو په پښل ډک کړي:
- ◆ پښتو الفبې توري لري.
 - ◆ د پښتو ژبې توري په دري كې نه كارول كېږي.
 - ◆ د عربي ژبې توري په پښتو ليك كې كارول كېږي.
 - ◆ ليك تر ژبې راپيدا شوی ؟

۳- د زده کو و نکو :
لو مری، وله دي په لوست کې بیلا بېلې (دی گانې) په نښه کړي.
دویمه وله دي په پورته لوست کې خاص نومونه په گوته او د نورو ترمنځه دي بې
وړایې او درېمه وله دي په پورته لوست کې پنځه عام نومونه په نښه او په تو لگي کې
دي بې و لولي.

زده کوونکي دي هڅه وکړي، د کورنۍ د غړو په مرسته داسې کلمې پیدا کړي چې د
تلفظ او لیکلو ترمنځ بې توپیر وي. داکلمې دي یو په بل پسې و لیکي او تو لگي ته دي
بې راوړي.

له گناهه تل پر هېز کړه له فساد دېر گرز کړه
گناه مه گڼه حقیقه که کمکی وي که کبیره
استخفاف^۱ د گناه جانه سړی باسې له ایمانه

ملا فیض محمد مرحوم (د موسهې اخوندزاده)
(فیض محمد اخوندزاده د لوگر د موسهې او سیدونکي او دیار لسمې
هجري پیری، له نو میالیو دیني پوهانو، ملي غازیانو، لیکوالو او
شاعرانو له دولي څخه دی. د امیر شیر علي خان معاصر او د روضه
المجاهدین په نوم خپل یو منظوم کتاب بې هغه ته دالی کړی دی.)

۱- استخفاف: خفیه او سپکه گڼل

ورځپاڼه هغه خپرونې ته وايي چې هره ورځ د سهار يا ماښگر يا په اوونۍ کې درې ځلې خپرېږي. ورځپاڼې بېلا بېل معلومات، ورځني او تازه خبرونه، نړيوالې سياسي، پوځي او اقتصادي موضوعگانې، ورزشي لوبې اعلانونه او نور رنگارنگ معلومات خپروي. ورځپاڼه د سرمقالې لپاره ځانگړې ځای لري چې مسوؤل چلونکي پکې د روانو چارو په اړه د خپلې ادارې نظريات څرگندوي. په پرمختللو هېوادونو کې د يوې ورځپاڼې د مخونو شمېر کله ډېر زيات وي، د هرې موضوع لپاره بېلې بېلې پاڼې او يا ځانگړي ستونونه لري.

په افغانستان کې لومړۍ خپرونه د امير شېرعلي خان د واکمنۍ (۱۲۴۷ - ۱۲۵۸ هـ . ش.) په پېر کې رامنځته شوه. دا خپرونه شمس النهار نومېده چې کله په اوونۍ او کله هم په پينځلسو ورځو کې يو وار خپرېده. ددې خپرونې مسوؤل مدير او مهمتم ميرزا عبدالعلي نومېد. دې خپرونې د بېلا بېلو موضوعگانو لپاره ځانگړي مخونه او خپريالان درلودل. بهرني خبرونه هم پکې خپرېدل.

له شمس النهار وروسته بيا ((سراج الاخبار افغانستان)) رامنځته شو. دا اخبار د هېواد د پياوړي ليکوال مولوي عبدالروف ځاكي کندهاري په مديريت د امير حبيب الله خان په واکمنۍ کې پيل شو، خو يوازې يوه گڼه خپور شو. ورپسې د ((سراج الاخبار افغانيه)) په نامه يوه مهمه جريده د نورنايست او ليکوال محمود طرزي له خوا د ۱۲۹۰ هـ . ش. کال د تلې په مياشت کې تاسيس شوه. لومړۍ په ډبرينه چاپخونه او وروسته په حروفې بڼه په دو لسو او څوار لسو مخونو کې مصوره خپرېده.

په ۱۹۱۹م. کال کې له خپلواکۍ اخيستلو وروسته په هېواد کې خپرونې زياتې شوې. د هېواد پر پلازمېنې کابل سربېره د هېواد په نورو ولايتونو کې د خپرونو شمېر تر درويشتو پورې ورسېد.

په افغانستان کې له ۲۰۰۱م. کال راوروسته د نوې ادارې له جوړېدو او د رسنيو (مطبوعاتو) او د بيان د ازادۍ له رامنځته کېدو وروسته د ورځپاڼو او خپرونو په شمېر کې يې کچې زياتوالی راغی او هغه دا چې يوازې په پلازمېنې کې له دريو سو و

څخه زياتې ورځپاڼې، او ونيزې، مياشتنۍ او نورې رامنځته شوي. همدا سې د هېواد لوی ښارونه درواخلۍ. د دغو خپرونو په لړ کې له ورځپاڼې، جريدې، مېچلې، راډيو او تلويزيون څخه نيولې تر برېښنايي رسنيو پورې ټولې شاملې دي. يو شمېر يې رسمي او دولتي دي، يو شمېر يې په بېلا بېلو ټولنو او سازمانونو پورې تړلې دي او نورې يې ازادې او شخصي بڼه لري.

زموږ په هېواد کې ورځپاڼې له څلورو څخه تر اتو او دولسو پورې مخونه لري. زياتره يې په اخباري کاغذ باندې چاپېږي. د ليک او لوست د کچې د ټيټوالي له امله زموږ په هېواد کې ورځپاڼې لږ شمېر لوستونکي لري. هېواد، انيس او اصلاح نامتو ورځپاڼې دي او کابل ټايلن په انگليسي ژبه خپرېږي. بايد ووايو چې کتابونه او رسالې په مهالني، بڼه نه خپرېږي، خو رسنۍ يعنې ورځپاڼې، جريدې او مجلې په يوه ځانگړي مهال په پرله پسې توگه خپرونې کوي.

د متن لنډيز:

ورځپاڼې او اخبارونه داسې معلومات او خبرونه خپروي چې سړی ورته په هماغه شېبه او مهال اړتيا لري. ورځپاڼې او رسنۍ موږ د نړۍ له ورځنيو پېښو او د علم او تخنيک له پرمختيا و خبروي. ورځپاڼه د لوستونکي معلومات زياتوي او د نړۍ له روانو او جاري حالتونو څخه يې خبروي. راډيو او تلويزيون هم انسان ته د ورځنيو معلوماتو او نوو څېړنو او پرمختياوو په هکله په زړه پورې پروگرامونه خپروي. بايد د تلويزيون د مثبتو، علمي او معلوماتي پروگرامونو ننداره وکړو او له هغو څخه لازم معلومات ترلاسه کړو. له مطالعې سره عادت او په هغې باندې روږدېدل، د انسان لپاره ډېر ضروري دي. گرانو زده کوونکو ته سپارښتنه کېږي چې له مطالعې سره مينه پيدا کړي او لږ تر لږه په يوې ورځپاڼې کې گډون وکړي او د هغې له موضوعگانو څخه گټه واخلي.

- ۱- لاندې پوښتنو ته تشریحي ځوابونه وایاست:
- ◆ د ورځنیو معلو مانو په انتقال کې د ورځپاڼو د ارزښت په اړه خبرې وکړئ.
 - ◆ زموږ په هېواد کې لومړۍ څېړنه په کوم وخت کې او د چا له خوا رامنځته شوه؟

- ◆ د کتاب، مجلې او ورځپاڼې توپیر څه دی؟
- ۲- لاندې پوښتنو ته سم ځوابونه وایاست:
 - ◆ له شمس النهار وروسته کومه څېړنه رامنځته شوه؟
 - ◆ ورځپاڼه څه راز څېړنه ده؟
 - ◆ په ورځپاڼې کې کوم ډول موضوعگانې څېړېږي؟
 - ◆ د هېواد د څو ورځپاڼو نومونه واخلئ.
- ۳- د لاندې جملو تش ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړئ:

په کال کې له خپلواکۍ اخیستلو وروسته په هېواد کې د څېړونو شمېر زیات شو.

- ◆ سراج الاخبار افغانیه د له خوا رامنځته شوه.
- ۴- زده کوونکي دې په درېو ډلو و وېشل شي.
 - لو مړۍ ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه په نښه او په یو لست کې دې بې وليکي.

دویمه ډله دې په لوست کې اوږدې (دې گانې) په نښه او د هغوی اړوندې کلمې دې په یو لست کې ولیکي.

درېمه ډله دې د لاندې کلمې معنا او په جملو کې وکاروي:

ارزښت، مطالعه، ځانگړی، ورځپاڼه، خبريال، پیاوړی، پلازمېنه

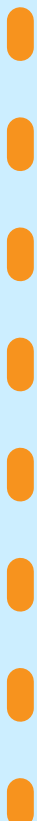
الف: زده کو ونکی دی له ورځپاڼو څخه د خپلې خوښې یوه موضوع قبیچې (پری کړې) بله ورځ دی بې له ځان سره راوړې. هر زده کوونکی دی د خپلې موضوع په اړه نور و ته معلومات ورکړي.

ب : ایا تاسو مینه لرئ چې کومه مقاله یا مضمون مو په ورځپاڼه کې خپور شي ؟ ایا تاسو غواړئ لیکوال شی ؟ همدا مو وخت دی. لستونې به و هی، د ښوونکو، مور پلار یا نورو انډیو الاڼو په مرسته په لیکنه پیل وکړئ.

کتاب د بشر د روح خواړه دي.
حضرت علي کرم الله وجهه

د شلمې پېړۍ د تمدن ستنه کتاب او رسنۍ دي.
روزولت

لاندي جدول په بله سيمه پايه کې وليکئ او په متن کې يې د
(پوهنه) کلمه پيدا او په خپله خوښه يې رنگه کړئ.

س	ر	و	ف	ح	د	ح
چ	ز	ع		ا	ي	س
خ	ر	ا	ه	س	ع	ط
ط	ه	ن	ه	و	پ	ب
ا	ع	ف	ا	ک	م	د
ظ	خ	ر	بښ	ز	خ	د

دو لسم لوست

ليکوال او ښوونکی : صالح محمد هوتک

- د صالح محمد هوتک نوم مو او ريښلی دی ؟
- لکه چې دمخه مو لوستي دي ، زموږ د هېواد د علم او ادب د ډگر د ايتانو شمېر زيات دی . د دغو پوهانو په ډله کې يو هم مولوي صالح محمد هوتک دی .
- صالح محمد هوتک پر شعر او شاعرۍ سربېره ښوونکی هم و . د خلکو په درد ښه پوهېده او د خلکو د خوږ او درد د ليرې کولو لارې چارې ورته ښې خوږگندي وې . دلته د نوموړي په اړه له تاسو سره خبرې کوو .
- د شاعرانو او ليکوالو له شعري پيغامونو څخه څه انتباه اخيستلی شو ؟
- ولې موږ د گران هېواد په پوهانو ، شاعرانو او ليکوالانو وياړو او د هغوی له لارښوونو څخه گټه اخلو ؟

مولوي صالح محمد هوتاك كندهاري د فيض محمد زوى په ۱۲۶۹ هـ . ش . كال په كندهار كې زېږېدلى دى . لومړنۍ زده كړې يې د كابل په حبيبيې ښوونځي كې ترسره كړې دي . وروسته په همدې ښوونځي كې د ښوونكي په توگه ټاكل شوى دى . د پښتو ژبې د لوست تدرېس يې كاوه او د پښتو ژبې درسي كتابونه يې ليكل .

د هغه زياتره ليكنو تعليمي او درسي بڼه درلوده . مشوري يې يو ادبي اثر دى . دا اثر دري زره بيتونه لري او د مولوي جلال الدين محمد بلخي د مشوري له ځينو برخو څخه په ازاده توگه ژباړل شوي دي . مولوي صالح محمد هوتاك د پښتو د اوسني ادب د يوې مخكښې څېرې په توگه نه هېرېدونكي خدمتونه كړي دي .

د نوموړي د ((بلبل ژباړا)) يا په ((قفس كې بلبل)) شعر د عبدالهادي داوي د شعر ژباړه ده . دې شعر زيات شهرت وموند ، ځكه په ژباړه كې يې له دومره ظرافت څخه كار اخيستی چې ځانگړې ادبي ښكلا لري . د اميرحبيب الله د واكمنۍ په وخت كې په سراج الاخبار كې خپور شوى دى ، د خپلواكۍ د وولو په پيداكو لو كې يې هم په خپل وخت كې ستره ونډه اخيستی ده . مور يې د نمونې په توگه څو بيته رااخلو :

يو سحر زما تر غوږ شموله بلبله
په قفس كې يې ژړل دا يې وييله
چې بندي شوم د صياد له سخته دله
ولې نه پوښتي څوك حال زمايو له بله
ولې نشته يې فغانه كاروبار زما
ولې حبس ابادي راغى په وار زما
نه محرم چې د زړه حال ورته بيان كړم
نه مې وس چې خبرداره بلبلان كړم

((په قفس کې بلبل)) د پښتو د معاصر ادب یوه غوره بېلگه ده. یو ملي ارمان په کې په ښکلي عاطفي رنگ کې غیرگ شوی دی.

نوموړي لاندې اثار لیکلي دي:

- ۱- خود اموز پښتو (دوه ټوکه)، د پښتو لومړی کتاب، پښتو ژبه، (دوه ټوکه)، د پښتو تدریسي کتاب، پښتو صرف و نحو (ژباړه)، اطاعت اولو الامر، پښتو منثوي، تذکره الشعراء او یو شمیر نور. مولوي صالح محمد هوتک په ۱۳۳۹ هـ. ش. کال په کابل کې وفات شوی دی.

د متن لندیز:

صالح محمد هوتک د پښتو خوږ ژبي شاعر، لیکوال او ښوونکی و. دی د خپلواکۍ، سخت لېوال و او له همدې کبله د ده شعرونه ټول د وطن له مینې ډوک دي. په شعر او لیکوالۍ او همدارنگه د شعر په ژباړه کې یې لوی لاس درلود. د ده د شعر ژبه توښه وه. له دې امله د هېواد غلیمان ترې ډارېدل. لکه چې دمخه مو ولوستل صالح محمد هوتک زیات شمیر لیکنې کړي دي چې هره یوه یې ځانگړی ارزښت لري.

۱- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:

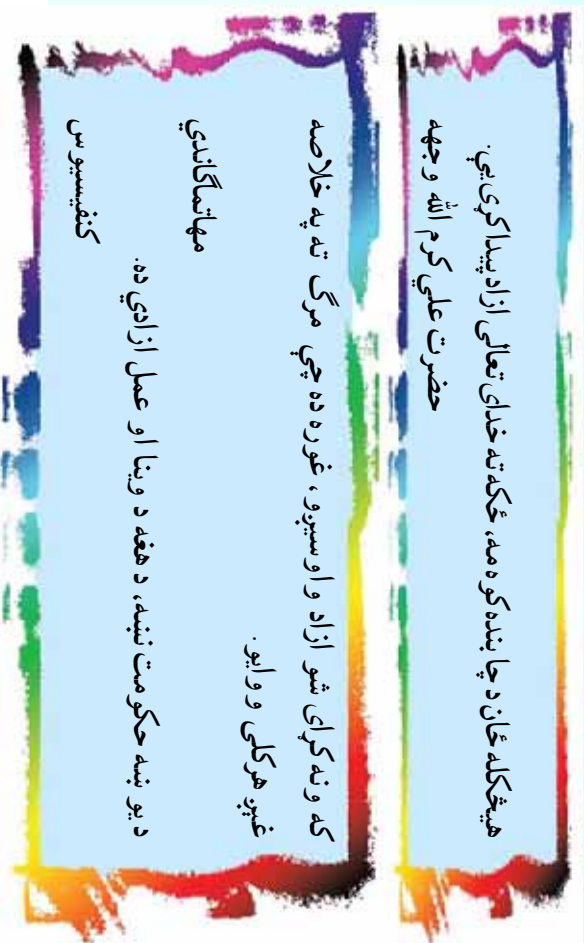
- ◆ د مولوي صالح محمد هوتک د شعرونو موضوعگانې څه دي؟
- ◆ د صالح محمد هوتک د شعر کوم اړخ ډېر غښتلی و؟
- ◆ د صالح محمد هوتک د څو کتابونو نومونه واخلئ.

◆ ستاسي په نظر مولوي صالح محمد هوتک د پښتو ژبې وهې ته څه خدمت کړی دی؟

- ۲- زده کړونکي دي د لاندې جملو خالي ځایونه په مناسبو کلمو پرېنسل وکړي:
- ◆ مولوي صالح محمد هوتک خپلې زده کړې په کې ترسره کړي دي.
 - ◆ د صالح محمد هوتک مشنوي بڼته لري.
 - ◆ صالح محمد په پښتو ژباړلی دی؟
- ۳- زده کړونکي دي د لاندې پوښتنې تشرېحي ځواب وړاي:
- ◆ په قفس کې د بېل د ژبا شعر څه شی څرگندوي؟ بیان یې کړئ.

تاسې په توڼه کې د شاعر او لیکوال په ارزښت څومره پوهېږئ؟ په دې اړه څو کرښې ولیکئ. د لیکلو په وخت کې مو د مولوي صالح محمد هوتک د شعر په هکله خبرې په پام کې وي.

ديار لسم لوست

طاق ظفر: د خپلواکۍ څلی

- د افغانستان تاریخ د برغلاکو او بنسکپلاک گرو په وړاندې له سرښندنو او مبارزو ډک دی. وخت په وخت د نړۍ او سیمې برغلاکو زموږ پر گران هېواد تیری کړی دی، خو زموږ خلکو یې هم په مېړانه مقابله کړې ده.
- د پغمان د بری څلی (طاق ظفر) د افغانستان د خپلواکۍ د بېرته گټلو یوه بڼه ښه ده، دا د هېواد د مېړنیو د یاد څلی دی.
- تاسو د پغمان د طاق ظفرنوم اورېدلی؟
 - د یادگار څلي او منارونه د څه شي استازیتوب کوي؟
 - د خپلواکۍ د درسونو زده کړه څه گټه لري؟

د پغمان طاق ظفر يا د بري څلي زموږ د هېواد د تاريخي کارنامو د وياړ نښه او يادگار دی. د پغمان طاق ظفر د هېواد د خپلواکۍ د شهيدانو د يادونې په موخه له کابل څخه ۲۷ کيلومتره ليرې په پغمان کې جوړ شوی او ډېر عظمت او دېده لري.

نوموړی څلی د افغانستان د خپلواکۍ د ستر اتل غازي امان الله خان د پاچاهۍ په پير کې جوړ شوی دی. کله چې امير امان الله خان د سلطنت واکي په لاس کې واخيستل، د هېواد د خپلواکۍ اخيستل يې پر ځان لازم وگڼل. په ټينگ هوډ او کلکې ارادې يې د ۱۲۹۸ هـ. ش. کال د زمري مياشتې په اته ويشتمه د افغانستان خپلواکي له انگرېزانو څخه واخيسته. طاق ظفر د نوموړي هېوادپال پاچا د وياړلو کارنامو لپاره په پغمان کې جوړ شوی دی. د هغو ځوانانو نومونه چې د خپلواکۍ په لار کې قرباني شوي او د هېواد د ازادۍ لپاره يې خپلې وينې قربانې کړي دي، د نوموړې اېدې په غاړو مورگو کې ليکل شوي دي. دا نومونه د دې زروړ او سرتېر ولس لپاره د خپل تېر تاريخ روښانه هنداره ده.

کومې تاريخي اېدې چې د افغانانو د لرغوني تاريخ د حماسو، کارنامو او يادگارونو انځور وړاندې کوي، يو بې هم منارونه دي. منارونه او اېدې د برغلگرو په وړاندې زموږ د نيکونو د مېړانو، اتلوليو، سرښندنو، برياليتوبونو او زوروتيا ځلانده نښې دي. د هېواد په ډېرو ځايونو او ښارونو کې يادگاري منارونه او څلي جوړ شوي دي. په کابل ښار کې د ميوند ډگر د اتلي ملالی په ياد د ميوند څلي، د جمهوري ارگ په وړاندې د خپلواکۍ منار او نور يادولای شو.

د متن لنډيز:

افغانان د تاريخ په اوږدو کې له وياړ او برمه ډکې ورځې لري. د دغو وياړونو د تلپاتې ياد لپاره يې د ځينو په ياد منارونه او څلي جوړ کړي دي. هر څلی موږ ته د خپلو نيکونو او پلرونو د سرښندنو يادونه کوي. د خپلواکۍ د اخيستلو د لارې شهيدانو اتلولي راپه زړه کوي. له هېواد سره مينه او د وطن د ساتنې او ودانولو

لياره د هاند او هغو مينه راسره پيدا کوي. مور ته د دې درس راکوي چي د خپلو نیکونو او پلرونو ميراث په ميرانه و ساتو او د هغه درناوی وکړو.

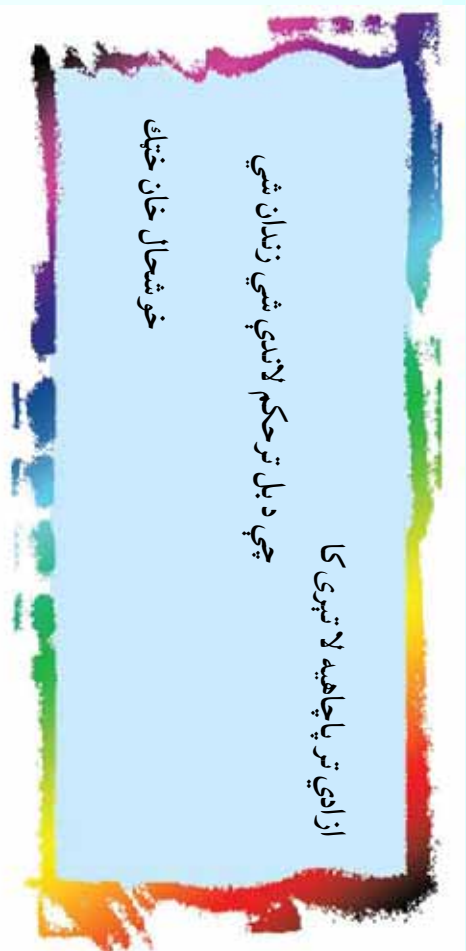
فعالیتونه

- 1- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته تشرېحي ځوابونه و وایي:
 - ◆ طاق ظفر د څه شې نښه ده؟
 - ◆ منارونه او یادگاري څلي مور ته څه راپه زړه کوي؟ څرگند یې کړئ.
 - ◆ د نیکونو او پلرونو ميراث څنگه ساتلی شو؟ خبرې پرې وکړئ.
- 2- د لاندې پوښتنو درې ځوابونه لیکل شوي، تاسو یې سم ځواب په نښه کړئ:
 - ◆ خپلواکي څنگه ساتل کېږي؟
 - ◆ خپلواکي د یو ولس په وینو ساتل کېږي.
 - ◆ خپلواکي د پخلاينې له لارې ساتل کېږي.

- ◆ خپلو اکي د ولس په اتحاد او يو والي مسائل کېږي.
- ۳_ د خپلو اکي د گټلو يا گټاري څلي و لي جوړېږي؟
 - ◆ چي د هېواد پټار ونه بڼا سيسته شي.
 - ◆ چي څرگنده کړي مور: خپلو اکي اخيستي.
 - ◆ چي پېرې و وياړو او د ستانو لپاره يې سرو نه و ښندو.
- ۴_ زده کوونکي دې په دوو ډلو و وپشل شي. د يوې ډلې غړي دې په وار د پورته لوست په اړه پوښتنې وکړي او د بلې ډلې غړي دې په خپل وار هغې ته څو ابونه و وايي. ښوونکي دې د بهير څارنه وکړي.

زده کوونکي دې د هېواد د خپلو اکي، د گټلو په اړه د مور او پلار يا نورو لويانو په مرسته خپل معلومات بشپړ او بله ورځ دې يې په تو لگي کې په خپله ژبه و وايي.

قاضي او نوکر

- له بېکارانو او بېکارو سره ناسته و لاره څه زيان لري؟
- دا يوه اخلاقي کيسه ده. زده کوونکي بڼايي د لوست او زده کړې تر څنگ رو زبڼيز او اخلاقي لوستونه هم زده کړي چې په پای کې به ښو او ښکو اخلاقو يو سمبال انسان ترې جوړ او د ټولني او ولس د ښه خدمت جوگه شي. له نيکانو او ښو خلکو سره ناسته و لاره سپری سمي او نيکي لاري ته رابولي، خو له بدانو او بېکارانو سره سپری د بدمرغي کښې ته لو پوري.
- ايا تاسې له ښو خلکو سره د ناستې و لارې په گټه پو هېدلي ياست؟
- دا څه معنا لري چې د ديگ تر څنگ ناسته د سپري جامې، لاسونه او پښې توري؟

يو سړی له قاضي سره نوکر و. په ډېر اخلاص او ايماندارۍ يې د قاضي خدمت کاوه. قاضي هم ترې خوښ و او هر ډول مرسته به يې ورسره کوله.

يوه ورځ نوکر د قاضي د ځمکې په اړولو بوخت و. په ځمکه کې يې له سر و زرو يوه ډکه کتبه و موندله او نېغه يې قاضي ته راوړه. ورته وېي ويل: قاضي صاحب! دا د سر و زرو کتبه مې ستا په پټي کې و موندله. قاضي ډېر زيات خوشحاله شو او مزدور يې ورزياته کړه. هر وخت يې مرستې ورسره کولې.

څه موده وروسته هغه سړي د قاضي مزدوري پرېښوده او بېکاره شو. له يوه او بل سره په گرځېده. د خدای ﷻ کړه و و، له غلو او بدکارو سره ملگرې شو. يوه ورځ يې د يوې بېخي غوړوالې پټي کړې. خلکو هغه ونيو او د غلا په تور يې محکمې ته راوست. په محکمه کې همغه قاضي ناست و چې دی ورسره څه موده د مخه نوکر و. غل يې قاضي ته وړاندې کړ.

قاضي چې مزدور و ليد، نو ډېر خپه شو. له ځان سره يې وويل دا خو ډېر نياک سړی و. د يو بل چا په تور به يې دلته راوستی وي. که هغه غلا کو لای، نو هغه زما په ځمکه کې موندلي سره زه به يې پټ کړي و و.

قاضي ترې پرېښته وکړه چې درواغ او رېښتيا څرگند شي. هغه هم ورته رېښتيا وويل او خپل جرم يې ومانه. قاضي ورته وويل: ((زما په ځمکه کې دې ددې غوړواليو سل هومره سره زر و موندل، خو يې خپلته دې راکړل. اوس دې دا ناخيزه غوړوالی پټي کړي دې. ولي؟))

مزدور ورته وويل: ((لومړی مې له ښو خلکو سره ناسته او ولاړه وه. په غلا نه پوهېدم او نه مې بدکارونه کول. اوس له وزگارو او بدکارانو سره مل يم، ځکه په غلا او بدو کارونو روړېدی شوم.))

له پورته کېسې څخه مو دا نتيجه واخيسته چې هيڅ وخت بايد له بدکارانو او وزگارو خلکو سره ناسته ولاړه ونه کړو. که کله له هغوی سره ناستي ته اړ شو، بايد د هغوی له بدو کارونو څخه پند او عبرت واخلو.

له بدانو سره مه کښېته هو ښه
بدان تا باسي له ژونده له روزگاره
خو دي توان وي له بدانو ليري گرځه
چي بد گرځي، بد په پرځي بد کرداره

د متن لنډيز:

په ډېرو ټولنو کې دا وينا موجوده ده چې سړی بايد له بدو خلکو سره له ناستې و لارې ځان و ژغوري. انسان د طبيعت له مخې منونکی خوی لري. ددې لپاره چې سړی له ناوړو او بدو کارونو خوندي پاتې شي، بايد له بدانو سره خپله ناسته و لاره کمه کړي. له پوهانو او عالمانو سره ناسته و لاره سړی د ښکمرغۍ او له بدانو سره د بدمرغۍ خواته بيايي. اوس نو د هرچا خوښه چې ځان د بدمرغۍ کښې ته غورځوي او که له ځانه غوره او ښک انسان جوړوي!؟ غوره او ښک انسان خپله هم ښکمرغه دی او ټولنه هم ورسره ښکمرغه کېږي.

- ۱- زده کوونکي دي دالوست په پوره پام و لولي او که داسې کومه ورته کیسه يې په زړه وي، نورو زده کوونکو ته دې يې و وايي.
- ۲- له لوست څخه تر لاسه شوی پند دې په خپله ژبه و وايي.
- ۳- زده کوونکي دې په پورته لوست کې د پښخه گونو (ی) گانو لرونکي کلمې بېلې او هره ډوله دې په يو لست کې وليکي.

زده کو و نکي دي پام و کري چي د لوبو او ساعت تبری، پر مهال له چا سره ناسته و لاره لري.

په خپلو ملگرو او همزو لو کي دي په پام کي ولري او دي ته يوه ورته کيسه دي سياته په تو لگي کي و وايي.

که خپلو او لادونو ته ادب ورزده کړئ، داکار تر هري ورځي صدقي ورکو لو غوره دی.

حضرت محمد ﷺ

که سپين او سره بي په کور کي تل وي

چي نه بي علم نه بي عمل وي

بنیاد بي نشته اخر به خوار شي

بخت به ترکومه ورسره مل وي

عبدالقادر خټک

بسو ونه او روزنه يوه لړۍ ده چي پيل بي د پلار او مور په لاسونو کي دی.

جان ديوي

پنځلسم لوست

عبدالقادري خان خټک: نامتو شاعر

■ د پښتو ژبې د کلاسیکو یا پخوانیو شاعرانو او لیکوالو په اړه څه معلومات لری؟

د پښتو ژبې په ادب کې ډېر نومېالي شاعران تیر شوي دي چې زموږ ژبه او ادب یې غني کړی دی. د شعرونو د پخوانو نه لري او د ادب په نورو برخو کې یې هم په سلگونو کتابونه لیکلي او موزونه یې راپریښي دي. د خوشحال خان خټک کورنۍ په دې لړ کې ډېر خدمتونه کړي دي. د دې لړیې کورنۍ یوه څېره عبدالقادر خان خټک ده چې په دې لوست کې د هغه ژوند لیک او شعرونه لول.

عبدالقادير خټک د پښتو ژبې د ستر ليکوال او د تورې او قلم خاوند خوشحال خان خټک زوی دی. د زېږېدو نېټه يې ۱۰۶۳ هـ . ق . ده . د ژوند بنياسته ډېره برخه يې د وخت په تيارو کې پټه پاتې ده. له کرچنيوالي څخه يې په دوډيزې زده کړې پيل کړی و. د عبدالقادير خان د وينا له مخې لومړنی استاد يې خپل پلار، خوشحال خان و. د عبدالقادير خان خټک له اثارو داسې جوتهېږي چې هغه لوړ علمي او ادبي صلاحيت درلود. خدای جلّالاً بنه استعداد ورپرزو کړی و. پر پښتو سرسېره په فارسي او عربي ژبو ډېر ښه پوهېده. عبدالقادير خان په ديني او ادبي پوهنو کې لوی لاس درلود او د همدې پوهنو تدریس يې هم کاوه.

عبدالقادير خان خټک د خپل علمي، ادبي او فرهنگي ژوند ترڅنگ سياست ته هم لاس ورغړولی دی. د ملي او سياسي هڅو په لړ کې يې له خپل پلار، خوشحال خان سره په ځينو مشهورو جگړو کې برخه اخيستي وه.

د عبدالقادير خان خټک شعرونه تصوفي او عرفاني اړخ هم لري. زمونږ د دغه شاعر د مړينې کره نېټه څرگنده نه ده، خو د ځينو شواهدو او تاريخي پېښو له مخې يې مړينه د ۱۱۲۵ هـ . ق . کال په شاوخوا کې اټکل شوې ده.

د عبدالقادير خان د اثارو شمېره د ۶۰ په شاوخوا کې ښودل شوې ده چې د اشعارو ديوان، نصيحت نامه، څلوېښت حديثونه، قصيده برده، يوسف زليخا او گلديسته تر لاسه شوي او د ادم خان درخانی او د معمارو د رسالې نومونه يې اخیستل شوي دي.

د متن لنډيز:

عبدالقادير خان خټک خپلې زده کړې له خپل پلار خوشحال خټک څخه ترلاسه کړې دي. د هغه له اثارو څخه داسې جوتهېږي چې هغه يو پوه او د ادبي واک او ښه استعداد خاوند و. په فارسي او عربي ژبو ډېر ښه پوهېده. عبدالقادير خان په ديني او ادبي پوهنو کې لوی لاس درلود او د همدې پوهنو تدریس يې هم کاوه. نوموړی زيات شمېر کتابونه ليکلي يا ژباړلي دي.

د عبدالقادر خټک د شعر دغه بېلگه ولولئ:

غزل

مه شه خوښ د پادشاهي په تخت ختلو
همېشه يې غم کوم د پرېوتلو
چې مو اوس کړې په مظلومو روې روې
غافل مه شه ددې سترگو د وتلو
چې پېشه يې همېشه دل ازارې وي
د هغمو مسخونه نه دي د کتلو
ځکه تل کړې په زردوزو جامو کبر
چې غافل يې د کفن د اغوستلو
د اجل د سورو تاخت ناگهاني دی
چې هيڅ کور يې نه خلاصېږي له تلو
هغه زړه عبدالقادره چې سرده وي
په گوگل دننه نه دی د ساتلو

زده کونکي هي:

◆ په خپل و اړبورته شعر په ډېره بڼه او ادبي ژبه و وايي. (دیکلمه دي بې کړې.)

◆ دوست نوي لغتونه واره په واره په مناسبو او معنا لرونکو جملو کې وکاروي.

◆ دا بیت په خپله ژبه معنا کړي:

مه شه خوښ د پادشاهۍ په تخت ختلو

همیشه یې غم کوه د پریوتلو

◆ دا بیت په نثر و اړوی:

چې مو اوس کړې په مظلومو روې روې

خافل مه شه ددې سترگو د وتلو

◆ و اېي چې له گلستان څخه پر پښتو د ژباړل شوي کتاب نوم څه شی دی او چا ژباړلی دی؟

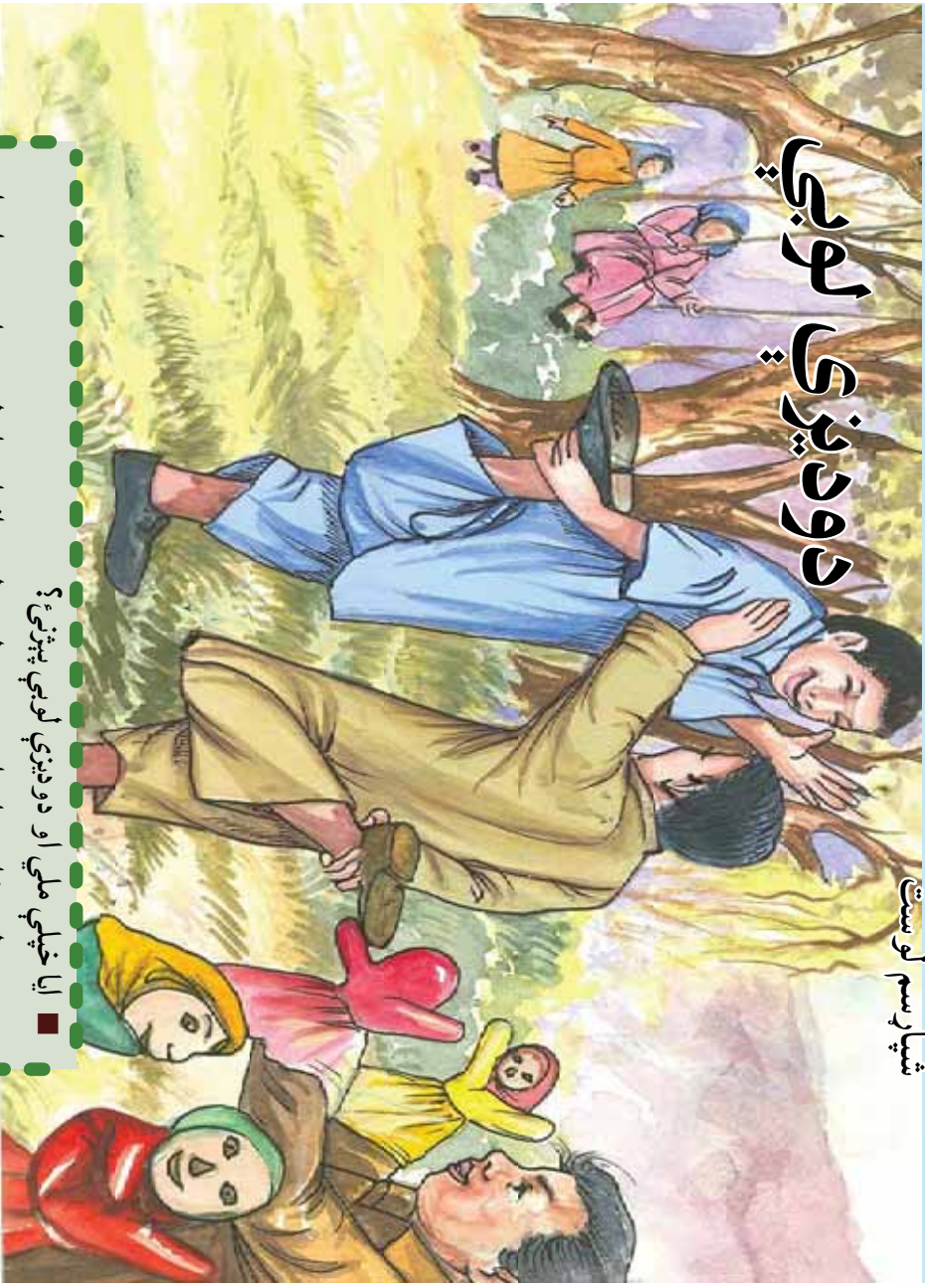
زده کوونکي دې په خپله خوښه د پورته شعر درې، درې بیته په روانه ژبه په نثر و اړوي او سبا دې یې د نورو ترمنځه په ټولگي کې و وایي.

ټاکور

دوديزي لويي

■ ايا خپلي ملي او دوديزي لويي پيژنئ؟

هر ولس ځانته ملي او دوديزي لويي لري. افغانستان له دې پلوه خورا بډاي دی. په هېواد کې پرتې سيمي د خپل جغرافياوي او تاريخي مخنيې له مخې بېلابېلې لويي لري. د هېواد په شمال کې وزلوبه خورا مينه وال لري، په داسې حال کې چې سانگې وهل د هېواد په سوېلي ولايتونو کې خورا اوږد تاريخ لري. همدا سې غېږي نيول، خوسې کول او نور بيا د هېواد په ډېرو سيمو کې ترسره کېږي. زياتره دا لويي د ژمي په موسم کې کېږي.

■ د هېواد په دوديزو لويو يو هېدل څه گټه لري؟

لويي او سپورت يا بدني روزنه د يوې ټولني د عمومي روزني يوه برخه ده. د بدني روزني له لارې د ټولني د غړو روغتيايي حالت ښه کېږي او يوه روغه او سالمه ټولنه رامنځته کېږي. په سالمه ټولنه کې بدن او دماغ وده کوي. له بدني او دماغي يا فکري ودي پرته يوه ټولنه پرمختګ نه شي کولای.

بدني روزنه زموږ په هېواد کې خورا لرغونې تاريخ لري او لکه د نورو لرغونو ارزښتونو او معيارونو په څېر موږ ته راپاتې ده. په دې لوبو کې داسې لويي هم وي چې نه يوازې د وخت د تېرولو او تفريح لپاره ورڅخه کار اخيستل کېده، بلکې د جگړو پرمهال هم ډېرې گټورې وې. دا لويي لاتراوسه د هېواد په بېلابېلو سيمو او کلو باندې کې دود دي. له عادي ورځو پرته د اخترونو او د نوي کال په رادبره کېدو زياتره دا لويي په ډېرې مينې او ليوالتيا ترسره کېږي. پر دې برسېره زموږ په هېواد کې داسې لويي شته چې د ماشومانو له خوا سرته رسېږي، لکه پت پټاني، مشواني يا خطکان، غوز لوبه او داسې نورې سيمه ييزې او کليوالي لويي.

د لوبانو په لوبو کې د اس ځغلول، تېره اچول، خوسې، سانگې وهل، وزلوبه او نور شامل دي.

د اس ځغلول

د اس ځغلول زموږ په هېواد کې لرغونې تاريخ لري. دا لوبه له ميلاد دمخه زموږ د هېواد په ډېرو سيمو کې دود وه. زرگونه کلونه وړاندې د لويو قبيلو مشرانو د اسونو گڼې لرلې. په تېرو وختونو کې د اس سپرلې او له اس څخه گټه اخيستل په پوځي تشکيلاتو کې هم يو مهم ځای درلود. دا کار په بلخ، کندوز، تخار او جوزجان کې اوس هم دود دی او ډېره گټه ترې اخيستل کېږي.

تېره اچول

دا لوبه په ټول افغانستان، په تېره بيا په ختيځو ولايتونو کې ډېره دود ده. په دې لوبه

کي هغه ځوانان ډېره برخه اخلي، چي عمر يې د ۱۵ او ۳۵ کلونو ترمنځ وي. ددې لويې د لوبغاړو شمېره دوه تنه يا له دوو څخه زياته وي او زياتره د پسرلي په موسم کي تر سره کيږي. په دې لوبه کي يوه داسې تېره ټاکل کيږي چي وزن يې د هغوی د عمر په تناسب وي. بيا يو ارت ميدان ټاکي او په ټاکلي ځای کي يوه کرېنه کاږي چي له هغې څخه مخکي ولاړ نه شي. له هغې وروسته د تېرې په اچولو پيل کوي. ډاکار په نوبت تر سره کيږي او هر هغه څوک چي تر نورو يې تېره وړاندې اچولې وي، د لويې گټونکی اعلا تېري.

خوسی

خوسی يوه بده زړه پورې لرغونې لوبه ده. دا لوبه د پښتنو په سيمو، په ځانگړي توگه په ختيځو ولايتونو کي ډېره دود ده. دا لوبه د مازنگر پر مهال او زياتره د پسرلي په وخت کي تر سره کيږي. د لويې د تر سره کولو لپاره يو لوی او ارت ميدان ټاکل کيږي. لوبه د دوو څلور کسيزو يا پنځه کسيزو ډلو له خوا پرمخ وړل کيږي. د لوبو له ډلې څخه يو، يو تن د لويې د مير يا مشر په توگه ټاکل کيږي. د ميدان په يوې څنډې کي پنځوس متره وړاندې يو ځای د پتخي يا (پتي) په نوم ټاکي. لوبه داسې تر سره کيږي چي دواړه ډلې يو له بل څخه جلا يو د بل مخامخ ودرېږي. يو، يو تن غښتلی هلك د پتخي په ځای کي ولاړ وي. د دواړو ډلو غړي خپلې ټپي پټي شاته کاتوي او په کين لاس يې گوتې ټينگي نيسي. د لومړۍ ډلې غړي هڅه کوي ځانونه پتخي ته ورسوي، خو د مقابلې ډلې لوبغاړي يې مخه نيسي. لوبه تر هغې پورې روانه وي چي يا ټول غړي وسوځي او يا ځانونه پتخي ته ورسوي.

سانگي وهل يا د نيزي وهل

د هيواد له لرغونو لوبو څخه يوه هم د سانگي وهل دي. د سانگي له وهلو څخه اريايانو د جنگي الې په توگه کار اخيست. د نيزي کښتنی برخه د اوسپني په تېره سر

پوښل شوي وي. دا لوبه د تکره او غښتلو ځوانانو له خوا په غښتلو او چابکو اسونو تر سره کېږي. ددې لوبې لپاره لوی میدان ټاکل کېږي. وروسته په دې میدان کې د یو، یو متر په و اټن درې ځایه د ۳۵ سانتي مترو په اوږدوالي لږگین مورې په ځمکه کې ټک وهل کېږي. وروسته تقریبا د دوو سورو مترو په لیرې والي یو ځوان د اس په سپرلی ډبر چابک د مورو په لور راځغلي. کله چې مورو ته نژدې کېږي، خپل ځان د اس پرشا یوي خواته کړوي او نیزه په ښی لاس د مورې په لور برابر وي، تر هغې چې مورې د ښې په واسطه له ځمکې څخه راوباسي. په دې وخت کې دوه تنه دو لچیان دولونه وهي. کله چې اس د مورې په لور ځغلي د دولونو څېر د هرې شېبې په تېرېدو تېزېږي. کله چې مورې د ښې په څوکه پورته شي د دولونو شور او زوږ لا پسي مست او زيات شي. که مورې خطا شي د دولونو څوکرار او په عادي توگه وهل کېږي. په دې توگه د لوبې گټونکي او پایلونکي اعلاېږي.

دا لوبه په غزني او کټوازي ډېر دود ده او زياتره د جشنونو، ودونو او ميلو پر مهال تر سره کېږي. دغه راز دا لوبه په مزارشريف او هزاره جاتو کې ډېر مينه وال لري او کله ناکله دا لوبې جوړوي.

وزلوبه

وزلوبه د افغانستان يوه ډېره لرغونې لوبه ده. ډېر خلک يې مينه وال دي. ددې لوبې تاريخ د مقدوني سکندر د يرغلونو په تاريخ پورې تړي. داسې هم ويل کېږي چې اريايي پهلوانانو به د دښمن پر لښکر باندي يرغلو نه کول او د هغوی له عسکري ځايونو څخه به يې ژوندي، ژوندي خلک له ځان سره په اسونو وړل چې بيا وروسته يې د يوې لوبې بڼه غوره کړه. دا لوبه د هيواد په شمالي برخو کې رامنځته شوې، له دې امله د بلخ، سمنگانو، جوزجان، بدخشان، تخار، کندوز، بغلان، فارياب او پروان په ولايتونو کې ډېره دود ده.

دهي لوبې لوبغاړي ته (چاپ انداز) يا (پهلوان) وايي. لوبه په يو حلال شوي خوځي ترسره کېږي. د خوځي خپته تر حلالولو وروسته پاکوي او د ۲۴ ساعتونو لپاره په اوبو کې اچول کېږي چې پوستکي يې ټينگ او ښه کلک شي. د خوځي وزن د ۳۰-۴۵ کيلوگرامو په اندازه وي.

د وزلوبې لپاره د نورو لوبو په څېر يو ارت ميدان ټاکل کېږي. په هغې کې د جگولو دايره، د حلال دايره او بيخ په څرگند ځای کې په ښه کېږي. لوبغاړي په دوو ډلو يا ټيمونو لوبه کوي. خوځي د جگولو په دايره کې اچول کېږي او بيا ټول چاپ اندازان ترې راتا وېږي. هر يو هڅه کوي، چې خوځي له ځمکې راجگ او د ميدان په بلې برخې کې يې د بيخ ترڅنگ د حلال په دايره کې واچوي. له بيخ څخه د خوځي راتاوول يوه نومره لري او د حلال په دايره کې يې اچول دوي نومري لري.

دالوبه کله کله د دوو او کله د زياتو ډلو له خوا ترسره کېږي. که د دوو ډلو ترمنځ وشي، نو د لوبغاړو شمېره لس، لس تنه وي، خو د زياتو ډلو د گډون پر مهال د هرې ډلې د لوبغاړو شمېر پنځه، پنځه تنه وي. دالوبه ډېره ستونزمنه او د ټپي کېدا او ان کله ناکله د مرگ خطر ورسره ملگري وي.

د متن لنډيز:

زموږ هېواد تاريخي دوديزې لوبې لري. هره يوه يې ځانته خپل ارزښت لري. دا لوبې په بېلابېلو سيمو او بېلابېلو مومنونو کې ترسره کېږي. و زلوبه، ځانگې وهل، تېره اچول، خوځي او نورې په زړه پورې لوبې دي. په دوديزو لوبو کې زياتې گټې پرته دي. د بدني روزنې له لارې بدن پياوړی کېږي، ښه اخلاق په انسان کې وده کوي، انسان د ټولني ارزښتمن غړی کېږي. همدارنگه په ملي کچه د ملي وحدت، وروړگلوۍ او يووالي د ودې او پراختيا لپاره خورا ارزښت لري.

- ۱- زده کو ونکی دی پر پیخو ډلو و وپشل شی:
 - ◆ لو مړی، ډله دی د اس خغلو لو،
 - ◆ دویمه ډله دی د تیرې اچو لو،
 - ◆ دریمه ډله دی د خو سی،
 - ◆ خلو رمه ډله دی د خانگی و هلو، او
 - ◆ پیخمه ډله دی د وزلو بی په اړه خپل معلومات د تو لگی په وړاندې و وایی.
- ۲- زده کو ونکی دی د لاندې پوښتنو څو اېونه و وایی:
 - ◆ بدني روزنه د نیکو اخلاقو په پراخو لو کې څه گټه لري؟ بیان یې کړئ.
 - ◆ د بدني روزني تو لئیزی گټې کو می دی؟
 - ◆ بدني روزنه زموږ د روغتیا ته څه گټه لري؟
- ۳- زده کو ونکی دی په متن کې خاص نومونه، عام نومونه، مفرد او جمع نومونه په گوته او په پېلو لیکو کې دی یې و لیکي.

زده کو ونکی دی په کور کې له خپل پلار، تره یا بل خپلوان څخه پوښتنه وکړي چې د هغوی د څوانی په وخت کې کومې کومې لوبې په کوم کوم موسم کې ډېرې دود وې. زده کو ونکی دی پخپلو کتابچو کې د دغو لوبو په اړه له هغوی څخه معلومات و لیکي او سبا ته دی په تو لگی کې پرې خبرې وکړي.

او و لسم لوست

هانس کرسټین انډرسن Hans Christian Anderson

- له ملي او نړيوالو ادبي څېرو څخه د چا نومونه اخیستلی شی؟
- د ملي او ولسي ادبي څېرو په څنگ کې د نړيوالو ادبي څېرو او د هغوی د ژوند لیک او ادبي اثارو پېژندنه زيات ارزښت لري. زده کوونکي د هغوی له ژوند لیک څخه اغېزمن کېږي او همدارنگه يې له ادبي اثارو څخه خوند اخلي او په ځان کې د استعداد او پیاوړتیا فکر او سوچ ورسره پیدا کېږي، چې که وکړای شي، یوه ورځ هغوی هم دغه کچې ته ورسېدای شي. مورن دلتنه په دې لړۍ کې د هانس کرسټین انډرسن لنډ پېژندلیک او د کیسو یوه بېلگه راوړي ده. انډرسن کوچنیانو ته د کیسو په لیکلو کې خورا مشهوره نړيواله ادبي څېره ده.
- ایا د انډرسن نوم مو او رېډلی دی؟
- ولې مورن د نړيوالو ادبي څېرو ژوند لیک لولو؟

هانس کرسټین اندرسن (۱۸۰۵ – ۱۸۷۵ م.) دنمارکي شاعر او کيسه ليکونکی و. پلار يې موجهي و. هانس د ځوانۍ عمر په بېوزلي کې تېر او يو متفکر او حساس ځوان ترې جوړ شو. په ۱۴ کلنۍ کې يې پلار مړ شو او مور يې بل مېړه وکړ. نوموړي له ستونزمن ژوند سره سره يوه غندونکې منظومه وليکله. دې کار هغه ته زيات برياليتوب ورپه برخه کړ. اندرسن ډېر داستانونه او کيسې وليکلې چې زياتره يې کوچنيانو ته ليکل شوي دي. اندرسن نه يوازې د دنمارک له نو مياليو ليکوالو څخه گڼل کېږي، بلکې د نړۍ له سترو ليکوالانو څخه هم شمېرل کېږي. دلته د هانس کرسټين اندرسن د ((شهنادگۍ او نخود)) او ((بېل او سورگل)) د کيسو دوه پښتو ژباړې راوړو.

شهاد گۍ او نخود

په پخوا زمانو کې يو شهزاده و. شهزاده غوښتل په يوې ښې او بډايې کورنۍ کې واده وکړي. ددې کار لپاره يې ډېرو لرو او نژدې سيمو ته سفر و نه وکړل. شهزاده په خپلو سفرونو کې له بېلا بېلو کورنيو سره و ليدل، خو د هغوی په کورنيو کې يې د ځان وړ او مناسبه نجلۍ و نه موندله. په پای کې يې د واده فکر له سر څخه وايسته او خپل هېواد ته راستون شو. په يوې توپانې شپې کې چې برېښنا ټول هسک روښانو لو او ډېر سخت باران و رېده، د شهزاده د پلار (پاچا) د مانۍ د دروازي ټکول تر غوږه شول. پاچا وارخط شو او له ځايه جگ شو. خپل خدمتگار ته يې وويل چې لاړ شي او د مانۍ دروازه پرانيزي او وگوري چې په دې شپه کې څوک دروازه ټکوي؟ کله چې خدمتگار دروازه پرانيستله، وېي ليدل چې يوه نجلۍ باران لمده کړې او له سر او مخ څخه يې اوبه روانې دي. نجلۍ راننوته. هغه د مړه لمده شوې وه چې په هرځای کې به درېده، هغه ځای به لمدېده.

ملڪي تري ويو ڀٽيل: ((ته ڇو اڪ يي؟))

نچلي، خواب و رک: ((ستاسو دگا و نڙي هيو اڌ حاکم لور.))

ملڪي او پادشاه يوبل ته وکتل. ملڪي په ورو و ويل: ((زه هغه نن شپه ازمايم او

معلوم م يي چي هغه رڀتيا و ابي او رڀتيا هم شهزادگي ده او ڪه نه؟))

وروسته نو پرته له دي چي چائنه و و ابي، خپلي ڪوتي ته لاره. خپله بستره يي لري

ڪره او يو نخود يي په بستره ڪي ڪښود. بيا يي د ښڪو يو تو شڪ په هغي هو ار ڪر. خپلو

خدمتگارانو ته يي و ويل هغه نچلي دي ڪوتي ته را و لي او ورتنه دي و و ابي چي په دي

بستري ڪي ويده شي.

سهار د وخته چي شهزادگي له خوبه را پاڅېده، نو ملڪي تري ويو ڀٽيل: ((ايا بيگا دي

سم خوب و ڪر؟))

نچلي په خواب ڪي و ويل: ((نه، بيگاه هيڅ خوب رانغي. ځاي مي ښه نه و. ډېره خرابه

شپه مي تېره ڪره.))

پادشاه او ملڪه د نچلي له خواب څخه ډېر خوشحاله شول. هغوي پوه شول، دا هغه

نچلي ده چي هغوي ورپسي گرځي. ځکه يوه حساسه او څيرکه نچلي ڪو لاي شي تر

تو شڪ لاندې يو نخود ويڙځي.

پادشاه او ملڪي خپل زوی خبر ڪر چي يوه مناسبه نچلي يي ورتنه موندلې ده. هغه په

خپلو پښو دي ماني ته راغلي ده. له هغي وروسته شهزاده له هغي نچلي سره واده و ڪر.

هغه نخود يي په مناسب ځاي ڪي د يو ڀاڱگار په توگه ڪښود او ڪله به يي چي هغي ته ڪتل،

هغه باراني شپه به يي يادېدله.

بېل او سورگل

په ټولو خټيځو اشعارو کې د بېل او د گل د مينې خبرې کېږي، ځکه چې د شپې په توري تياره کې سندر بول بېل د خپل خوشبويه گل لپاره سندرې وايي. ما (ازمير) ته په څېرمه پرتو لوړو سيمو کې، چې څاروان پکې خپل اوښان مخکې کړي وو، يو سورگل ولېد. وحشي کوټرې د اسمانڅکو ونو په څانگو او ښاخونو کې لاندې باندې الوتلې او بڼکې يې د سپينو زرو په څېر ځلېدې. کله به چې پرې د لمر وړانگې لگېدې نو د مرغلرو په څېر به برېښېدې.

د سورگل د بوټي په منځ کې يو گل و، چې تر نورو گلانو ډېر ښکلی و. يو بېل د هغې تر څنگ ناست و او خپل خوږ او درد يې ورته غږولو. خو سورگل چوپ و. ان يو څاڅکی شينم يې د خواخوږۍ د اوښکو په توگه له پانو څخه نه څڅېده. گل د يوې تيرې په سينې پرېوتی و. سورگل وويل: ((هو، د نړۍ تر ټولو ښه شاعر دلته ويده دی. زه خپل عطر ترې څاروم او که تويان پانې پانې کړم، د هغه پرمخ يې شيندم. د نړۍ ستر سندرېدل دلته خاورې شوی او ما له دې خاورې څخه سر راپورته کړی دی. زه دهغه د قبر يو سورگل يم. داسې مغرور او ښکلی گل چې تا بېوزلي بېل ته نه غوږېږم.)) بېل غمگين شو او دومره سندرې يې وويلې چې په ځمکې ولوېد او مړ شو. يو سوډاگر له اوښانو سره هلته ورسېد. د سوډاگر کوچني زوی مړ مرغه وموند او د ستر شاعر د مړي تر څنگ يې ښخ کړ. ياد سورگل وښوراوه. شپه راغله. سورگل خپلې پانې له ځانه راتاوي کړې چې تود شي. يوه ډوله بهرنيان هلته راغلل. د هغوی په ډله کې د شمال يو شاعر و. هغه گل وشکولو او د خپل کتاب په پاڼو کې يې کښود او د نړۍ بېلې

برخي، يعني خپل هېواد ته يې يوړ. سورگل له غم او کړاو څخه مراوی شو او د کتاب د پاڼو په منځ کې ویده شو. کله چې هغه شاعر خپل هېواد ته ورسېد، کتاب يې پرانيست او وېي ويل: ((دا گل مې د يو ستر شاعر له قبر څخه شکولی دی.))

سورگل دا ټوله کيسه په خوب کې ليدلې وه. کله چې له خوب څخه پاڅېد، د بېخ باد د لگېدو له امله يې يخني وشوه او له پاڼو څخه يې يو څاڅکي شبنم د شاعر په قبر ولوېد. کله چې لمر سهار خپل سر ځمکې ته راهسک کړ، سورگل له پخوا څخه ډېر بېنکلی بربنېد. توده وړځ وه او گل په خپل تود هېواد، اسيا کې و. د پښو غرونه واورېدل شول. څو تنه بهرنيان هغې خوا ته راروان وو. د هغوی په منځ کې د شمالي سيمې يو شاعر و. هغه گل وشکولو، مچې يې کړ او خپل هېواد ته يې يوړ.

گل لکه موميایي بدن د شاعر په کتاب کې پروت و. هرکله چې به شاعر خپل کتاب پرانيسته، ويل به يې: ((د ستر شاعر د قبر گل))، بس هغسې چې يې په خوب کې ليدلی و.

د متن لنډيز:

هانس کرسټين انډرسن په يوې بېوزلې کورنۍ کې زېږېدلی دی. پلار يې موچي و. د کوچنيوالي او ځوانۍ عمر يې په ډېره تنگسه کې تېر کړی دی. نوموړی د خورا تيز فکر خاوند و. له ستونزو سره سره يې خپله هيله له لاسه ورنه کړه. د غنډلو يوه منظومه يې وليکله. دې منظومې د هغه پخت راوېښ کړ او له دې لارې د خلکو په خولو کې ولوېد. انډرسن ډېرې کيسې او داستانونه وليکل چې زياتره برخه يې کوچنيانو ته ليکل شوي ده. انډرسن نه يوازې په دنمارک کې چې د هغه اصلي ټاټوبی دی، مشهور دی، بلکه په نړۍ کې له سترو ليکوالو څخه گڼل کېږي.

۱- زده کو ونکی دی لاندی پو بنیتونه خو ابرونه و وایی:

- ◆ ایبا تاسو تر دی دمخه د اندرسن کومه کیسه لوستی؟ که هو نو نوم بی و اخلی.
- ◆ د اندرسن د ماشومتوب او جوانی، عمر څنگه تیر شوی دی؟
- ◆ ایبا د ژوند له ټولو ستونزو او تنگسو سره سره بی خپله هیله له لاسه ورکړې وه؟

◆ ایبا د اندرسن د ((شهزادگی، اونخود)) کیسې درته خوند درکړ؟

۲- زده کو ونکی دی په پورته لوست کې خاص نومونه په یو لست او عام نومونه په بل لست کې ولیکي او یو له بل سره دې مقابله کړي.

کورنی، دنده

زده کو ونکی دی هڅه وکړي، د خپلې تجربې له مخې او یا هم د مور او پلار په مرسته یوه کیسه ولیکي او په بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو ترمخه ولولي.

یو ازی هیله شرط نه دی، د هغې د لاسته راوړنې لپاره هڅه او هلند
هم شرط دی.
هانس کرسټین اندرسن

د مطالعې ارزښت

■ تاسو له مطالعې خوښ اخلي؟

په تېرو لوستونو کې مو د زده کړې په اړه یو څه ولوستل. دلته د مطالعې په اړه غږېږو. مطالعه لوستلو ته وايي. کېدای شي دا لوست د یو کتاب، یوې ورځپاڼې یا یوې مجلې متن وي، یوه کیسه وي یا بل کوم یو روزنیز مطلب. مطالعه نور ډولونه هم لري. لیدل او مشاهده کول هم د مطالعې برخه ده. انسان لکه څنګه چې د خپل بدن د ودې لپاره خوړو او ورزش ته اړتیا لري، همداسې د فکر او ذهن د ودې لپاره مطالعه ته اړتیا لري. دا مطالعه یوازې د ښوونځي او درسي کتابونو له لارې لاس ته نه راځي، بلکې انسان باید د ذهن د لا ودې لپاره په موضوع پورې اړوند نور کتابونه او لیکنې هم ولولي.

■ د مطالعې له لارې څه شی ترلاسه کولی شو؟

■ مطالعه زموږ د ژوند لپاره څه ارزښت لري؟

مطالعه یو ازي په کتاب پوري محدوده نه ده. د کتابونو او ليکل شوو متنونو د لوستلو تر څنګ د خپل چاپېريال او په هغې کې د پرتو شيانو په هکله سوچ کول هم د مطالعې يوه برخه ده. د بېلګې په توګه، غرونه، سيندونه، سمندر ونه، ځنګلونه، طبيعي منظرې، لمر، سپوږمۍ او ستوري او داسې نور شيان زموږ شاوخوا ته پراته دي. په دې هکله سوچ کول چې دا ټول د انسان د ګټې او خدايي نظام د ټينګښت په موخه رامېنځته شوي او هر يو زموږ په ژوند مستقيمي او يا غير مستقيمي اغېزې لري. که په دوی کې يو يا ټول نه وای، څه به پېښ شوي وای او زموږ پر ژوند به يې څه ډول اغېزه کړې وای. مطالعه يو مهارت او وړتيا ده او د مينې له لارې په انسانانو کې پيدا کېږي. د نړۍ ټولو پوهانو او ليکوالو، نوښتګرانو (مخترعين) او نورو د خپلې ژورې مطالعې له لارې ناپېژندل شوي او تر څمکې لاندې پټې خزاني او سرچينې د بشر د خدمت لپاره چمتو کړي دي.

په ورځپاڼو، مجلو او نورو مهالنيو خپرونو کې ګډون او د هغو لوستل سړی په هېواد کې دننه او له هېواده بهر له ورځنيو پېښو څخه خبروي. د ناوونو، کيسو او داستانونو لوستل د انسان فکري ځواک غښتلی کوي. د ديني او مذهبي کتابونو لوستل او مطالعه سړی له ديني موضوعاتو سره اشنا کوي. د راډيو او تلويزيون د روزنيزو او علمي خپرونو او رېډل او ليډل سړی په فکري لحاظ بډايوي. د تفريحي فلمونو ننداره د سړي دماغ پياوړی کوي او سترپايې له منځه وړي.

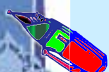
د مطالعې د هر اړخيزو ګټو په پام کې نيولو سره بايد موږ خپل وخت ورګار تېر نه کړو. تل مو کتاب په لاس کې وي. هرځای چې وي، ددې وخت لرو چې کتاب ولولو، د خپل شاوخوا په هکله فکر وکړو او د هر څيز په باره کې له ځان څخه پوښتنې وکړو. وخت لکه سره زړدی او هېڅوک سره زړه وربا له لاسه نه ورکوي. مطالعه ټاکلی ځای او وخت نه لري. په هر وخت او هرځای کې کولی شو، يو څه شی ولولو. که سره يیس ته

ستړگي په لار واوسو، که په موټر کې واوسو، که په کور کې واوسو یا بل هر ځای، د مطالعې لپاره وخت او فرصت لرو، باید له لاسه یې ور نه کړو. یوازې هغه مهال چې له انسان سره پاتې کېږي، هغه د مطالعې مهال دی او بس.

مطالعه او لوست هم د ژوند د مهمو موضوعگانو په څېر ټینګ هوډ او عنزم ته اړتیا لري. د دې کار لپاره باید خپل کارونه بڼه پلان کړو او مطالعې ته زیات وخت ورکړو. دا یو حقیقت دی، مور: هغه کارونه بڼه سرته رسو لای شو چې مینه ورسره ولرو. په لوست او مطالعې کې باید خپل حواس په کار واچوو. په تیره بیا غوږ او سترګې د موضوعگانو په درک کې ځانګړې ارزښت لري. د اورېدو له لارې کولای شو د لوست مفهوم پیدا کړو. بڼه به دا وي چې د فورمولونو او لغاتو د یادولو پر ځای د هغوی شکل او بڼې حافظې ته وسپارو او محتوا یې په یاد کړو.

د متن لنډیز:

مطالعه د انسان ذهن پیاوړی کوي. هغسې چې ورزش بدن پیاوړی کوي، هغه شان مطالعه د انسان ذهن او فکر پیاوړی کوي. هر کتاب، مجله یا د لوستلو بل کوم څیز چې په هر ځای او هر وخت کې په لاس راغلل، باید ونیې لو لو. وایې، هر کتاب په یو و او لوستلو ارزې. د ژوند ټولې علمي اړتیاوې په درسي کتابونو کې نشته. دا کتابونه تاسو ته د زده کړې لارې چارې درنښي او همدغه لارې دي چې تاسې پرې خپله پوهه له نورو کتابونو څخه تر لاسه کوئ. باید تل مطالعه وکړو او یوه شېبه هم بېکاره تېره نه کړو. درسي کتابونه لکه د خراغ په څېر دي او مور: ته نور ګټور کتابونه نښي.

- ۱- زده کو ونکی هی د لاندی پو بښتنو تشریحی خو ابو نه و وایی:
 - ◆ ایا د مطالعی لپاره ټاکلی وخت او ځای شته؟ بیان یې کړئ
 - ◆ ایا له مطالعی پرته انسان خپله پوهه پراخولی شي؟ څنگه؟ بیان یې کړئ.
- ۲- د لاندی جملو خالی ځایونه په مناسبو کلمو پر پینسل ډاک کړئ:
 - ◆ مطالعه یو مهارت او ده.
 - ◆ د انسان فکر او ذهن پیاوړی کړي.
 - ◆ هر کتاب یو وار په ارزې.
- ۳- پنځه تنه زده کوونکي د مطالعی په اړه دوی، دوی دقیقې خبرې وکړي او نور زده کوونکي دې تربینه د موضوع په اړه پوښتنې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپل کور کې د مطالعی لپاره د کور د غړو په مرسته یو کتاب یا مجله پاکومه ورځپاڼه وټاکي او په بله ورځ دې نور و زده کوونکو ته د هغه د مطالعی د گټو په اړه خبرې وکړي.

د يووالي گټه

■ تاسې د يو والي په خوند پوهېږئ؟

د يو والي او اتفاق په اړه مو په تېرو ټولگيو کې يادونه کړې ده. دلته په لنډ ډول يوه کيسه چې پکې په عملي ډول د يو والي خوند نغښتې دى، لولئ. يو والي له کورنۍ نه نيولې تر يو هېواده پورې دى. څنگه چې يوه وره کورنۍ د بې اتفاقي له کبله خرابېږي همدارنگه يو هېواد هم د خپلو وگړو له بې اتفاقي څخه ډېر زيان مومي.

■ تاسو د يو والي د ارزښت په اړه څه معلومات لرئ؟

■ د يو والي گټه څه ده؟

وايي، يوه ورځ د کونړو يو سپل راغی او په يوې کروندې کې کښېناستې. هلته د غنمو دانې پرته وې. يوې کونړې ولېدلې، وروالوته، دانو ته کښېناسته او په ټولو بې پيل وکړ. نورې کونړې هم ورپسې ورغلې او په دانو ټولو لږ لگيا شوي. کله چې په دانو مړې شوې، د الوتلو تکل يې وکړ. خو کونړې په دام کې نښتې وې، وانه الوتلاى شوې. هرې يوې شتکې وهلې چې ځان خلاص کړي، خو څه يې لاس ته راغفل.

په دوى کې يوه هوښياره کونړه وه، وېي ويل: ((هغه وخت چې مورږ دا خوندي وې داني لېدلې وې، بايد فکر مو کړى وای چې دا داني چا او د څه لپاره اچولې دي. که مو فکر کړى وای په دې کړاو به اخته شوي نه وو. او س هم بايد يو فکر وکړو، کېدای شي ځانونه خلاص کړو. لږه دمه وکړئ، کله چې ما ويل نو ټولې په يو دم له ځايه پورته شئ.))

ښکاري چې لږ څه وړاندې ناست و، وېي ليدل چې کونړې په دام کې نښتې دي، ورمونده يې کړه. په دې وخت کې هغې هوښيارې کونړې د پورته کېدو امر وکړ. ټولې يو دم له ځمکې پورته شوې. دام يې له ځان سره په هوا کې او لاړې.

ښکاري چې دا حال وليد دکونړو په لور يې ورمونده کړه. لږه شپږه وروسته يې کونړې له سترگو پنا شوې. د ښکاري تمه پرې شوه او ستړى ستورمانه راستون شو.

د متن لنډيز:

کونړې وږې وې. د دانو خوړلو لپاره په يوې کروندې کې کښېناستې. په دانو خوړلو يې پيل وکړ. خبرې نه وې چې ښکاري ورته دام ايښى و. داني يې ټولې کړې، مړې شوې، غوښتل يې چې والوزي. يو څو کونړې والوتې، خو نورې په دام کې نښتې وې. په پاتې شوو کونړو کې يوه هوښياره کونړه وه. يوه لاره يې وسنجوله. ټولو ورسره ومنله. په يو غږ، والوتې. دام يې له ځان سره په هوا او ځانونه يې د ښکاري له منگولو څخه وژغورل. دا د يووالي او اتفاق برکت و.

سپل: د مرغیو، کوټرو یا نورو الوتنو لویې ډلې ته سپل وایي چې په هوا کې له یو ځای څخه بل ځای ته ځي.

شتمنکي: د لاس او پښو وهلو حالت ته شتمنکي ویل کېږي.

۱- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه وړایي:

- ◆ کوټري ولې کروندې ته راکښته شوي؟
- ◆ هلته یې ایښودل شوی دام ولې نه ولیدلی؟
- ◆ له دانو خوړلو وروسته یې څه وکړل؟
- ◆ ستاسو په اند له اسارت څخه د یو راوتلي ازاد ولس د بري راز په څه شي کې نغښتی دی؟
- ◆ څنګه کولای شو یو موتي او پرمختللی هېواد ولرو؟

۲- د لاندې هرې پوښتنې لپاره درې، درې ځوابونه درکړل شوي. تاسو یې تر ټولو سم ځواب په ټینګه کړئ:

- ◆ کوټري چېرته کښېناستي؟
- الف: په باغ کې
- ب : د ونو په څنګل کې
- ج : په کروندې کې

◆ کوترې وړې وانه الوتلي؟

الف: ټولې تړلې وې.

ب : په دام کې نښتي وې.

ج : ښکاري نیولې وې.

◆ کوترې د څه شي په برکت د ښکاري له لاسه ووتې؟

الف: د ډېر مړښت په برکت

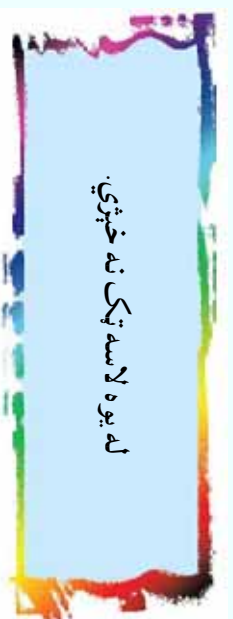
ب : د الوتلو په برکت

ج : د یووالي او اتفاق په برکت

۳- د زده کوونکو یوه ډله دې په پورته متن کې عام نومونه پیدا او ودي لیکي. بله ډله دې په پورته متن کې د (ی) ډولونه په گوته کړي. دواړه ډلې دې له ټولو زده کوونکو سره په خپلو لاس ته راوړنو خبرې وکړي.

زده کوونکي دې په خپل کلي، کور او ښار کې د اتفاق او یووالي کومه کیسه سیا ته په ټولگي کې واوروي. ښه به وي که په دې اړه په خپل کور کې له مور او پلار او خپلانو څخه پوښتنې وکړي.

شلم لوست

د سبو گټې: ورځنۍ اړتيا

■ تاسو کوم ډول سابه زيات خورئ؟

سابه د انسان د بدن د پياوړتيا لپاره ډېر ارزښت لري. په سبو کې داسې وېتامينونه او معدني مالګې شته چې په نورو خوړو او ان په ميوو کې نشته. ددې لپاره چې بدن مو له هر راز موادو څخه برخمن شي، بايد په خپلو ورځنيو خوړو کې هر مرو سابه ولرو. هغه کورنۍ چې له سبو څخه ډېره گټه اخلي، د هغو کورنيو په پرتله د بڼې روغتيا خاوندي وي چې له سبو څخه هغو مره گټه نه اخلي.

■ تاسو د سبو گټې پېژنئ؟

■ له سبو خوړلو پرته د انسان بدن په بشپړ ډول وده کولای شي؟

انسانان، څاروي، الوتونکي او په پای کې ټول ژوندي موجودات د خپل پايښت او ودې لپاره اوبو او خوړو ته اړتيا لري. څاروي او الوتونکي هغه شی خوري چې ويې مومي. انسانان بيا هغه شيان خوري چې د بدن د ودې او سلامتيا لپاره يې گټور وي. د انسان بدن د وينې، هډوکو، غړو، غوښې، پوستکي او نورو د ودې او لويېدو لپاره ځانگړو موادو او خوړو ته اړ دی. د بېلگې په توگه پروټين، کاربوهايډرېت، شحم، منرالونه، ويتامينونه او نور هر يو په خپل وار د انسان د بدن په ودې، غښتلتوب، ذهني پراختيا، د هډوکو په جوړښت او نورو کې ستره برخه لري. دامواد ټول د خوړو په يو جزء کې نشته. بايد د هغوی د ترلاسه کولو لپاره بېلا بېل خواړه وخورل شي. د بېلگې په توگه پروټين په غوښه، شېدو او هگيو او غلو دانو، لکه لوبيا او نورو کې شته. په خوړو کې د کاربوهايډرېت شتون د بدن د تودوخې او ځواک د راپيدا کېدو لامل کېږي. ټول خواړه بدن ته طاقت ورکوي، خو د ځينو شيانو خوړل د بدن طاقت ډېر زياتوي. کاربوهايډرېت لوړه ډېر ژر پای ته رسوي. کاربوهايډرېت په جوارو، وربجو، دال، کچالو، چوڅندرو، گنيو، کپلو، منو او نورو کې په زياته اندازه پيدا کېږي. هغه خواړه چې کلسيم لري، د هډوکو په جوړولو کې مرسته کوي. دې ډول توکو ته معدني توکي وايي. همدا راز ويتامينونه د بدن د غړو په ودې او د بدن د عصومي موزني په ساتلو کې زيات ارزښت لري. ويتامينونه په مېوو او سبزو کې پيدا کېږي.

سابه زياتره داسې توکي لري چې د بدن د ودې او پراختيا لپاره تر ټولو نورو خوړو گټور او بډای دي. د بېلگې په توگه په سبزو کې ډېر معدني مواد شته. همدا راز هغه مواد چې په ټيټرو، کاهو، کدو او گازرو کې شته، د خوړو په نورو توکو کې نه موندل کېږي. له دې امله هر راز خواړه بايد هرومرو په خپل وخت او موسم کې وخورل شي. که پام مو کړی وي، د کلو او بانډو او سیدونکو تر بشاري او سیدونکو زيات روغن او په پرتليز ډول د اوږده عمر خاوندان وي. ددې لامل دادی چې هغوی زياتره سابه خوري. ځيني سابه او مه خوړل کېږي، خو ځيني نور يې بيا پخولو ته اړتيا لري. د سبو او به بايد د پخولو پر مهال تويي نه شي، ځکه کېدای شي ټول گټور توکي يې له منځه لاړ شي.

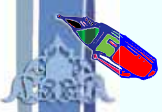
خام سابه بايد تر خورلو د مخه بڼه پاک شي، د پتاسو په محلول کې پرېمېنګل شي او يا لږ تر لږه د لس، پنځلسو دقيقو لپاره په مالګينو پاکو اوبو کې و اچول شي. گندنه، دنيا، پياز او نور چې خام خورل کېږي، بايد هيڅکله ناپاکه ونه خورل شي. د امکان تر حده پوري بايد پر دسترخوان د نورو خورو ترڅنګ د سبويو ډول موجود وي چې په نورو خورو کې له شتو توکو سره يوځای د بدن د اړتيا وړ توکي پوره کړي.

ځينې سابه د خپل ارزښت له مخې په خپل موسم کې و چېرې او بيا په هغه موسم کې خورل کېږي چې نه پيدا کېږي. په دې سبو کې شوتل، شيشته، پينډی، د بادرنګو پوستکي، پياز او رومي بانجان (باټينګ) راځي.

د متن لنډيز:

په سبو کې ډېرې گټې پرتې دي. سابه بېلابېل ډولونه لري. د معدني موادو له مخې سابه تر نورو خورو ډېر ښاي وي. په هر موسم کې بېلابېل سابه پيدا کېږي. له دې امله هر راز خواړه بايد هرو مرو په خپل وخت او موسم کې و خورل شي. همدا راز هغه مواد چې په ټيټيرو، کاهو، کدو او گازرو کې شته، د خورو په نورو توکو کې نه موندل کېږي. هغه سابه چې پخېږي، بايد د پخولو پر مهال يې اوبه تويې نه شي. همدا راز هغه سابه بايد ښه پرېمېنګل شي چې خام خورل کېږي. په خپلو وړځينو خورو کې بايد د شونښا تر کچې پوري هرو مرو سابه ورگډ کړو.

فعاليتونه

- 1- زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو ځواب و وایي:
موز ولې سابه خورو؟

- ◆ د سبو نه خوراك د څه شي لامل كېږي؟
- ◆ هغه سابه چې خام خوړل كېږي، ولې ډېر و پرېمنځلو ته اړتيا لري؟
- ۲_ زده كوونكي دې ځواب ووايي:
 - ◆ دا سمه ده چې ووايو، دا سابه مې خوښېږي او هغه نه؟
 - ◆ كه يو څوك په يو موسم كې د هغه موسم سابه ونه خوري، څه تاوان به يې كړي وي؟

◆ د سبو څو ډولونه پېژنئ؟

۳_ زده كوونكي دې په درېو ډلو و وېشل شي:

- ◆ لومړۍ ډله دې په پورته لوست كې خاص نومونه پيدا او ودي لیکي.
- ◆ دويمه ډله دې په پورته لوست كې كارول شوي عام نومونه پيدا او هغه دې وليکي.

◆ درېمه ډله دې په کلمو کې بېلا بېلې (ی گانې) پيدا او د هرې ډلې کلمې دې په ترتيب سره بېلې بېلې وليکي.

۴_ زده كوونكي دې د لاندې جملو خالي ځايونو نه په مناسبو کلمو پرېنسل ډاك كړي:

- ◆ د او په بايد د پخولو پر مهال تويې نه شي.
- ◆ خام سابه بايد لږ تر لږه د شلو دقيقو لپاره په پاكو او بو كې واچول شي.
- ◆ په سبو كې ډېر مواد شته.

زده كوونكي دې د خپلو ميندو په مرسته د سبو د گټو په اړه معلومات راټول او په يو څو كړنو كې دې وليکي. همدا شان پام دې وكړي چې هغوی زياتره كوم سابه پخوي. خپل معلومات دې سباته په ټولگي كې ولولي.

چاپير يال څنگه وساتو؟

■ تاسو چاپير يال پيژنئ؟

زده كو وركي، بايد خپل چاپير يال د خپل ټاټوبي په توگه وپيژني. د رځنده او سمبال ژوند لپاره دې هغه ته پوره پام وكړي. خپله روغتيا، بدني وده او بڼكلا دې په هغه كې وگوري. د هغه په ساتنه كې دې له زړه نه هڅه وكړي. هرڅوك بايد د چاپير يال په پاك ساتنه كې خپله ونډه سرته ورسوي. دا ونه وايي چې په ما يې څه. دا په ما پورې اړه نه لري.

■ كه چاپير يال پاك ونه ساتل شي، څه به پيښ شي؟

■ د چاپير يال د پاك ساتلو دنده د چاپر غاړه ده؟

■ چاپير يال څنگه بڼكلی كيرې؟

ټول هغه شیان چې زموږ شاوخوا ته پراته دي او یا یې زموږ شاوخوا نیولې ده، چاپیریال بلل کېږي. په ځانګړې معنا چاپیریال د انسان د استوګنې وړ توکي، شیان او شاوخوا ځمکه او په هغې کې پراته ټول شیان دي. په عمومي معنا، چاپیریال ټوله هغه سیمه ده چې انسانان پکې اوسېږي. په دې توګه غرونه، سیندونه، ځنګلونه، کرنیزې ځمکې، دښتې د طبیعت او د بشر په لاس راغلي بدلونونه په چاپیریال کې راځي.

په دې ډول یو ته د ژوند یا استوګنې چاپیریال او بل ته عمومي چاپیریال ویل کېږي. د استوګنې په چاپیریال کې بیا یوه کورنۍ، د هغې ګاونډ او په هغې پورې اړوند شیان شامل دي. موږ په چاپیریال کې ژوند کوو، ساپکې اخلو، د ژوند اړتیاوې ترې برابرې و او د هغه پاکي او ناپاکي مو پر روغتیا باندې نېغ په نېغه اغېزه لري. له دې امله زموږ د ټولو دنده او ټینګ مسوولیت دی چې خپل چاپیریال ښکلی کړو، پاک یې وساتو او د یوه ښه او خواږه ژوند لپاره یې چمتو کړو. که د کورونو ترڅنګ مو د اوبو ویالې بهیرې، باید له اوبو څخه یې د څښلو او کارولو لپاره سمه ګڼه واخلو. خخلې او ناپاکي پکې ونه غورځوو که مېوه لرونکې یا سیوري لرونکې ونې مو شاوخوا ولاړې وي، باید پالنه یې وکړو او ښاخونه یې پرې نه کړو. د کور خخلې او د خوږو پالنې شونې هرځای ونه غورځوو او په یوه سم ځای کې یې ځای پر ځای او یا یې ترخاږو لاندې کړو. د خپلو کورونو د ټیټو مخې بندې کړو او پرې نه ېږدو چې انساني فضله مواد کوڅو او لاړو ته راوړي. د کورونو ترڅنګ داسې شیان ونه سوځوو چې هوا یې خرابه شي. د ولاړو اوبو ډنډونه له منځه یوسو، چې د ډول ډول ناروغیو، په تېره د ملاریا او کالډاني د ماشو د راپیدا کېدو او ډېرو الوې لامل کېږي. په همدې توګه د سیمې د سمسورتیا لپاره د نیالګیو په کرلو او د باغونو، تفریح ځایونو او چمنونو په جوړولو، خپله سیمه لایسایسته او ښکلې کړو.

ځنګلونه، خرځایونه، کرنیزې ځمکې او سیندونه زموږ د ژوند د پاینټ لپاره ډېر ارزښت لري. باید په ساتنه او څارنه کې یې هر راز هلې ځلې وکړو. د ځمکې د ښوېدو د مخنیوي او ورښت لپاره ځنګلونه ډېر ارزښت لري. د بادونو د مخنیوي او له یوه ځایه

بل خای ته د شگو د لیرودونې د مخنیوي لپاره د ونو او ځنگلونو جوړول ډېر اړین دي.

د متن لنډیز:

زموږ د استوګنې شاوخوا ته چاپېریال وایي. کور، کوڅه، سړک، باغ، ويايي، ونې، ځنگلونه او داسې ډېر نور د چاپېریال برخې دي. په چاپېریال کې موجود شیان د یو نسل مال نه دی، بلکې له هغو څخه باید راتلونکي نسلونه هم ګټه واخلي. له دې امله باید د چاپېریال په ساتلو کې ډېرې هلې ځلې وکړو. د سیمې د سمسورزیا لپاره د نېلاګیو په کولو او د باغونو، تفریح ځایونو او چمنونو په جوړولو خپله سیمه لا ښایسته او ښکلې کړو.

فعالیتونه

- ۱- زده کوونکي دې لاندې جملې سمې کړي:
 - ◆ د چاپېریال استوګنې زموږ شاوخوا ته وایي.
 - ◆ ښکلې لا ښایسته خپله او سیمه کړو.
 - ◆ ښکلې څنگه چاپېریال کېږي؟
- ۲- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:
 - ◆ چاپېریال څه شي ته وایي؟
 - ◆ په چاپېریال کې کوم شیان راځي؟
 - ◆ چاپېریال د یو نسل مال دی، که د ډېرو؟ څرګنده یې کړئ.
- ۳- زده کوونکي دې یو په یو په متن کې راځلي نوي لغتونه د کتاب د پای له پاڼو څخه معنا او په جملو کې دې یې وکاروي.

۴- د لاندې عبارتونو په مرسته نوي جملې جوړې کړئ.
 د کلو او بانډو طبيعت
 پاکي او زني اوبه
 شنې او سمسورې ونې
 ۵- دوه شعرونه يا داسې ښکلې ادبي جملې وليکئ چې په يو کې د لمر او په بل کې
 يې د اوبو په هکله خبرې شوي وي.

زده کوونکي دې د خپل استوگني د چاپيريال د لاسنيکلا او ښايست لپاره د خپلې
 خوښې يوه طرحه جوړه او په بله ورځ دې پرې د نورو زده کوونکو په وړاندې خبرې
 وکړي.

زده کوونکي دې لاندې جدول په کتايجه کې وليکي، د چاپيريال کلمه پيدا او په
 خپله خوښه دې رنگه کړي.

ر	د	k	k	ج	ا
ل	و	k	k	ب	چ
ا	ي	ر	ی	پ	ا
ط	ن	ل	ب	ع	ط
ع	و	م	س	ا	خ

ژبه او گرامر

■ ژبه څه شی ده؟

انسانان د ژوند له هماغه لومړي پیل څخه د یو بل د پوهولو راپوهولو لپاره ژبې ته اړ و. هغوی اړ و چې خپل فکر یو بل ته انتقال کړي او د بل په فکر باندې ځانونه وپوهوي. ځکه یوازې د لاس او سر په اشارو د انسان فکر په بشپړ ډول بل چاته نه رسېږي. له دې امله ژبه د خپل ارزښت له مخې د انسان په ژوند کې خورا مهم رول لري. ژبه ده چې انسان پرې خپل فکر او نظر بیانوي. خپل مطلب او غوښتنې یو بل ته وایي او همدا شان د نورو په غوښتنو پوهېږي. ژبه انسانان له څارویو څخه پېلوي.

■ که ژبه نه وای څه به پېښ شوي وای؟

■ له ژبې پرته انسان او سني پرمختګ ته رسېدای شو؟

د هغو کلمو او خبرو ټولګې ته ژبه ويل کېږي چې يو څو ک يې بل چاته د خپل فکر د بيان لپاره کاروي. په دې کې ټولې نښې او اشارې هم راځي چې د يو مطلب د افادې لپاره کارول کېږي.

ژبپوهان ژبه د خبرو او اشارو داسې يوه لړۍ بولي چې د يوې ټولنې وګړي يې يو له بله د پوهولو او راپوهولو لپاره کاروي او يو بل ته يې اوروي. په دې توګه ژبه د انسانانو ترمنځ د پوهولو راپوهولو يوه اله او وسيله ګرځي. وينا او خبرې کول د افکارو د څرګندولو ډېره بڼه و سيله ده او له دې امله انسانان پر نورو حيواناتو امتياز لري. ټولې قاعدې او قوانين چې د يوې ژبې د سم ويلو او سم ليکلو په اړه خبرې کوي، د ژبې ګرامر ورته ويل کېږي.

ګرامر د يوې ژبې جوړښت د ژبې د خپلو څانګونو په رڼا کې څېړي. هره ژبه ځانته ګرامري قوانين او لارې چارې لري، نو ځکه د ژبې د ګرامر په ليکنه کې خپله د هماغه ژبې قواعد او اساسات غوره ګڼل کېږي.

معرفه الافغاني يو درسي ګرامر دی. پير محمد کاکړ دغه ګرامر په احمد شاهي دور کې ليکلی دی. پير محمد کاکړ د پښتو له لومړنيو ليکوالانو څخه دی چې د پښتو ژبې د لغاتو او کلمو د ټولولو فکر يې وکړ او د ژبې ابتدايي ګرامري بڼې يې سره راغونډې کړې او د يوې کوچنۍ رسالې په ډول يې وليکلې چې د ((معرفة الافغاني)) په نامه يادېږي. پير محمد کاکړ د احمد شاه بابا د زوی شهزاده سلېمان او د کورنۍ د نورو غړو استاد و. د معرفة الافغاني په نامه د پښتو ژبې دغه لومړنی ګرامر يې د هغه لپاره وليکه. پير محمد کاکړ د خپل وخت لوی عالم او د پښتو ژبې مشهور شاعر و چې د پښتو اشعارو ديوان يې چاپ شوی دی.

د متن لندیز

ژبه د انسانانو ترمنځ د پوهو لو راپوهو لو وسیله ده. انسانان خپل فکر د ژبې په واسطه بیانوي. ژبه چې د انسان فکر بیانوي، له یو لږ غږونو، نښو او اشارو څخه جوړه شوي. د بېلګې په توګه د میز نوم درواخلی. کله چې د میز کلمه واورېدل شي، سمدستي ستاسو ذهن ته د میز انځور ودرېږي. د میز کلمه د میز له جوړېدو دمخه نه وه، بلکې کله چې میز جوړ شو، خلکو ورته د میز نوم ورکړ او توله ومانه.

۱- زده کوونکي دې ځوابونه وایي:

◆ ستاسو په اند ژبه د انسانانو ترمنځ په پوهولو راپوهولو کې څومره ارزښت لري؟

- که ژبه نه وای انسانان به له کومو ستونزو سره مخامخ وو؟

۲- د لاندې جملو په خالي ځایونو کې اړوندې کلمې پرېنسل و لیکئ:

◆ هره ځانته ګرامري قوانین او لارې چارې لري.

◆ یو درسي ګرامر دی.

◆ وینا او خبرې کول د د څرګندولو ډېره ښه وسیله ده.

۳- لاندې هڅې پوښتنې ته درې ځوابونه ورکړل شوي، تاسو ترټولو سم ځواب په نښه کوئ:

انسانان له همغه لومړي پیل څخه څه شي ته اړ وو؟

◆ له خټو جوړو شوو کورونو ته؟

◆ لاس گادو او څارويو ته؟
◆ پوهو لو راپوهو لو ته؟

گرامر د يوې ژبې څه شی ترکتني لاندې نيسي؟

- ◆ د يوې ژبې د جوړښت سيستم،
- ◆ د يوې ژبې د ويلو او اورولو څرنگوالي،
- ◆ د يوې ژبې د نوو کلمو شمېره.
- ◆ انسان خپل ذهني انځور په څه شی بيانوي؟
- ◆ د گوټو په اشارو،
- ◆ په ژبې او بيان،
- ◆ په سمو او رېډلو.

۴_ زده کوونکي دې په درېو ډلو وېشل شي:

- ◆ لومړۍ ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه پيدا او ودي يې ليکي.
- ◆ دويمه ډله دې په پورته لوست کې کارول شوي عام نومونه پيدا او ودي يې ليکي.

◆ درېمه ډله دې په کلمو کې بېلا بېلې (دې گانې) پيدا او د هرې ډلې کلمې دې په ترتيب سره بېلې بېلې و ليکي.

که د چایوه ژبه زده او د چاله یوې ژبې څخه بهرې زده وي، د دوی ترمنځ توپیر څه دی. زده کوونکي په خپلو کتابچو کې په دې اړه څو کرښې په کور کې و ليکي.

د نشې زیانونه

■ نشه پر ژوند څه اغېز کوي؟

نشه یو تېاه کورنۍ عمل دی. نشه چې په هر نامه وي او هرڅومره لږه او ساده وي، خو پای یې خورا ناوړه دی. که یو ځلي څوک په نشه اخته شو، بیا نو په ډېر کړاو ترې سړی خلاصېدای شي. زیاتره ځوانان په بېلابېلو پلمو په نشې روږدي کېږي. کله ورته په پیل کې نشه یو عادي او د لویو کار بر یېښي. کله د میندو او پلرونو ترمنځ چال چلن سم نه وي او په دې توګه یو ځوان نشې ته مخه کوي. کله هم د یوې کورنۍ اقتصادي کچه کمزوري وي. داسې ډېر نور لاملونه شته چې په نشې باندې د روږدي کېدو سبب کېږي.

■ ستاسو په اند به د یو نشه یي ځوان ژوند څنګه وي؟

■ څنګه کولای شئ په خپل چم او ګاونډي کې په نشې باندې د ځوانانو د اخته کېدو مخه ونیستئ؟

نشه يي توکي هغه دي چې کارونه يي د مرکزي اعصابو د نظام د گډوډۍ او د روږديو الې، لټې او گڼگستيا لامل کېږي.

نشه يي توکي هم په طبيعي او هم په مصنوعي توگه پيدا کېږي، لکه اېين چې د کوکنارو له بوټي څخه لاس ته راځي او هم په مصنوعي او کيمياوي توگه په لابراتوارونو کې جوړېږي، لکه هېروين، مورفين، کوکايين، کوډين او داسې نور. په نشه يي توکو کې ځينې يې طبي ارزښت لري او د ځينو درملو په جوړونه کې په لږه کچه ترې کار اخيستل کېږي. هغه درمل چې په جوړښت کې يې نشه يي توکي کارول کېږي. که په لوړه کچه استعمال شي او يا د ډاکټر له اجازې پرته ترې گټه واخيستل شي خورا زيات زيانونه رامنځ ته کوي.

د نشه يي توکو استعمال او کارول خصوصاً د بېچکاري له لارې د انسان روغتيا ته ډير زيانمن او خطرناک دي. پر ځينو روغتيايي زيانونو سربېره په بېلابېلو سرطانونو، زېري او ځينو نورو ناروغيو انسان اخته کوي. د يو شمېر اقتصادي او ټولنيزو ستونزو لکه قتل، غلا، بېوزلي، ناوړه اخلاقو او د بشري پانگو د تباهۍ لامل هم گرځي. د اسلام پاک دين نشه يي توکي ناروا گڼي ځکه چې د انسان روغتيا ته خورا زيات زيانونه لري او انساني ټولنه له تباهۍ سره مخامخ کوي. هغه کسان چې د دغو توکو په قاچاق لاس پورې کوي د انسانيت دښمنان بلل کېږي.

هغه کسان چې نشه يي توکي کاروي او ددغو توکو استعمال يې ورځنۍ عادت گرځيدلی دی، د معناد په نامه يادېږي. زموږ په گران هيواد افغانستان کې هم له بده مرغه د ۱۸ - ۳۰ کلونو ترمنځ يو شمېر ډېر روږديي ځوانان شته، چې عام وگړي يې د پوډي (هېرويني) په نامه يادوي.

روږدي کسان په کورنۍ او ټولنه کې هيڅ قدر او ارزښت نه لري او له ټولني څخه جلا شوي وي. خلک ورته د يو مجرم په سترگه گوري. ځکه دوی هغه کسان دي

چې د خپل ځان دښمنان او د تور لني د اوږو بار دي. که چېرې بڼه څېر شو، نو جوته به شي، روبروي کسان هغه ناروغان دي چې له روبرويوالي څخه وړاندې په يو ډول رواني ناروغي اخته وو او يا د ژوندانه په اوږدو کې له کورنيو، تولنيو يا اقتصادي ستونزو سره لاس وگروان وو. دغه ستونزې ددې لامل گرځېدلې، چې دغه کسان د روبرويوالي په لومو کې راښکيل شي. داد تور لني د وگړو، دولتي او نادولتي موسساتو دنده ده چې ددغو ستونزو په هکله فکر او عملي گامونه اوچت کړي. له معنادانو سره هغه مرستي ترسره کړي چې د يو معناد په درملنه کې اغېزمنې وي. د يو معناد په درملنه کې مهم او غوره ټاکنې دادې چې نوموړي ته د يو ناروغ شخص په سترگه وکتل شي، نه د يو مجرم او گناهگار سړي په سترگه. که چېرې معناد سړی ونه هڅول شي او بڼه سلوک ورسره ونه شي، بې له شکه به هيڅکله هم خپل دغه ناروړه عمل پرې نږدې.

د نشه يي توکو زيانونه:

د نشه يي توکو استعمال خورا زيات ځاني، روحي، تولنيز، اقتصادي او اخروي زيانونه لري چې موږ يې ځينو زيانونو ته په لاندې ډول گوته نيسو:

- ۱) د بدن دفاعي سيستم کمزوری کوي.
- ۲) د مرکزي اعصابو د سيستم فعاليتونه کمزوري کوي.
- ۳) د زړه ټکان زياتوي.
- ۴) د ستوني او سږو سرطان پيدا کوي.
- ۵) د ياصري، شامې او ډاڼي حسونه کمزوري کوي.
- ۶) د وينې فشار زياتوي.
- ۷) د وينې کلسترول زياتوي.
- ۸) د زړه د ناڅاپي درېدلو (سکټي) لامل کېږي.
- ۹) په معناد سړي کې لتي او کمزورتيا را منځته کوي.
- ۱۰) په تنفسي سيستم کې گډوډي رامنځته کوي.

۱۱) روحی گډوډی، (سترپا، پریشانی، گوبښه توب، په ځان باندې نه اعتماد، نهیلی...) راوړي.

د متن لنډيز:

نشه یې توکي هغه خطرناک توکي دي چې د ځاني ناروغیو لکه: سرطان، نري زنج، د زړه درېدل، زېری او د اقتصادي او ټولنيزو ستونزو، لکه غلا، وژني، بېوزلی او د بېکارۍ لامل کېږي. په هغې باندې اموخته کېدل ډېر اسانه دي، خو بیا ترې ځان خلاصول ډېر ستونزمن کار دی. ځوانان او تنکي ځوانان د توکو او ساعت تېرۍ په بهانه په نشه یې توکو باندې پیل کوي، خو کله چې د هغې په لومړه کې ونښلې بیا نو پېښماني هېڅ گټه نه لري. موږ باید خپل روغ، سالم او خوښ ژوند په نشو تپاه نه کړو.

څرگندونه

باصره: د لیدلو حس

شامه: د بوټولو حس

ذایقه: د څکلو (خوند حس)

کلسترول: په وینه کې د غوړو شتون

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو څو اېونه و وایي:

◆ د نشه یې توکو کارونه څه ډول زیانونه منځته راوړي؟

- ◆ د نښه يې توکو روحې او ځانې زيانونه كوم دي ؟
- ◆ په نښه روږدو كسانو ته په ټولنه كې په كومه سترگه كتل كېږي ؟

◆ قاچاق وړونكي چاته ويل كېږي ؟

- ۲- زده كوونكي دي:
- ◆ متن په پټه و لولي.

◆ متن ټوټې ټوټې په لور غږ و لولي.

◆ د لوست مفهوم په ساده ژبه و وايي.

۳- زده كوونكي دي لاندي لغتونه معنا او په جملو كې وكاروي:

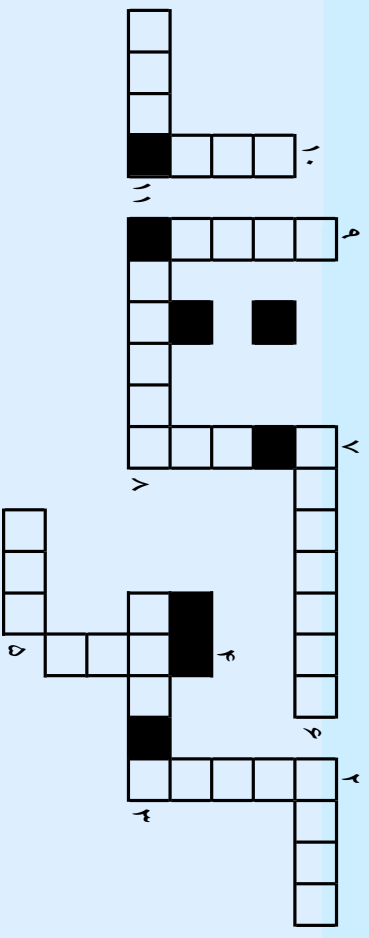
- لامل، توكي، له بده مرغه، لومې، دنده، سربيره
- ۴- ستاسو په اند په نښه يې توكو باندي د روږدي كيدو لاملونه څه شي دي ؟

زده كوونكي دي د (نسوارو او چلم په گډون) د بېلا بېلو نښه يې توكو نومونه او د هغوی زيانونه وليكي او سباته دي په ټولگي كې و وايي.

لطفًا لاندني جدول په کتابچي کې رسم او د اړوندو گڼو په کلمو يې ډک کوئ.

۱- د جرم سرتنه رسوونکی.

۲- هغه څوک چې په نشي روبردی شوی وي.

۳- نشه کوونکی ته کارول کېږي.

۴- د بدن یو څوړی چې د نشه یي توکو په ډېرې کارونې له کاره لورېږي.

۵- د نشه یي توکو په کارونې يې ژوند دي کچې ته رسېږي.

۶- هغه ناروغي چې د نشه یي توکو د کارونې له امله په انسان کې رامنځته کېږي.

۷- د نشه یي توکو د ډېرې کارونې له امله رامنځته کېږي.

۸- د نشه یي توکو د ډېرې کارونې له امله سړی داسې کېږي.

۹- د نشه یي توکو د کارونې له امله سړی دي کار ته لاس اچوي.

۱۰- د نشه یي توکو د کارونې موخه ده.

۱۱- کله چې په نشي روبردی سړی پیسې ونه لري، دي کار ته لاس اچوي.

د ماین خطر و نه د جگړې بدغونې پاتې شوني

■ تاسو ماینونه پېژنئ؟

- د افغانستان د دېرش کلنې جگړې په اوږدو کې بېلابېلې پوځي وسلې کارول شوي، هوابي بمبارۍ شوي، راکټونه ویشتل شوي، ماینونه ایښودل شوي او د دینمن د کمزوري کولو او ماتولو لپاره له هر راز وسیلو څخه کار اخیستل شوی دی. د ۱۳۵۷ کال له پیل څخه تر اوسه پورې د ځمکنیو ماینونو بېلابېل ډولونه کرل شوي او په افغاني خاوره کې ازمايل شوي دي. سره له دې چې یو زیات شمېر یې پاک شوي، خو لا ډېر نور یې پاتې دي. که چېرته خلک پام ونه کړي، نو د معیوبیت او مرگ ژوبلې لامل کېږي.
- ستاسو په سیمې کې ماینونه شته؟
- د ماینونو له خطر څخه څنګه ځانونه ژغورلای شئ؟

افغانستان هغه هېواد دی چې زیات شمېر مایونزه او ناچاودې توکي پکې موجود دي. د اوزدو جگړو په بهیر کې د مایونو پرمخانه کارونه د افغانستان د جگړو یوه ډېره ناوړه بېلگه ده. نن (۱۳۸۷ ل) د مایونو او ناچاودو توکو له کبله هره میاشت د قربانیانو شمېره تر پنځوسو زیاته وي.

مایونزه په عمومي توګه دوه ډوله دي:

- برسوزل ضد مایونزه
- د وسایطو ضد مایونزه

مایونزه هغه ځانګړې چاودېدونکې توکي دي چې له لرګیو، اوسپنې او پلاستیک څخه جوړ او دننه یې چاودېدونکې توکي اېښودل شوي دي. دا وسله د پښې یا د لاس په فشار چوري چې د انسان د ژوبلېدو او یا مرګ سبب کېږي. مایونزه بېلابېلې بڼې او اندازې لري، د بېلګې په توګه د لوبو د شیانو په بڼه، د کوچنیو راډیوګانو، د قلم، ساعت او نورو شیانو په بڼه جوړ شوي دي.

زیاتره مایونزه د انسان د ټپي کولو او شل شوولو په موخه جوړ شوي دي. دا یوه معموله پوځي وسله ده چې په پراخه کچه له لومړۍ نړیوالې جګړې راهیسې د ټولې نړۍ په ټولو جګړو کې کارول شوې ده.

مایونزه دکابل ښار په شاوخوا، ولایتی ښارونو او د هېواد په کلیوالو سیمو او کروندو، څرخانو، غرونو، غونډیو او پوځي چوڼیو ته څېرمه ځایونو کې ښخ شوي دي.

ناچاودې توکي

هغه مهمات چې د جګړې پر مهال چاودلي نه دي، د ناچاودو توکو په نامه یادېږي. په ناچاودو توکو کې راکټونه، هوایي بمونه، لاسي بمونه، د ټانک او بېلابېلو توپکو ګولۍ او نور ناچاودې شیان راځي. د ناچاودو توکو مخنیوی اسان دی، ځکه هغه زیاتره د ځمکې پر سر پراته وي، خو د مایونو مخنیوی ډېر سخت دی، ځکه سړی نه پوهېږي چې ماین چېرته پټ دی. مایونزه د جګړې له پای ته رسېدو وروسته تر ډېرې مودې پورې پاتې کېږي. داسې هم کېدای شي چې دا مایونزه د هغه چا او لادونه، لمسېان او کروسیان وورني، چې ښخ کړي یې وي.

د هغې ورځې په هیله چې په ګران هېواد افغانستان کې هیڅ ماین او ناچاودې توکي

پالنې نه شي او خلک په خوندي او داومن زړه خپل کار ته دوام ورکوي.

دمتن لنډيز:

په افغانستان کې د اوږدې جگړې له امله ځمکنې ماینونه او ناچاوي توکي په پرمخه توگه پراته دي. غرونه، دښتې، کروندې، څرخکابونه، د استوگنې ځايونه، پوځي قشلمو ته څېرمه ځايونه او داسې نور له ماینونو او ناچاودو توکو ډک دي. ماینونه او ناچاوي توکي ډېر خطرناک وژونکي او تپي کونکي شیان دي. هغوی ته لاس مه وروږئ. موږ باید نورو ته لارښوونه وکړو چې هغوی هم ناپېژندل شوو شیانو ته لاس ورنه وږي.

۱- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب وړايي:

- ◆ ماینونه څه ډول شیان دي؟
- ◆ ماینونه او ناچاوي توکي چېرته اېښودل شوي دي؟
- ◆ ناچاوي توکي کومو شیانو ته ویل کېږي؟
- ◆ ماینونه څو ډوله دي؟ د هر یونوم واخلئ او دکارونې موخه یې بیان کړئ.
- ◆ ۲- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته تشرېحي ځوابونه وړايي:
 - ◆ د ماینونو له خطر څخه څنګه ځان ژغورلای شو؟
 - ◆ که په یو ځای کې مو کوم ماین، ناچاوي توکي یا یونانشنا شوی ولید، باید څه وکړئ؟
 - ◆ که چېرته د ماین سیمې ته ورننوټئ، څنګه بېرته راستنېږئ؟
 - ◆ ایاکله مو هم د ماین له خطر ونوڅخه د خبرتیا په غونډه کې برخه اخیستي ده؟

که هو، نو څه مو زده کړي دي؟

۳- زده کو ونکی دی په بېلا بېلو جملو کې د ماین، ځمکنی ماین، د و سايطو ضد ماین، بېم، راکټ، سرگلوله، گولۍ او نورو وغښنده وکړي.

۴- د جگړې زيانونه او د سولې گټې وليکۍ.

۵- د لاندې کلمو ضد وليکۍ:

سوکالي، سوله، خوښي، روغتيا، بندي

۶- له لاندې درېو درکړ شویو څو اېو نو څخه سم څو اب په نښه کړۍ:

◆ ماینونه کله کارول کېږي؟

الف: د سولې پر مهال

ب: د تبلیغاتو پر مهال

ج: د جگړې پر مهال

◆ که ماین یا یو نااښنا شی مو ولید، څه کوئ؟

الف: له ځمکې یې پورته کوئ

ب: په لغته یې وهئ

ج: گوټي نه وروړئ

◆ که د ماین سیمې ته ورننوټئ څنگه بېرته راگرځئ؟

الف: د خپلو پښو په پلانونو پل بردو او راستنېږو

ب: بېرته را منډه کوو

ج: هملته پاتې کېږو

زده کوونکي دي دکور د غرو په مرسته د ماینونو او ناچاودو توکو په اړه نور معلومات هم ترلاسه کړي. د هغوی د زیانونو په اړه دې پنځه کرښې وليکي او سهار ته دې په ټولگي کې د نورو ترمنځه ووايي.

پنځه و يشتم لوست

شاعر او سپورتمی

عبدالرؤف بېنوا د افغانستان له نومياڼيو ليکوالو او شاعرانو څخه دی. په ۱۹۲۲ هـ. ش. کال په کندهار کې زېږېدلې دی او په ۱۳۶۳ هـ. ش. کال کې يې په پردېسۍ کې له نړۍ سترگې پټې کړې دي.

بېنوا په ۱۳۱۸ هـ. ش. کال کې د پښتو ټولني د علمي غړي په توگه په کار پيل او بيا يې تر مړينې پورې د مدير، رئيس، د ولسي جرگې د غړي، وزير او سفير دندې تر سره کړې دي. زيات شمېر منظوم او منثور او څېړنيز اثار يې ليکلي دي. د پښتو په معاصر شعر کې د استاد بېنوا نوم د پوره خلا وړ دی. دلته يې د شاعر او سپورتمی په نوم يو شعر راوړو:

سپڙو لالو کي

د آسمان لويه دنيا کي
ته سپږو لالو کي ښکلي زيبا بي
رنگ الوتې گونه زرده
ته ويشتلي په زړه جاني
جوړه ماغوندي غمجنه
خوک دي نشته يک تنها بي
خپل ښايست در پوري اور شو
که له ياره بڼوا بي
راټه ورايه له ميني
خه در شوي نازيني؟
لا لږانده سره ښوري
په شپه هر ځای کي ولاړه
محبت يو په زړه سوي
راشه کښينو سره دواړه
زه به تاته زړگي تش کړم
ته و ماته لاس تر څاړه
غم د ميني به نيمی کړو
په يوازې سر مه ژاړه
ښايسته بي گالای بي
د آسمان پيغله نجلۍ بي
لکه اوس جي بي پخوا هم
د مينو هر ځای مله وي

خوار معجون که پر سارا و
ته هم سمه ورسره وي
د شیريني حال دي وليد
د فرهاد په غم کي ته وي
چي به راز د سيني خپور و
د هغه مجلس ډيوه وي
مقتولان د عشق ليدل تا
په ورو ورو به پري ژړل تا
په اوبو کي سره ربردي
بنايسته دي په تا غرونه
ستا رڼا ته هو سپري
د رېدي بنکلي گلونه
د زلمو زړه ته ورته
خوښ په تا د نجونو زړونه
ستا په ښو شغلو کي خوازي
ميتان خپل اميدونه
وفاداره معشوقه يي
د عاشق د زړه توتيه يي
د معروح مين زړگي يي
سپوږمۍ ښکاري و جهان ته
د همزولو له توله
بتوا تللي آسمان ته
چي الفت دي پکي نه ليد
شوي په قهر و انسان ته

يو مخلص دى بيا ونه موند
چي هر څو دى كښ كره ځان ته
ټول بې درده، دردمن نشته
ټول بې واكه، واكمن نشته

سيوږمى په پښتو شاعري كې ځانگړى ځاى لري. په ټولو لړخونو او معاصرو اشعارو په تېره بيا په ولسي ادبياتو كې، له غزل څخه نيولې بيا تر لنډۍ پورې سيوږمى د يوې سمبوليكې و سيلې په توگه خپل خاص ځاى او مقام ساتلى دى. شاعر له سيوږمى سره خپل غم شريك كړى، د زړه خواله يې ورسره كړې ده، له خپل بوزبولي يې ورته گڼلې او شكايتمنه كړي، خپل زړه يې ورته تش كړى او هغه يې د خپل راز ملاگري گڼلې ده. يو شمېر شاعرانو سيوږمى، له خپل يار او معشوقې سره د ديدن او حال شريكولو و سيله گرځولې ده. په بل ځاى كې سيوږمى د هجران او بېلتون د شپو ورځو يار او ملاگري شوي او شاعر له هغې سره بندار كړى دى.

په يو شمېر شعرونو كې سيوږمى د تاريخ زړه بلل شوى او خطاب يې ورته كړى، چې تا د دور او زمان هر څه په خپلو سترگو ليدلې او هر څه ستا په لمن كې پرانه دي، وگورئ، اروا بناد گل پاچا الفت څه ښه و ابې:

ارمانونه، افسوسونه، حسرتونه
د مينو، د غمجنو د خو ازانو
غفلتونه، لغزشونه، مكيزونه
د مشرانو، د مستانو، د خوبانو
چپا و ونه، برظونه، شورشونه
د چنگيز، د سڪندر، د پرنكيانو
دې هېواد كې تا ليدلې دغه واره
ته د هر چا په سر باندي يې و لاره

بل حای وایي:

ستا رنیا کي پیدا کيږي نور فکر ونه
شاعران اخلي له تا خني الهام
په کتو کي درته وایي پت راز ونه
یا اشنا ته لېږي ستا په لاس سلام
تا سره وینمه بل راز تاثیر ونه
ته په هره شپه راوړي نوی پیغام
په تا باندي د اشنا مینه ماتېږي
د دردمنو تسلي درباندي کیږي
سپوږمۍ د پښتو په ولسي ادیبانو کي ډېر پراخ ځای لري. بې شمېره لنډۍ موجودې دي چې د سپوږمۍ نوم پکې راغلی دی. مینانو او عاشقانو خپل د زړه راز ورته ویلي او له هغې سره بې خبرې کړي دي. لاندې څو لنډۍ د بهلگې په توگه وگورئ چې د سپوږمۍ په اړه ویلي شوي دي:

سپوږمۍ په ما دي څه احسان دی

زما اشنا د دیواله سپوږي ته څښه

سینټي سپوږمۍ حال راته وایه

زما اشنا مجلس له چا سره کوښه

که دي زما دیدن یادېږي

سپوږمۍ ته گوره زه په بام و لاړه یمه

سپوږمۍ په منځ د اسمان راغله

بې یاره خوب نشته که ماته نه راڅښه

د متن لنډيز:

شاعر په خپل خيال کې له سپوږمۍ سره د زړه خوا کوي. د سپوږمۍ يو ازبوتوب له خپل ځان سره پرتله کوي. بلنه وړکوي چې راځه کيننو او زړونه يو بل ته تش کړو. بيا د سپوږمۍ هغه ځانگړنه څرگندوي چې تا ډېر څه ليدلې او د هر چا له رازونو خبره يې. په پايله کې وايي چې ستا زړه له دنيا تنگ شو ځکه اسمان ته لارې. په دنيا کې دې مينه او الفت نه ليده او په انسانانو کې دې اخلاص نه ليد، ځکه خپه شوي او اسمان ته لارې.

فعاليتونه

۱- زده کوونکي دې په وار د شعرونو برخه په لور او از ولولي او هره برخه دې معنا کړي.

۲- زده کوونکي دې شعر يو ځل په چوپه خوله ولولي او بيا دې لنډ مفهوم وليکي او پخپلو خبرو کې دې و وايي.

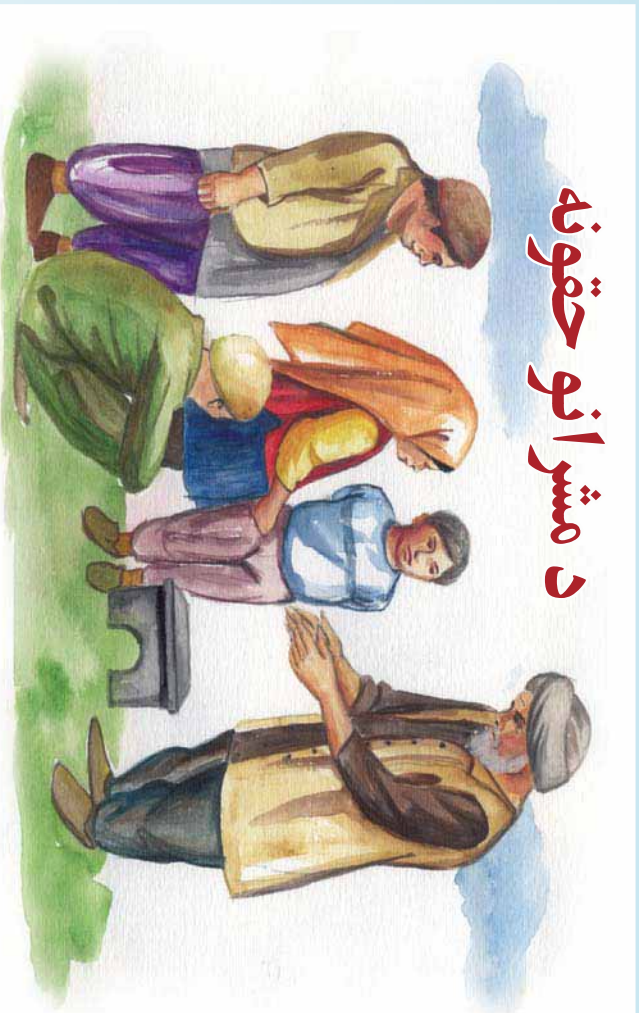
- ۳- زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.
- ۱- گوته ۲- لالهاند ۳- غړی ۴- ځلا ۵- سپوږمۍ ۶- مل
- ۴- زده کوونکي دې وگوري چې په شعر کې کومو کيسو ته اشاره شوي وي، نو د کيسې په اړه دې خبرې وکړي.

زده کوونکي دې د سپوږمۍ په اړه يو شعر وليکي او يا دې د سپوږمۍ په اړه پينځه لنډۍ وليکي او بله ورځ دې په ټولگي کې واوروي.

د مشرانو حقونه

■ ستاسو مشران څوك دي؟

هره ټولنه ځانته ارزښتونه لري. افغاني ټولنه په دې اړه خورا بډايه ده. كشر او مشر، ځوان او سپين بږيرى، بسكه او نارينه ټول په خپلو منځونو كې د راشه درشې او چال چلن لارې او اصول لري. كشران د مشرانو درناوى كوي. په وړاندې يې بې ادبه خبره نه كوي. خبرې او لارښوونې يې مني. مشران هم په خپل وار په كشرانو مينه كوي. ځوانه يې رانژدې كوي او لورينه پرې كوي. بښخې په ټولو ټولنو، په تيره بيا په افغاني ټولني كې د زيات درناوي وړ دي. ان په جنگ جگړو كې هغوى د درناوى وړ گڼل كېږي او څوك كار پرې نه لري.

■ د مشرانو په وړاندې تاسې څرنگه چلن كوي؟

■ د مشرانو چلن ستاسو په وړاندې څنگه دى؟

پر مور، پلار، وروڼو، ترونو، ماماگانو سربيره د نورو مشرانو درناوی او عزت هم پر مور، لازم دی. مشران دوه ډوله دي: يو هغه چي په عمر کي له يو چا څخه زيات وي. بل هغه خلک دي، چي د زياتي پوهي او علم خاوندان وي. (لو يو االی په عقل دی نه په کال - شتمني په زړه ده نه په مال) دهې دواړو ډلو احترام او درناوی پر کشرانو باندې لازم دی.

د يوي خوشحاله کورنۍ بنسټ يو بل ته پر درناوي او په خپلمنځي پوهاوي ايښی وي. لویان پر کشرانو مينه او شفقت کوي او کشران د لویانو او مشرانو درناوی کوي. خبر و ته يې غوږ نيسي او که کومه ښه لارښوونه ورته وکړي، هغه مني. زموږ کشران بايد د خپلي ټولني له دود دستور او فرهنگ سره سم د مشرانو درناوی وکړي، په وړاندې يې په يې ادبۍ او لوړغږ خبرې ونه کړي. په سپکه سترگه ورته ونه گوري. که سرويس يا بل داسې ځای وي چي يو مشر يا سپين بزري ته پکې د ناستي ځای نه وي او کشران ناست وي، بايد کشران خپل ځای په ډېر ادب مشرانو ته پرېږدي. کله چي په مخه ورشي، بايد سلام ورکړي او عزت يې وکړي. هغسي چلن ورسره ونه کړی چي د مشرانو له شان او حيثيت سره سمون ونه لري.

مشران د ژوند ډېرې تجربې لري او هغه د چا خبره تر کشرانو يې ډېر کميسونه زاره کړي او د ژوند ترڅي خوږې يې څکلې دي، له دې امله يې بايد خبرې او لارښوونې په ډېره مينه واوږدل شي او عمل پرې وشي.

هغه خلک چي تر تاسې کشران وي، خو د پوهې او علم له مخې پر تاسې زيات وي، نو لازمه ده، چي د پوهې او علم له مخې يې درناوی وکړئ. کو لای شئ، په ډېر ادب ورڅخه د هغو مسايلو پوښتنه وکړئ، چي پرې نه پوهېږئ.

له بلې خوا پر کشرانو باندې لورښه او مهرباني د لویانو دنده ده. مشران بايد پر کشرانو لاس تېر کړي، پيرزوينه پرې وکړي، دېي نازوي او که چېرې کومه تېروتنه او غلطې

ترې وشي، بايد وني بښي او سمه لارښوونه ورته وكړي. د همخو لو او نورو ملگرو تر مخه يې سپاك نه كړي. تل يې وهڅوي او شخصيت ته يې وده وركوي. د مشرانو درناوی او په كشرانو مهرباني او شفقت زموږ اسلامي دنده هم ده. د تو لني د بڼې ودي، پراختيا او د چارو د بڼه سمون لپاره پر دې كار زيات ټينگار شوی دی. كه موږ وغواړو چې په سپين بڼرتوب كې مو درناوی وشي، بايد له اوسه د لويانو درناوی وكړو. بې ادبه انسان د وچې وني په څېر دی. وچه ونه، نه سيوری لري او نه مېوه كوي، يوازي د وهلو او سپخولو كار ترې اخيستل كېږي.

د متن لديد:

تولنه له افرادو څخه جوړه شوې ده. دا افراد پر يو بل حقونه لري. مشر په كشر، كشر په مشر، ځوان په زور او زوړ په ځوان. همدا رنگه ښځې په نارينه و زيات حقونه لري. كشران بايد تل د مشرانو عزت او درناوی وكړي. مشران بايد پر كشرانو باندي پيرزوينه او مهرباني وكړي. وني روزي، وني پالي او ذهني او بدني ودي ته يې پاملرنه وكړي. دا د تولني نظام دی. نظام په همدغو ستونو ولاړ دی. بايد ټينگ يې وساتو.

فعاليتونه

- 1 زده كوونكي دې لاندي پوښتنو ته ځواب و وايي:
 - ◆ كشران پر مشرانو څه حقونه لري؟
 - ◆ ولې بايد پر كشرانو مينه او شفقت و لرو؟
 - ◆ داسمه ده چې وايي: ((درناوی بايد له كور څخه پيل، په ښوونځي كې تميرين او

په ټولني كې عملي شي)) وښي خبرئ.

- ◆ ستاسو په اند د يوې ښې او خوشحاله کورنۍ ځانگړتيا وي کومې دي؟
- ۲_ د لاندې جملو خالي ځايونه په مناسبو کلمو ډک کړئ:
 - ◆ هره ټولنه ځانته..... لري.
 - ◆ مشران بايد..... خواته نژدي او لورينه پري وکړي.
 - ◆ د احترام او درناوی پر کشرانو باندې لازم دی.
- ۳_ زده کوونکي دي په څلورو ډلو و وېشل شي:
 - ◆ لومړۍ ډله دي په پورته لوست کې خاص نومونه پيدا او ودي ليکي.
 - ◆ دويمه ډله دي په پورته لوست کې کارول شوي عام نومونه پيدا او ودي ليکي.
 - ◆ درېمه ډله دي په کلمو کې بېلا بېلې (ي گانې) پيدا او د هرې ډلې کلمې دي په ترتيب سره بېلې بېلې و ليکي.
 - ◆ څلورمه ډله دي په متن کې متضادې کلمې و لټوي او ودي ليکي.

◆ زده کوونکي دي په خپلو کورونو کې د مشرانو د حقونو په هکله له خپلو ميندو او پلرونو سره خبرې وکړي. د هغوی نظريات دي وليکي او بيا ته دي په ټولگي کې و وايي.

◆ زده کوونکي دي مور، پلار يا بل کوم مشر ته ليک و ليکي.

او ویشتم لوست

ستاينوم (صفت) او ډولونه يې

- ستاسو په اند بڼه هلاک او سره مڼه څرنگه عبارتونه دي؟
- په تېرو لوستونو کې مو د (ی) بېلابېلې بڼې او د کلمو ډولونه و لوستل. دلته د صفت او د هغه د ځانګړتیاوو په اړه خبرې کوو.
- ایا پخوا مو د صفت په اړه څه اورېدلي دي؟
- ستاسو په اند صفت څه معنا لري؟

لاندې جملې ولولئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ور لاندې ایستل شوې ده:

- ◆ زه روغ رمت یم.
- ◆ زموږ ملي پوځ خو را غښتلی دی.
- ◆ زه خو شحال کمزوری نه یم چې به دار کوم.
- ◆ خدایه څه شول هغه ښکلي، ښکلي خلك؟
- ◆ تور تېل په توره تېره ټول توی شول.

په پورته جملو کې روغ، غښتلی، کمزوری، ښکلي، تور او توره هغه کلمې دي چې د یو چا، یو شي او یا یو نوم څرنگوالی نښي.

ویلې شو ستاینوم هغه کلمه ده چې په خپلواک ډول نوم نه وي، خو د یو نوم حالت، څرنگوالی، څومره والی او اندازه نښي.

اصلي ستاینوم:

لاندې جملو ته وگورئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ور لاندې ایستل شوې ده:

- ◆ ښه سړی د هر چا خو ښېږي.
- ◆ توره تخته د تدریس جزء دی.
- ◆ په اوري کې سپین کالی اغونډئ.

وگورئ، ښه، توره او سپین کلمې چې اصلي ستاینومونه دي، د سړي، تختې او کالیو حالت څرگندوي. په دې توگه اصلي ستاینوم هغه ستاینوم ته وایي چې د یو نوم اړوند حالت څرگند کړي.

اصلي ستاينوم دوه ډوله دی. يو ته يې ساده او بل ته مرکب وايي.
ددې ډولونو بېلگې په لاندې جملو کې وگورئ:

- ◆ لوڅ له او بونه ډارېږي.
- ◆ ولس په خپله ژبه ژوندی دی.
- ◆ تپت مې مه بو له غورځنگ راباندې مه کړه.
- ◆ اتل په ونه لنډ او په تنه پلن دی.

او

- ◆ توريالی په خپلې توري وياري.
- ◆ تر ناپوه دوست هوبښار دښمن بڼه دی.
- ◆ پوهيالی د پوهنتون د استادانو علمي رتبه ده.

که پورته جملو ته پام وکړئ، نو څرگنده به شي چې لوڅ، ژوندی، تپت، لنډ، پلن ساده کلمې دي چې د ولس، انسان او اتل څرنگوالی نښي. په دې ډول ويلاى شو چې ساده ستاينوم يوه کلمه وي، يعنې مفرده کلمه وي.

توريالی، ناپوه او پوهيالی مرکبې کلمې دي، يعنې توريالی له (توري) او (يالی)، ناپوه له (نا) او (پوه) او پوهيالی له (پوه) او (يالی) څخه جوړې شوې دي. په دې ډول مرکب هغه صفت دی، چې له دوو او يا زياتو توکو څخه جوړ شوی وي.

زده کونکي دې د ساده او مرکبو صفتونو بېلگې وړاندې کړي.

پرته بيز يا مقاييسي ستاينوم:
پرته بيز ستاينوم به دو و دولونو تر سره كېږي.

الف: د (ډېر) په ملگرتيا، لکه:

- ۱_ دا قلم تر هغه قلم ډېر ښکلی دی.
- ۲_ احمد تر ما ډېر هو ښيار دی.

ب: د (خوړا يا لا) په ملگرتيا، لکه:

- ۳_ دا قلم تر هغه خوړا ښکلی دی.
 - ۴_ زما ورو تر ما لا هو ښيار دی.
- د صفت او موصوف گړداني سمون (مطابقت)

په پښتو ژبه کې صفت له موصوف سره د جنس (نارینه، ښځينه)، شمېر او حالت له پلوه گړدانېږي.

صفت له موصوف سره په عمومي توگه په لاندي درېو ډلگيو وېشل کېږي:

الف: هغه صفتونه چې له خپل موصوف سره د نارينه جنس د شمېر له مخې سمون نه لري، خو د ښځينه جنس له موصوف سره پوره سمون لري، لکه په لاندي بېلگو کې:

ښځينه		نارينه	
جمع	مفرد	جمع	مفرد
شني هندواني	شنه هندوانه	شين خټکي	شنه خټکي
ښکلي کتابچي	ښکلي کتابچه	ښکلي کتابونه	ښکلي کتاب
ښي نجونې	ښه نجلی	ښه هلاکان	ښه هلاک

ب: هغه ډله ستاينو موندنه چې د نارينه جنس او ښځينه جنس د شمېر له مخې له خپل موصوف سره پوره سمون ښيي، لکه په لاندي بېلگو کې:

ښخپښه		نارینه	
جمع	مفرد	جمع	مفرد
شني لمنې	شمنه لمنه	شمنه پښونه	شمين بڼ
خوږې منې	خوږه مڼه	تروه انار	تړبو انار
او مې هندوانې	او مه هندوانه	پاخه خټکي	پوخ خټکی

د متن لنډيز:

په پښتو کې ستاینوم د یو نوم یا شي څرنگوالی او څومره والی څرگندوي. ساده ستاینوم او مرکب ستاینوم مو وپېژندل. د هغو نمونې مویه کلمو او جملو کې ولېدې. اوس له یو لړ تمرینونو څخه وروسته تاسو کولای شئ، صفت او ډولونه یې لایسه وپېژنئ.

فعالیتونه

- ۱- زده کوونکي دې په لاندې جملو کې صفتونه په گوته کړي:
 - ◆ تله اوس څنگه یې، روغ شوی یې؟
 - ◆ زلمی خورا غښتلی ځوان دی.
 - ◆ تله لا څومره کمزوری یې!
 - ◆ دا څنگه ښایسته او ښکلې ځای دی!
 - ◆ تور توتان له تا قربان.

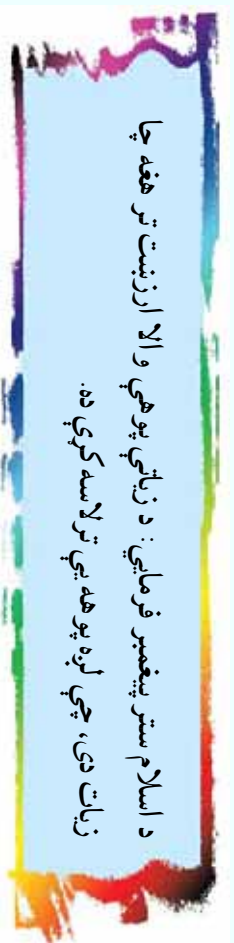
- ۲- زده کورنکي دي په دوو ډلو و وېشل شي.
- ◆ لومړۍ ډله دي داسې کلمې و وايي چې ساده ستاينو مونه پکې راغلي وي.
 - ◆ دويمه ډله دي د مرکب ستاينو مونه بېلگې راوړي.

۳- زده کورنکي دي په لاندي متن کې په خپل وار د صفتونو بېلا بېلگې وليکي:

((گالای له کورنۍ سره گلباغ ته تللي وه. د پسرلي موسم و. ډېره نرمه او ښکلې هو اچلېده. گالای خپل ورورننگيالي ته وويل، خومره توتان چې خوری شي، خوره يې، خو گوره چې ناروغه نه شي. پلار يې گالای ته وويل: زه تلونکی يم، هغه زما توره کورنۍ راوړه. گالای ورته وويل، پلاره، هغه خيرنه ده. هغه بله کرښې کورنۍ مې دي راوړي ده. پلار يې په غوسه ورته وويل، گالای دا دي خو یم خل دی، چې خبرې ته ښه غوږ نه نیسي. گالای له پلار څخه ښښه و غوښته.))

زده کورنکي دي په لوست کې د کارول شوو صفتونو د ټولو ډولونو بېلگې بېلې، بېلې وليکي او ټولگي ته دي راوړي.

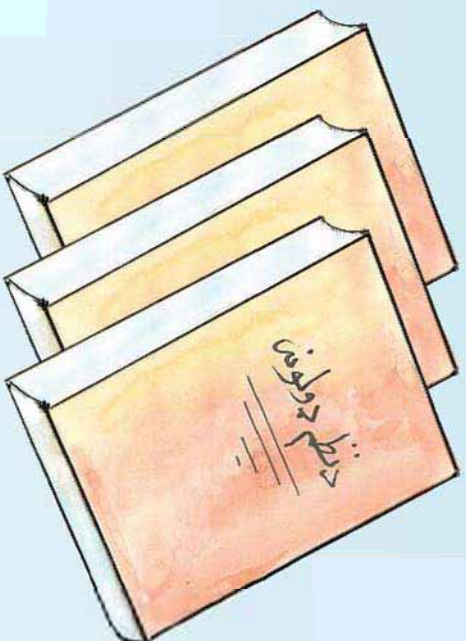

د اسلام ستر پيغمبر فرمايي: د زياتې پوهې والا ارزښت تر هغه چا زيات دی، چې لږه پوهه يې تر لاسه کړې ده.

اټه ویشتم لوست

نظم او ډولونه يې

■ تاسو تر اوسه نظم لوستی دی؟

مورډ هره ورځ په کور کې خبرې کوو، په ښوونځي کې خبرې کوو، لوست لولو، له چانه پوښتنه کوو، د چاپوښتنې ته ځواب وایو. دې عادي خبرو ته نثر وایي، خو که داسې یوه لیکنه ولولو چې وزن ولري او یا له موسیقي سره وریل شي، نو دا ډول وینا له خبرو سره توپیر لري. دې ډول وینا ته نظم وایي. تر اوسه مو په درسي کتابونو کې نثر هم لوستی او د ژبو په کتابونو کې مو نظم هم دلته ستاسو د زیاتو معلمانو لپاره په نظم خبرې کوو.

■ ستاسو په اند نظم څه شی ته وایي؟

ليکني دوه ډوله دي. يو ته نثر وايي او بل ته نظم. نثر به په راتلونکو ټولگيو کې په مفصل ډول و لوستلی شي. دلته په نظم باندې ځغلنده نظر اچو و. وايي، شعر يا نظم هغه وينا ده چې وزن او قافيه ولري، د نظم معنا عموماً د شعر مترادفه ده او له هغې سره په يوه معنا کارول کېږي. خو د شعر او نظم ترمنځ توپير شته. شعر موزونه او تخيل لرونکي وينا ده او نظم موزوني قافيه لرونکي وينا ته وايي. نظم د بڼې له مخې دا ډولونه لري:

۱- مثنوي: هغه نظم دی چې د هريټ دو اړه مسرۍ يې يو ډول قافيه ولري. اوږده، اوږده مطالب، تاريخي، رزمي، اخلاقي، عرفاني او داسې نور موضوعات پکې ډېر ښه بيانېدای شي. بېلگه يې په لاندې ډول ده:

ای د پاک وطن فرزنده ای د قام خوږه دلبنده
ای د نوي ژوند پيغامه ای ارزو د وطن قامه
د افغان د باغ سنبه د پښتون د بڼ بلبله
سپاته مسؤول د کار يې که ته مور او که ته پلار يې
ښه اخلاق او علم زده کړه هلته هلته تلو سسه کړه
علم هرچا له په کار دی نه چې تش د نرو کار دی
ښځه نر دواړه مسؤول دي خو په ښه عمل مقبول دي ...

۲- ټولله (قصيده): هغه نظم ته وايي چې تریوي مطلع لاندې ويل کېږي. اوږده او ډول ډول مضامين پکې راوړل کېږي. د بيتونو شمېر يې له شپاړسو څخه ښو لي بيا تر دوو سرو پورې رسېږي. يوه بېلگه يې لاندې وگورئ:

شگفته په باغ و راغ شمول د بهار گل
هم په باغ هم په کوڅه هم په ديوار گل
نه يوازې گل د گلو بوتو ونيو
بادام گل، شفتالو گل، ونيو انار گل
کاني، بوټي، خار و خس په گلو پت شمول
د همه وارو عيبونو شو ستار گل
چې د سترگو نظر لگي واړه گل دی
وراندې گل د وروسته گل يمېن پيسار گل....

۳- غزل

د بيتونو شمېر يې تر ۱۶ او کله ناکله تر ۲۰ پورې رسېږي. ټولې دويمې مسرې يې د
لومړي بيت قافيه تعقيبي. جوړښت يې د قصيدې په څېر دی. له يوې مطلع نه پيروي
کوي او وروستي بيت ته يې مقطع وايي. په مقطع کې معمولاً د شاعر نوم يا تخلص
راځي. دا هم دغزل يوه بېلگه:

چې دې وگوري و مخ ته وطن پرېږدي
وطن څه دی چې روح والوزي تن پرېږدي
بلبلان که دې له حسنه خبردار شي
ستا د سخ په ننداره به چمن پرېږدي
څه خو سخ و بتخاني و ته جارباسه
چې د بتو پرستش برهمن پرېږدي
ښه چې زړه مې مسافر شو ستا په لوري
عقيق لا شي قيمتي چې يمن پرېږدي
د جفا د سرو ژوند څه دی حسينه
که د جور خوی زما گلبدن پرېږدي

۴- رباعي: هغه نظم دی چې څلور مسرې لري. لومړۍ، دویمه او څلورمه مسره یې سره هم قافیه او دریمه یې اختیاري وي. بېلگه یې لاندې وگورئ:

خزان چې راشي وطن تالا کړي
د بن بېلې په واویلا کړي
نن که وصال دی سبا هجران دی
نیازمند به واړه ځله جلا کړي

۵- قطعه: هغه نظم دی، چې مطلع او مقطع نه لري. شمېر یې له دوو بیتونو څخه نیولې تر زیاتو بیتونو پورې وي. لاندې یوه بېلگه یې وگورئ:

اندرپېښنه که په غره کښېږدي
غر به هم لکه وپښته کا
خوار سړی سلامت نه دی
که په غم کې ځان اوبه کا

د متن لندیز:

پښتو ادبیات خورا بډایه لمن لري. رنگارنگ بېلگې لري. ولسي ادبیات یې خپل ښکلې رنگونه لري او لیکلي ادبیات یې خپل. لیکلي ادبیات یې ډېرې زياتې بڼې لري. . مور تری دلته د بېلگې په توگه د مثنوي، قصېدې، غزل، رباعي او قطعي نومونه واخیستل. داسې نور ډېر ډولونه شته چې د عربي عروضو په پیروی وبل شعري دي، کېدای شي په راوروسته ټولگيو کې ولوستل شي.

۱- زده کو ونکی دئی په دربو دولو و وپشل شي:

- ◆ لومړۍ ډله دې نثر راوپیژني او بېلگې دې و وایي.

- ◆ دویمه ډله دې د نظم معناڅرگنده کړي.
- ◆ درېمه ډله دې د نظم ډولونه بیان کړي.

۲- زده کوونکي دې په پورته متن کې د (ی) ډولونه په نښه او اړونده کلمې دې په خپل خپل کتار کې یو تر بل لاندې ولیکي او نورو زده کوونکو ته دې بیان کړي.

۳- زده کوونکي دې وگوري چې په پورته متن کې کوم صفتونه پیدا کولی شي. هغه دې په گوته کړي او ودې لیکي.

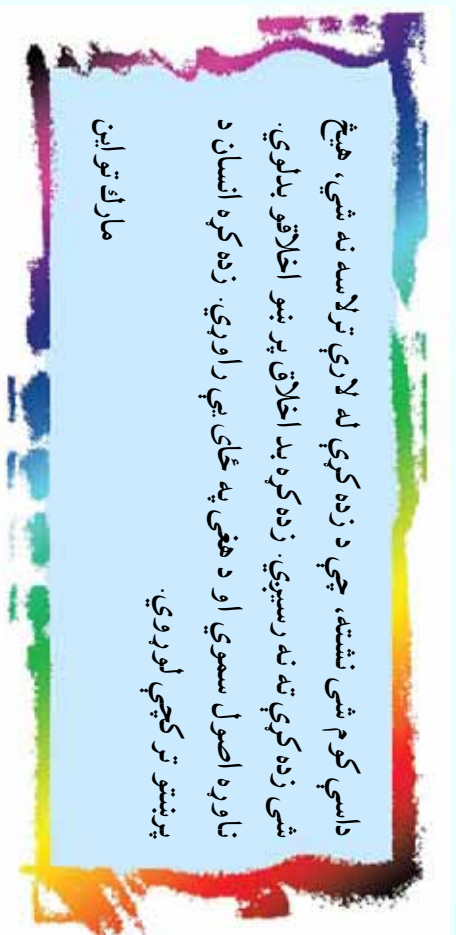
۴- لاندې متن ولولئ. د نومونو ډولونه، بېلابېلې (ی) گانې او صفتونه پکې په گوته کړئ. هر یو یې بېلابېل ولیکئ او د زده کوونکو په وړاندې یې ولولئ:

احمد ناروغ و. بسو ونځي ته لاړ. هلته یې ناروغي زیاته شوه. د بسو ونځي مدیر هغه روغتون ته واستاوه. په روغتون کې یو ډاکټر له احمد څخه پوښتنه وکړه: ((احمد، په کوم بسو ونځي کې یې؟)) احمد ځواب ورکړ: ((د سید جمال الدین افغان په منځني بسو ونځي کې)) ییا یې ترې وپوښتل: ((پرون دې څه کا رکړی و؟)) احمد ځواب ورکړ: ((پرون د جمعې ورځ وه. ډوډۍ مې وخوړه او د لمبا لپاره یو ډنډ ته لاړم، هلته نور هملکان هم وو. اوبه خړې وې، له لمبا وروسته لمر ته څملاستم. کله چې کور ته لاړم یو له شپه مې ځان خوږېده)) ډاکټر ورته وویل: ((ته هوښیار هلاک یې. په ولاړو او ناپاکو او بو کې لښل زمان لري. له لمبا څخه وروسته تود لمر ته څملاستل ښه نه دي. په مړه گېده لمبا ښه نه ده. لږ تر لږه د ډوډۍ او لمبا تر منځ باید یو نیم، دوه ساعته وخت وي. باید خپلې روغتیا ته پام وکړې. هر شې باید ونه خوړي. خو اړه دې هر و مرو باید پاک وي.

خان دي هم بايد پاك وي... او س خه، درمل مي دركول، په خپل وخت يې و خوره، ډېر ژر به بڼه شي. پام كوه، چې د مېوي خوراك دي هېر نه شي))
احمد له ډاكټر څخه مننه وكړه او د هغه لارښوونې يې په غوږ كې ونيولې. كور ته د تگ پر مهال يې په بازار كې سړې، سړې منډې وليدې. ډېرې يې خوښې شوې. منډې يې واخيستي او كور ته لاړ.

زده كوونكي دي هڅه وكړي چې د خپلو كورنيو د غرو په مرسته له پورته نظمونو څخه د يو نظم نمونه پيدا كړي، وني ليكي او سبا ته يې د نورو ټولگيوالو په مخكې ولولي.
همدا شان زده كوونكي دي هڅه وكړي د پورته نظمونو په پيروي، له ځانته كوم نظم جوړ كړي او د زده كوونكو په وړاندې دې ولولي.

وېبپاڼگه

استوګنځی: د اوسېدو ځای، کور، ټاټوبی

افاده: ښودل، وبل، څرګندول

افاقی: د یو شي په باره کې اضافي معلومات

ام البلاد: د ښارونو مور

امتیاز: د نورو په پرتله غوره والی

انتباه: وپینیا، له غفلت نه راوتل، خبریدل

انتقال: لېږدول

اندېښمنه: تشویش

اند: فکر

اورښت: د باران، بڼی یا واورې اوریدل

اتکل: تخمین، قیاس

اړخ: خوا، لوری

اړین: ضروري

اله: یو شي، یوه وسیله

((ب))

((الف))

ابده: لرغونی، تاریخي اثر، ودانۍ، څلي

اتفاق: یو والی، اتحاد

اثر: نښې، لیکني، تألیفات

اخروي: د هغې نړۍ، د اخرت

اراده: د انسان داخلي او ذهني ځواک چې یو

کار ته انسان هڅوي، په عواطفو لاسبری

ارزښت: اهمیت، مهموالی، ارزش

ازمایل: ازښت، امتحان، د یو شي یا یو

کار معلومول

استوا: د ځمکې ملاوستی، د استوا کرښه (دغه

فرضي کرښه چې له دوو قطبونو څخه په مساوي

اندازه له ځمکې څخه راچاپېره شوي او ځمکه یې په

دو و برخو وپشلي ده. یوې ته یې شمالي او بلې ته

یې جنوبي نیمه کره وايي.)

طبیعت
پنلډ: بار
په ځان اعتماد: په ځان باور او وینسا

پولي: سرحدونه

پوهاند: د پوهنتون د استادۍ تر ټولو لوړه او

وروستۍ علمي رتبه

پوهندوی: د پوهنتون د استادۍ د پیل څلورمه

علمي رتبه، خپلواک استاد

پوهنصل: د پوهنتون د استادۍ د پیل درېمه علمي

رتبه، اسپینانټ

پوهنوال: د پوهنتون د استادۍ د پیل پنځمه علمي

رتبه، خپلواک استاد

پوهنپار: د پوهنتون د استادۍ د پیل درېمه علمي

رتبه، اسپینانټ

پوهپال: د پوهنتون د استادۍ لومړۍ علمي

رتبه، اسپینانټ

پیاوړتیا: قوت، ځواک

پیرزویښه: لورښه، پیرزو کول

پیسروي: متابعت، د چاپه لاره تلل

پیر: پراو

پېښ: واقع

((رت))

باصره: د لېدلو حس، سترګې
بانده: کلی، څو کورونه چې یو ځای پر لته وي
بخت: طالع، هغه شی چې له پېښینې پرته د

انسان په ژوند کې رامېخته کېږي

برکت: پرېچاني، نېکمرغي، مبارک

برهمن: د برهمنی (بودایي) دین لارښود

بری: کامیابي، لاسته راوړنه

بریاوي: د بریا جمع حالت

بندارز: د همولو انډیو لاندو مجلس

بېلگه: مثال، نمونه

بیوزلی: غریب، له مال او شتو بې برخي

((رپ))

پاتي شوني: باسي، کوم شی چې پاتي شي،

باسي خواره

پال: روزل، عبادت کول

پایښت: پایدونکی، بقا

پاخون: قیام، د یو عمل پر وړاندې درېدل

پرتله: مقایسه، یو شی له بل شي سره پرتله کول

پرتلیز: مقایسوي

پرخي: لوېدل، سقوط کول، له منځه تلل

پري: قطع، غوڅ شوی

پريشانې: خپګان، اندېښنه

پټی: کتاب، د مدفوع ځای

((ج))

جمال: بنايست، ښکلا

جوت: څرگند، ښکاره

جوز: ظلم، زياتی

((ح))

خانگرتيا: يو شی چې له بل شي څخه بېلوي

خالده: روښان

((چ))

چپاو: يرغل، حمله

چم: شاوخواکلی، گاونډ

چو غنډو: لېلو (د ملی او گازي په څېر په

ځمکې کې کرل کېږي او لویږي او د بورې د

جوړولو لپاره توري گټه اخلي.)

چو نښی: پوځي ځای (د عسکرو د اوسېدو ځای)

تاراک: جوړو چپاول

تديس: دکارونو یا ستونزو د سم سرته رسولو

لپاره د حل په لاري فکر کول

ترجیح: په یو شي باندې د بل شي غوره کول

تري: له هغه (هغې) څخه

تس و نس: بیخي له منځه وړل، پوښنا

تصوف: په مسلمانانو کې د معرفت، خدای

پېژندلو او روژني لاره چې زیاتره په کې له نړۍ سره

اړیکې شلېږي

تعليق: ځنډول، د سرته رسولو د وخت له تاکو

پرته د یو کار ځنډول

تلوسه: ژر ژر، هیله، ارزو

تنفسي سیستم: د هغه غړو مجموعه چې د

ساکڼولو (تنفس) سیستم جوړوي.

تنگسه: د ژوند د مالي شونتیا و نه لرل، سختې

تویاني: له باد او باران ډکه هوا

توحید: د خدای ﷻ یو کول، د خدای ﷻ په

یووالي خوله خوځول (قران)

تور: تور رنگ، تهمت (تور بورې کول)

توکي: ماده، شی

تراو: اړیکې (تړښت)

تیز: چابک، تیره، چټک

((پ))

شینان
خروبا: مور، سیراب،

((۵))

د وینې فشار: هغه فشار چې زړه ته د ورتلونکو رګونو پر دیوالونو و اړیږي.

د وینې کلسټرول: هغه غوره ماده چې په عصبي جوړښت کې موجوده ده او په وینه کې یې ډېروالی د شریانونو د تنګېدو او قلبي ناراحتۍ لامل کېږي. په وینه کې د غورو زیاتوالی.

دام: د الوتونکو د نیولو وسیله، چل، فریب

دبلیه: لویوالی، عظمت

دردمن: زړه سو اید، درېدونکی
دستور: لارښوونه، دود

دلېند: په زړه پورې

دولتي موسسې: وزارتخاني او ریاستونه، په یوه دولت پورې اړوندې ادارې
دښیا: شین بوټی دی، خام خورل کېږي (ګشین)

((۵))

ذایقه: خوند

((خ))

خارنه: تر سترگو لاندې ساتل (مراقبت)
خاروي: څلوروي، حیوانات
خړځای: د څارویو د پورولو شین او له وینو ډک ځای، وینښانه

((ح))

حساس: ژر پوهېدونکی، هغه څوک چې د چا له معمولي خبرو یا چلن څخه خپه کېږي، ارزښت لرونکی، د پام وړ، د چټکو او ډېر ژر موندلو څو څوک حیثیت: ټولنیز ارزښت او اعتبار چې د یو چاد سرلوری او نیکنامی لامل کېږي.

((خ))

خار و خنس: خاورې، خځلې، هغه شی چې د یو کار د سرته رسولو مخه نیسي، اغزی، مزاحم خبریال: د خبرونو ټولونکی او لیکونکی
ختن: په چین کې یوه سیمه ده
خلفت: زوکړه
خځلې: ناپاکی، د کور پاتې شوني، چارو شوي

زوکړه: پیدایښت، زېږېدنه

زوز: شور، غالمغال

زېری: یو ډول ناروغي ده، چې د څيگر د نیمگرتیا

له امله په وینه کې د (بېلې روښن) په نوم ماده

زیاتېږي او د انسان د څېرې او د سترگو د سپین د

زېږېدو لامل کېږي.

زېرمه: سپما، پاسره، ساتل شوی

((ژ))

ژوبل: تپي، زخمي

((س))

ساتنه: حفاظت

سارا: دښته

ستار: پوښو ونکی، دگناه پوښو ونکی

ستایل: ستاينه کول

ستاینوم: صفت

ستون: راگرځېدلی

ستونزی: مشکلات

سرطان: د جینتیکي مادي له امله د بدن د

سلو لوړو له واکه د وتلې ودي له امله پېښه شوي

ناروغي چې د بدن د سلو لوړو طبيعي غذا او

((و))

واغ: د غرو لښي

واغیرگېدنه: بېرته راتگ

رب: د ټولو ژوندیو موجوداتو پالونکی

رزمي: جنگي، پوځي

رسني: مطبوعات (ورځپاڼه، اخبار، راډیو،

تلویزیون، اطلاعات)

رغنده: سم، جوړ

روان، رواني: په هوښ، حافظي او عاطفي

پورې د اړوندې قوې مجموعه چې د یو چا د

استعداد او د چال چلن څرنګوالی ټاکي.

روحاني: په روح پورې اړوند، مذهبي

شخصیت، ډیټي، پوه

روحمن: روح، جوړ

روړدهی: اموخته

رډي (سترګي): برګي، په قهر

رینه: پاک او شفاف

((ز))

زرده: ژېړه (ښه)

زالال: صاف او شفاف، زني او خوږې (اوبه)

په وړاندې د يو چا د اعتبار او درناوی لامل کېږي.

شغلي: زبا، د لمر وړانگې، د اور لمبې

شقت: مهرباني، زړه سوي

شل و شوت: بې لاس او بې پښو

شوکت: دښه

شونتيا: امکان

شگفته: غورځېدلی

((ښ))

ښاد: خوښ، خوشحال

ښيراز: سمسور

((ص))

صدقه: خيرات

((ط))

طرز: ډول

((ظ))

اکسجين خوري او د تومور په نوم يوه غده رامنځته

کوي. د لمریز کال د څلورمې مياشتې نوم دی.

سرښندنه: له سوه تېرېدل، فداکاري

سفیر: په بهرني هېواد کې د يو هېواد رسمي

استازی

سلامتيا: روغوالی

سلوک: چال چلن، روش

سمبال: په هر شي پوره

سمسور: اباد، ودان، خړوبه، ښيرازه

مطابقت

سور و – سواره (د سور مغیره حالت):

سويل: جنوب

سويلي: جنوبي

سيال: ساري، ورته سړی، رقيب، مانند

((ش))

شامه: د بویولو حس، پوزه

شپښم: پرڅه، هغه اوبه چې د شپي له خوا په بوټو

او گلانو باندې اوري

شتنګي: لاس او پښې وهل

شخصیت: د نسبتا مداومو او ثابتو ځانګړتیاوو

یوه واحد او منسجمه توګه چې يو شخص له بل

څخه بېلوي، د يو شخص غوره صفتونه چې د نورو

ظرافت: نازکي، د يو شي او يا يو چا په سلوک،

غزو او يا خپري کي ښکلا او تناسب

((ع))

عاطفه: زړه سوي، مهرباني
عرفان: پوهه، پېژندنه
عظمت: لويي، دښه
عقيق: يو قيمتي غمی دی. رنگ يې سور و زړمه
او ځيگري وي او په گانو کې ترې گڼه اخلي.
بزرگه: ډول يې ډېر قيمتي دی.

((غ))

غښنده: د يو شي بد ويل
غندونکی: بد ويونکی
غورځنگ: حرکت
غښتلنوب: پياوړتيا، قوت

((ف))

فيوضات: برکونه

((ق))

قاجاق: د يو شي ناقانونه وړل راورول
قدر: برخ ليک، تقدير، سرنوشت، قضا: د خلقت
او پيداکېدو لپاره د خداي ﷻ اراده او
قدر (دق او دال په زور): د خداي ﷻ د لومړنۍ
ارادې له مخې خلقت ته قدر و اېي
قشله: يو ځي چوڼی
قيل وقال: خبرې اترې

((ک))

کاربو هيلديريت: د بورې، نشايستې، سلو لوز
او داسې نورو ترکيبونو ډله ده. له کاربن، اکسيجن
څخه جوړه شوې او د ژو و مهمه غذايي سرچينه ده.
کالداڼه: يو ډول ډاڼه ده چې د ماشي د چپچلو له
امله د انسان پر مخ يا ځان راڅيژي
کايڼات: لمر، سپوږمۍ، ځمکه، اسمان، ...
کتني: په يو شي څه ويل يا زياتول
کروړ: سخت
کمال: د يو شي وروستی حد، په ښو صفتونو کې
ترټولو مخکيوالي، بې عيبه، بشپړ، پوهه
کڼډواله: ويجاړ شوی، خراب شوی
کو دښمن: له اېښو څخه تر لاسه شوي سښمنه يا بې
رنگه کيمياوي ماده چې د خورې (درد)، نشي يا توخي
لپاره کارېږي.

حيوان طبي معانيات کيڻي.

لاالهائنده: سرگردان

لاامل: علت

لرغوني: پخواني

لوستي: ڇا ڇي زده ڪره ڪري وي

لر: جريان، سلسله

لبوالتيا: علاقه مندي

((م))

مادي: له مادي ڇڻه جور شوي، په پيسو او

شتمني پوري اڀرند

ماين: يوه ڇاو ڊنڊونڪي اله، ڇي په جگري ڪي د

ڊيښمن د مائو لو لپاره پر ځمڪي ايتيو دل کيڻي يا په

ځمڪي ڪي ښځيڻي.

مترادفه: يو شان، هم معنا

متفكر: فڪر ڪونڪي

مجاهد: جهاد ڪونڪي

مجروح: ٽپي

محسوس: حس ڪيڊونڪي

محفوظ: ساتلي، خوندي

مخينه: ساڻه

مرگ ژوبله: د سراو مال زبان

مشال: ڊوبه

ڪو ڪاينن: د يو بوٽي (ڪوڪا) له پائي ڇڻه تر لاسه

شوي شفافه ماده ده ڇي په طب ڪي د اي حسي او

نشې په توگه ڪارڻي.

ڪوه طور: د يو غره نوم دي

((گ))

گال: زغمل

گاوند: ڊڪراو ڪلي شاوخوا

گليدن: ښايسته

گني: يو ڊول بوٽي هي، په توده سيمو ڪي شين

کيڻي، او په بي خوري وي او عموما ڊگوري او

بوري جورولو او خوراڪ لپاره ڪارڻي.

گنگستيا: د ماغي نارامي، د بوي لڻي مودي

لپاره په څه شي نه پوهيل

گونه: څيره، ڀهه

گونه توب: بوازيوالي

گوگل: سينه

گتور: ارزښتمن، مفيد

گردو: لهجه

((ل))

لابراتوار: (ارزښتمن) چيرته ڇي د انسان يا

ورځ
مرېښت: په يو شي مړېدل
مېشت: استوگن

((ټ))

مصوړ: تصويرو لرونکی

مطلع: د شعر يا غزل لومړی بيت مصراع، د يو شعر
دوه مسرې

معناد: روږدی

معنوي: پټ، تر پردې لاندې

معياري: په اندازه، مستند

مقبول: منلی، قبول شوی

ملاريا: يو ډول ناروغي ده، چې د ملاريا د ماشي

د چپچلو له لارې رامنځته کېږي. ډېره سخته تبه او د

ځان خوږ ورسره ملگرې وي.

منرال: معنوي توکي، په اوبو او د خوږو په ځينو

منابعو کې پيدا کېږي.

منلی: قبول، ښايسته

منگول: پېنجه

مهالني: په وخت پورې مربوط، موقت(خپرونه)

مهمتم: يو شي ته سر او سامان ورکول،

ضمخوړ

مورفين: له اښتو څخه د نشي ډېر مهم لاس ته

راغلی توکی چې په طبابت کې له هغې څخه د خوب

راوستلو لپاره د يو مسکن په توگه کار اخيستل

کېږي.

مورگي: غاړې، ځنډې

ميراث: پلتمري، پاتې شوي شته

ميلاذ: زېږېدل، د حضرت عیسی (ع) د زېږېدو

ناچاودي: ناچاودلي

نادولتي موسسي NGOs: هغه موسسي

چې په دولت پورې اړه ونه لري.

نازول: ناز وړکول، لاس راکنېدل

ناوړه: خراب، نامناسب

ناڅاپي: ناڼيره

نتلو – نتلی: خوار، ځپلی

نری زنج: يو ډول ناروغي ده، چې له ميکروب

څخه پيدا کېږي او په سږي حمله کوي، سيل

نسخ: په اسلامي هېوادونو کې د ليک يو مشهور

ډول چې زياتره د قرانکریم په ليکلو کې ترې گټه

اخيستل کېږي. د پښتو ليکلو لپاره هم دا ليک کارول

کېږي

نظام: د قوانينو، قاعدو، دودونو يا نورو مجموعه

چې د يو شي ټينگښت او انتظام پرې اښی وي. لکه

د طبيعت نظام

نغښتی: تاو راتاو، پېچلي

ننداره: سيل، تماشه

((ي))

يسلار: چپ لوری
يھمين: ښي لوری

ښنگ: غيرت، پټ، عزت
ښهيلي: نا اميدی
نو ښتنگر: ميتگر، د لومړي ځل لپاره د يو شي يا
يوې مفکورې رامنځته کولکی

((ه))

هر و مرو: حتما، خامخا
هسناک: پورته، اسمان
هلي ځلي: کونښن، زيار
هم مثل: ورته، غولندي، په شان
هو سا: آرام، کرا، سوکاله
هو سېدل: د يو شي هوس کول، تپاک
هو ډ: پرېکړه، تصميم، اراده
هيو و بين: سپين رنگه، بې بويه، ترخه او ډېره
زهري او روږدې کېدونکې ماده چې له مورفينو
څخه لاس ته راځي.

((و))

وتلی: نومېالی، مشهور
وسايط: واسطې، د يو کار د سرته رسولو لپاره
پکارېږي. زياتر موټرو ته تقليه وسايط وايي.

۱- خلیکو نه

- ۱- ادیبو هغه، سید محی الدین هاشمی
- ۲- او سنی لیکوال (لومړی ټوک) عبدالرؤف بېنوا
- ۳- برگزیده سخنان بزرگان، مرضیه یعقوبی
- ۴- پټه خزانه، محمد هوتک
- ۵- پښتو پښویه، پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار
- ۶- پښتو گرامر، پوهاند صدیق الله رښتین
- ۷- خواره نعتونه، مولانا عباس قادریه
- ۸- د افغانستان تاریخي ودانې، نانسی دوبری
- ۹- د افغانستان د ولایتونو جغرافیه، پوهاند غلام جیلانی عارض
- ۱۰- د افغانستان مشاهیر، سید محی الدین هاشمی
- ۱۱- د الفت مرغلي، (شعري کلیات) د شهرت تنگیال په زیار
- ۱۲- د بېنوا شعري کلیات
- ۱۳- د پښتو ژبي لنډ گرامر، سید محی الدین هاشمی
- ۱۴- د شمس الدین کاکړ دیوان
- ۱۵- د عبدالقادر خان خټک گلدهسته، دریم چاپ، د سید محی الدین هاشمی په زیار
- ۱۶- فرهنگ ادبیات جهان، زهراى خانلري
- ۱۷- فرهنگ فشرده سخن، دوکتور حسن انوری (دوه ټوکه)

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**